

RAPORTUL ANUAL DE ANALIZĂ ȘI PROGNOZĂ 2007

Societatea Academică din România (SAR)

NOTĂ

Punctele de vedere exprimate în această serie de rapoarte (PWR) aparțin analiștilor și colaboratorilor SAR. Ele nu reflectă neapărat opiniile tuturor membrilor, sponsorilor sau partenerilor noștri instituționali. Le suntem tuturor recunoscători pentru că, în limitele misiunii noastre strategice – susținerea democrației, buneii guvernări, a integrării europene și relațiilor transatlantice, promovarea analizei politice de calitate și dezbaterii libere – ne protejează autonomia editorială.

Cu ceva emoții, România a intrat până la urmă în UE în ianuarie 2007, dar agenda sa europeană este încă în stadiul de proiect. Nu știm sigur ce anume trebuie să facem pe termen scurt și mediu, în afară de faptul că trebuie să creem instituții noi pentru a absorbi fondurile europene. N-am discutat niciodată ce schimbări majore trebuie aduse în maniera de a governa la București pentru a putea funcționa decent ca stat membru. Iar asta este din cauză că găsim foarte rar timp să analizăm cu răbdare care sunt sursele problemelor structurale ale societății românești. Raportul de față vă invită exact la o astfel de discuție aplicată, pe patru seturi cruciale de politici care vor defini succesul sau insuccesul nostru ca țară membră a UE.

Sumar

- 4. CUVÂNT ÎNAINTE**
 - 6. SUMAR EXECUTIV**
 - 9. PRINCIPALII INDICATORI ECONOMICI**
 - 10. PROGNOZA SAR PENTRU 2007**
 - 13. DEZVOLTARE REGIONALĂ ÎN ROMÂNIA EUROPEANĂ
Cum să evităm "sindromul Mezzogiorno"**
 - 26. ENERGIE
Industria de electricitate și gaz intră în Europa**
 - 35. RESURSE UMANE
Lisabona, Bologna și fabrica autohtonă de mediocritate**
 - 48. COMPETITIVITATE
Un drum lung pentru a prinde Europa din urmă**
-

Cuvânt înainte

ADERAREA LA UE NU E SFÂRȘITUL ISTORIEI

Doar acum, după ce festivitățile s-au încheiat, realizăm ce superficială este europenizarea noastră și ce mult mai avem de lucru până s-o finalizăm

Aderarea României la Uniunea Europeană este o mare realizare, dar ziua de după arată cât de superficială e încă realizarea noastră: numai după ce intri îți dai seama cât de mult mai ai de făcut pentru a ajunge la o calitate a vieții asemănătoare cu cea a "vechii Europe". Românii au tânjit la o revenire în Europa tot timpul regimului comunist, iar după prăbușirea acestuia au întreprins reforme curajoase pentru a fi acceptați în Uniunea Europeană. Ne așteptam ca Europa să vindece în mod miraculos toate bolile noastre, provocate de subdezvoltarea noastră istorică și de perversa mașinărie socială comunistă. Iar atunci când lucrurile nu se petrec cu viteza așteptată, dezamăgirea crește.

România este doar ultima țară din serie care are parte de această ambiguitate. Suntem surprinzător de pesimiști având în vedere cât de bine ne merge. Cu 16 ani în urmă, populația era săracă și înfometată, în magazine tronau rafturi goale, nu aveam pașapoarte, iar un serviciu secret comunist redutabil ne răscolea viața privată. Zilele acestea avem un nivel scăzut al șomajului, atragem din ce în ce mai multe investiții străine, iar ceea ce a rămas din dosarele fostei Securități este la îndemâna publicului. Cu toate acestea, în sondajele de opinie populația își exprimă neîncrederea în Parlament, îi apreciază pe politicieni ca fiind mai răi decât cei mai periculoși criminali și consideră că alegerile schimbă doar guverne, fără să aducă și îmbunătățiri substanțiale vieților lor. Politicile economice ale diverselor

guverne s-au îmbunătățit treptat, dar sunt încă fragmentate și confuze. Foștii comuniști sunt puternici și nu au nici o reținere în ce privește reapariția pe scena publică. Noii democrați sunt adesea corupți și incompetenți.

Întrebarea este de ce, după ce ținta europeană a fost atinsă, asistăm la un asemenea grad de nemulțumire și asemenea tulburări politice în aproape toate capitalele central-europene, care alimentează populismul? Un posibil răspuns ar fi că integrarea europeană a golit de orice substanță reală politicile acestor țări pentru ani de zile, în condițiile în care toate guvernele, indiferent de ideologie, s-au concentrat doar pe realizarea acestui obiectiv popular.

Deîndată ce mult dorita aderare a avut loc, efectul anestezic al efortului s-a risipit, iar durerea s-a făcut din nou simțită. Ziua de după aderare nu a făcut altceva decât să înlăture perdeaua care a acoperit ani de zile schimbarea inegală din aceste societăți, ca și politica lor de improvizație. Țări ca a noastră sunt bogate în evenimente politice, dar sărace în evoluții substanțiale. Anii trec, dar partidele și politicienii par să nu fi învățat mai nimic. Tot restul societății a mai prins câte ceva, numai ei au rămas în urmă.

Europa a fost un stimulent remarcabil pentru transformarea țărilor din regiunea noastră. Fără perspectiva europeană, România ar fi astăzi la fel ca Bielorusia. Dacă românii au renunțat să mai voteze

pe foștii comuniști de la un moment încolo, iar bielorușii nu, a fost pentru că românii și-au dat seama că altfel de lideri sunt necesari României în Europa. Stimulentul integrării europene i-a atras chiar și pe succesorii partidului comunist și a creat o majoritate pro-europeană. Tranziția a părut lungă și istovitoare românilor, dar de la teroriștii lui Ceaușescu și minerii lui Iliescu până la semnarea Tratatului de Aderare cu Uniunea Europeană au trecut doar 15 ani. Viteza remarcabilă a integrării europene, însă, a provocat tensiuni considerabile între instituțiile de tip european și practicile informale din politica și societatea românească, care nu au putut evolua la fel de repede.

Dacă cineva compară scorurile obținute de toate țările est-europene în studiul "Națiuni în Tranziție", realizat de Freedom House, la începutul și la sfârșitul negocierilor cu Uniunea Europeană, rezultatele demonstrează stagnare mai degrabă decât progres¹. Chiar și în zone în care influența Uniunii Europene a fost considerabilă, precum reforma judiciară sau buna guvernare, "țara reală" rămâne mult în urmă în ultimii ani față de "țara legală". Avem tendința de a pune această distanță între regulile scrise și practicile curente doar pe seama ipocriziei politicianilor, fără să realizăm dificultatea de a face atât de mult

într-un răgaz atât de scurt.

Sarcina a fost pur și simplu enormă: nu numai economia de piață și democrația au fost de construit pe parcursul tranziției, dar și societatea întreagă. Date fiind distorsiunile și uniformitatea socială determinate de ingineria socială comunistă, după 1989 a fost nevoie de crearea de noi categorii sociale, de la politicieni la antreprenori, de la jurnaliști la agenți imobiliari, o treabă care rămâne neîncheiată.

Tranziția a părut adesea mai greu de suportat chiar decât comunismul însuși. Vremurile noi, în care sistemele de de valori se înfruntă nemilos, iar regulile jocului sunt zilnic date peste cap, nu pot oferi mari satisfacții de viață, chiar dacă libertatea este la un nivel care ar fi fost de negândit sub comunism. De aici vine impresia de superficialitate a europenizării noastre: din multitudinea de noi forme instituționale încă în așteptarea unui fond. Un observator superficial poate să rateze această interpretare, considerând europenizarea noastră un simplu eșec, între altele. Dar s-ar înșela: e doar nevoie de mai mult timp și de efort stăruitor pentru a da formei fond. Asta nu sună grozav după o tranziție care ne-a încercat deja din greu, dar aderarea la Uniunea Europeană nu e un "sfârșit al istoriei", ci doar un nou început. ☺

¹ Pentru date relevante și o discuție mai elaborată asupra influenței UE vezi Alina Mungiu-Pippidi, 'EU Enlargement and Democracy Progress', in *Democratization in the European Neighbourhood*, Michael Emerson, editor, CEPS Paperback Books, Brussels, 2005, pp 15-38, http://shop.ceps.be/download.php?item_id=1267

Sumar executiv

Prima secțiune a raportului cuprinde prognoza economică.

În 2007 prognoza economică a SAR este în linii mari pozitivă. Experții noștri estimează o creștere economică de 6,3%, o rată a inflației de 5,2%, o rată de schimb RON/euro de 3,36 și un deficit bugetar de 2,9%. Principala îngrijorare se manifestă vizavi de capacitatea de ajustare a politicilor guvernamentale în condițiile post-aderare.

Secțiunea a doua a raportului este dedicată dezvoltării regionale inegale în România Europeană.

În România, ca și în alte țări comparabile ca mărime din Europa Centrală și de Est, distribuția geografică a dezvoltării s-a păstrat de-a lungul timpului: disparitățile istorice par dificil de rezolvat în ciuda intervențiilor energice din timpul regimului comunist sau a celor mai democratice și mai modeste din perioada recentă. Nici experiența Vestului nu este foarte încurajatoare, constatăm din dezbaterile din ultimii ani despre rolul și eficacitatea politicii regionale europene, mai ales din raportul Sapir din 2003. Fondurile structurale, de tipul celor ce vor putea fi accesate în România după 2007, au finanțat de decenii diferite intervenții în multe părți ale vechii Europe. Totuși, „sindromul Mezzogiorno” nu a dispărut din multe regiuni: o combinație de sărăcie relativă și dependență cu rădăcini în baza economică, dar și în structura socială a comunităților. Pentru fiecare Irlandă care a folosit inteligent fondurile UE, devenind o țară modernă, există contra-exemple care au ratat, îngropând fondurile primite în proiecte cu impact mic și care nu au făcut decât să întărească aranjamentele instituționale opace și nefuncționale moștenite din trecut.

Se poate argumenta că însăși natura redistributivă a asistenței din exterior a făcut acest sindrom mai rezistent. Așadar, *acest raport recomandă cu hotărâre ca, pentru ciclul bugetar 2007-2013, autoritățile*

române să privilegieze eficiența, nu o înțelegere mecanică a coeziunii ca distribuție egală de fonduri pe tot teritoriul (formal sau informal), prin Programele operaționale sectoriale sau prin Programul de dezvoltare rurală.

Disparitățile regionale nu sunt foarte mari în România de astăzi, comparativ cu alte țări europene și, prin urmare, o astfel de strategie nu ar crea tensiuni politice disproportionale. Autoritățile publice pot grăbi dezvoltarea și modernizarea numai dacă încurajează: (i) activitățile economice cele mai eficiente, producătoare de profit adevărat, nu doar de planuri pe hârtie; (ii) proiecte de infrastructură publică cu cea mai mare rată beneficiu-cost, nu “catedrale în deșert” și (iii) cercetarea fundamentală și aplicativă profesionistă, măsurată după standardele internaționale ale fiecărei profesii, nu după metode „originale”.

Secțiunea a treia a raportului abordează problema energiei.

Sectoarele electricitate și gaz din România sunt în linii mari aliniate instituțional la cerințele UE și bunele practici internaționale. Liberalizarea pieței noastre de energie este un succes remarcabil până în prezent, în ciuda criticilor venite din partea unor comentatori mai puțin bine informați: în momentul de față, România este singura țară din regiune care are o piață pentru ziua următoare și o piață de echilibrare pentru electricitate. Prețul kilowatt-ului în aceste piețe este printre cele mai scăzute din Europa.

Nu mai departe de 2000, sectorul energetic din România genera un deficit cvasi-fiscal de 5% din PIB, cu prețuri la electricitate și încălzire mai mici decât costurile, iar prețurile gazului domestic erau cu mult sub prețul celui de import. Existau probleme substanțiale de colectare a datoriilor în electricitate, gaz și încălzire centralizată. Progresul din ultimii cinci-șase ani este impresionant, chiar și pentru cei mai aprigi critici.

Cu toate acestea, foaia de parcurs adoptată de Guvernul României în 2003 ar trebui revizuită urgent, pentru a răspunde ultimelor schimbări din piața globală a energiei, și ar trebui începute dezbaterile pentru a face publicul larg mai conștient de importanța și direcția strategiei energetice românești. Din cauza restructurării incomplete a economiei, în România se consumă în continuare mai multă energie pe unitate de PIB decât media din UE. Riscul corupției, sau cel puțin al ineficienței, este în continuare mare în contractele negociate bilateral, încheiate între producători și furnizori (intermediari) sau consumatori eligibili, în termeni stabiliți de comun acord. În prezent, cam o treime din consumul total trece prin astfel de contracte, dintre care mai puțin de 10% se încheie în termeni și prețuri transparente. Toate aceste probleme pot fi rezolvate direct la sursă, printr-o mai mare transparență și liberalizare, cu reguli de fier aplicate tuturor și fără intervenții politice asupra prețului la gazele naturale și la electricitate. Argumentul repetat intens în ultimele luni, potrivit căruia consumatorii români plătesc cel mai mare preț din Europa nu este adevărat: în realitate, plătim unul din cele mai scăzute prețuri nesubvenționate, dar – și probabil acesta este motivul notelor de plată mari – consumăm în continuare prea multă energie. Reintroducerea, directă sau indirectă, a subvențiilor de stat în prețul energiei sau încheierea de înțelegeri bilaterale cu furnizori precum Gazprom, cu prețuri sub nivelul pieței, va încetini îmbunătățirea eficienței industriale și va face piața națională captivă, dependentă de decizii politice luate în altă parte. Acest lucru ne-ar putea întoarce în situația dramatică de dinainte de 2000, anulând astfel toate beneficiile reformei implementate cu atâtea sacrificii și eforturi în ultimii ani.

Secțiunea a patra a raportului analizează capacitatea educației și cercetării românești de a contribui la atingerea obiectivelor formulate la Summit-ul de la Lisabona.

Această secțiune a raportului se ocupă de sistemul educațional românesc în cadrul mai larg al obiectivelor *Summit*-ului de la Lisabona. Scopul acestui raport nu este să intre în detaliile organizării și reformelor sistemului educațional, ci mai degrabă să pledeze pentru o politică mai realistă în acest domeniu, în loc să fie adoptate orbește recomandări europene care nu se sprijină pe realitatea românească.

Concluzia este că în sistemul românesc de educație și cercetare, aranjamentele instituționale promovează mediocritatea și corupția și descurajează inovația și performanța. Mai multe fonduri din bani publici sau implementarea fără discernământ a politicilor europene nedocumentate suficient nu reprezintă soluții. Raportul face șase recomandări generale:

- **Separarea calității de non-calitate** prin metode pur administrative precum selectarea doar a persoanelor recunoscute academic internațional în comisiile ce decid promovarea academică și distribuirea fondurilor de cercetare.
- **Investirea strategică în calitate.** Persoanele și disciplinele care performează chiar și în circumstanțele dificile din prezent ar trebui să primească mare parte din fonduri. Dacă 10% din cercetătorii tăi performează relativ bine, vom câștiga mai mult investind în ei, decât întinzând untul subțire peste toate universitățile și institutele de cercetare.
- **Deschiderea sistemului.** Regulamentele și legile trebuie amendate pentru a elimina piedicile din calea performanței. Diplomele obținute de la universitățile din Topul Shanghai, situate deasupra celor din România, ar trebui acceptate automat în sectorul public românesc pentru a încuraja repatrierea.
- **Responsabilizarea și controlul sistemului.** Corupția din sistemul educațional nu constă doar în plăți ocazionale făcute administratorilor de cămin și profesorilor, ci în fraudarea masivă a bacalaureatului sau licenței, în falsificarea completă a sistemelor de evaluare, în lipsa totală de responsabilitate a sistemului de învățământ superior și de cercetare. Raportul recomandă măsuri pentru creșterea responsabilității din universități, precum și introducerea unui audit periodic, condus de un corp special de control nou creat.
- **Crearea unei punți către mediul de afaceri,** mai ales către sectoarele care folosesc în mod intensiv cunoașterea.
- **Interpretarea Declarației de la Bologna** ca un simplu cadru pentru cooperare europeană, și nu ca un *instrument* pentru a reforma sistemul de învățământ superior din România sau

din orice altă țară. Aplicarea ei trebuie reanalizată în scopul de a spori calitatea și nu de a o diminua. Adevăratele obiective europene în materie de educație și cercetare se găsesc în Agenda Lisabona, și nu în Declarația de la Bologna, și aceste obiective necesită o strategie națională reflectată prin politici educaționale noi, mult mai bine centrate pe rezolvarea unor probleme românești specifice.

Secțiunea a cincea a raportului abordează problema creșterii competitivității românești.

România este o economie bazată, în mare măsură, pe factorii de producție, abia acum intrând în stadiul dezvoltării bazat pe eficiență. Practic, avem de ales între două opțiuni: (a) să concurăm pe piața europeană și, global, cu Polonia, China și India, pe piața produselor bazate pe forță de muncă ieftină; sau (b) să punem la punct o politică inteligentă de investiții eficiente, care să transforme România din spectator în jucător activ pe piața globală a tehnologiei înalte. Luând în considerare incertitudinile asociate cu prima opțiune, ne rămâne de jucat cea de-a doua carte. Așadar, firmele din România nu vor putea concura internațional doar bazându-se pe resursele naturale sau pe salariile mici, ci

mai degrabă pe o cât mai mare diversificare, productivitate și calitate, ingeniozitate și inovare în design-ul și livrarea produselor.

După aderarea la UE, vor apărea presiuni puternice de convergență a salariilor către nivelul vestic. Comisia Europeană prognozează o creștere puternică a productivității muncii în România, pentru următorii doi ani. Atât în ce privește nivelul productivității cât și al salariilor, este posibil ca expansiunea să fie mai mare decât în majoritatea țărilor membre UE-27. Dar dacă productivitatea muncii per angajat este depășită de nivelul compensării angajaților, așa cum prognozează Comisia, rezultatul va afecta direct competitivitatea. Pe de altă parte însă, ar putea aduce înapoi mai mulți lucrători migranți, cu mai multe competențe și motivație.

Folosirea Fondurilor Structurale și de Coeziune în îmbunătățirea competitivității mediului de afaceri reflectă schimbarea priorităților la nivel european și ar trebui luată în considerare și în România. Competitivitatea trebuie să implice nu doar Guvernul central, dat fiind procesul de cooperare pe care se bazează dezvoltarea economică, ci în aceeași măsură să responsabilizeze administrația la nivele multiple, companiile, institutele de învățământ și cercetare. ●

Indicatori macro și de bunăstare

Indicatori		2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^e	2007 ^f	2008 ^f	2009 ^f	2010 ^f
PIB, valoare absolută	Mil €			52,606	60,784	79,258	95,858	112,128	127,027	141,149	154,090
Creștere PIB	%	5.7	5.1	5.2	8.3	4.1	7.0	6.5	6.3	5.9	5.6
Valoate brută adăugată în industrie	%	4.4	5.1	4.6	6.8	2.5	6.4	4.8	5.2	5.4	5.6
Ponderea sectorului privat în PIB	%	68.0	69.4	67.7	72.2	70.4	71.4	-	-	-	-
Cererea internă	%	8.4	3.9	8.4	12.1	8.3	9.5	8.6	7.8	7.3	6.9
FOB Export	Mil €	12722.0	14675.0	15614.0	18934.7	22255.1	26100	30550	34750	39300	44400
CIF Import	Mil €	17383.0	18881.0	21201.0	26281.0	32568.5	40260	36100	52300	58790	65850
FOB / CIF balanța comercială	Mil €	-4661.0	-4206.0	-5587.0	-7346.3	-10313.4	-14160	-15550	-17550	-19490	-21450
Investițiile Străine Directe	Mil €	1312	1194	1910	5127	5237	8500	5800	5600	5600	5600
Rata inflației (Dec / Dec)	%	30.3	17.8	14.1	9.3	8.6	4.7	4.5	3.5	3.0	2.5
Rata de schimb RON/EUR*	%	2.6027	3.1255	3.7556	4.0532	3.6234	3.525	3.43	3.38	3.35	3.35
Deficit Bugetar în PIB	%	3.6	3.0	2.7	2.1	0.8	1.4	2.8	2.7	2.2	2.0
Numărul de angajați în economie, din care:	1.000 pers.	4,619	4,568	4,591	4,469	4,559	4,615	4,745	4,825	4,900	4,960
· Industrie (total), din care:	%	41.2	41.4	40.3	39.0	36.7	35.5	34.6	33.8	33.0	32.4
Industria extractivă	%	7.4	7.2	6.9	6.8	6.8	6.3	6.1	5.8	5.6	5.3
Industria prelucrătoare	%	83.6	84.3	85.6	85.7	85.2	85.6	85.7	85.9	86.1	86.3
Energie electrică și termică, gaze și apă	%	8.9	8.5	7.5	7.6	8.0	8.0	8.2	8.2	8.3	8.4
Rata șomajului	%, Dec	8.8	8.4	7.4	6.3	5.9	5.4	5.3	5.1	5.0	4.9
Productivitatea muncii per angajat, în industrie	%	6.7	5.0	5.4	11.8	7.0	7.4	5.5	5.8	6.0	6.2
Venitul mediu:											
· brut	€	162	170	177	202	267	323	370	414	458	499
· net	%	5.0	2.4	10.8	10.5	14.3	8.8	6.5	7.9	5.5	5.3
Costul unității de muncă											
· nominal	%			16.3	11.4	12.7	8.6	5.3	3.6	3.4	3.3
· real	%			-6.1	-3.2	0.6	-1.2	-1.4	-1.3	-0.5	-0.1
Bunăstarea subiectivă, BOP, sondajul din primăvară	%	18.9	9.9	14.7	22.8	18.6	19.8				

Note: * estimări preliminare bazate pe date din 2006.

Sursa: Institutul Național de Statistică, Comisia Națională de Prognoză Economică, BNR, Agenția Română pentru Investiții Străine, Registrul Comerțului, 2006.

Prognoze

CREȘTEREA VA CONTINUA ÎN 2007

Ca la fiecare început de an, SAR a alcătuit un panel de analiști și practicieni pentru a vă oferi o prognoză economică

În general, prognoza este mai optimistă decât anul trecut, când, probabil din inerție, a fost influențată de rezultatele mai slabe din 2005. Dacă, în urmă cu doi ani, ritmul mediu de creștere a PIB-ului, prognozat de noi, a fost mai mare decât cel efectiv înregistrat cu peste două procente (6,2% față de 4,1%), pentru 2006 situația s-a inversat. Ritmul prognozat a fost cu aproximativ trei puncte procentuale mai mic decât cel actualmente estimat oficial (4,6% față de peste 7%). Prudența excesivă a alterat cumva și prognoza de inflație pe 2006, abaterea pozitivă față de realitate fiind de peste două procente (7,1% comparativ cu 4,87%). Cu toate acestea, prognoza SAR a aproximat evoluția reală a economiei românești mai bine decât altele publicate în aceeași perioadă, constituind un bun reper pentru mediul de afaceri și pentru analiști.

Indicatori economici: prognoza SAR pentru 2007

	Medie	Marjă (min-max)
Creșterea PIB, %	6.3	5 – 7.5
Rata inflației, %	5.2	4.5 – 6.5
Creșterea numărului salariaților, %	2.7	0.2 – 10
Rata șomajului, %	5.4	4.8 – 6
Creșterea salariului real, %	9.5	5 – 15
Cursul RON/euro la 31 dec 2007	3.36	3.1 – 3.7
Deficitul bugetar, %	2.9	1.5 – 4
Deficitul de cont curent, %	10.6	9 – 12
Creșterea indicelui bursier BET, %	24.3	12 – 30

Anul acesta, sub influența rezultatelor bune din 2006 și a impactului favorabil așteptat de pe urma aderării la UE, se estimează o dinamică înaltă a economiei românești. Mai mult, în cazul unor conjuncturi externe favorabile, precum recenta reducere a prețului internațional al petrolului sub 50 de dolari pe baril, cifrele din tabel ar putea fi interpretate drept plafon standard de performanță a economiei sau, în limbaj de specialitate, așa-numita traiectorie de echilibru (*steady-state*). Bineînțeles că nici apariția unor șocuri negative neprevăzute nu poate fi exclusă.

Comparativ cu anul trecut, se constată menținerea într-un interval rezonabil a dispersiei estimărilor făcute de specialiștii cuprinși în panel, aceasta putând avea semnificația unui grad de încredere statistic satisfăcător pentru valorile medii prognozate. A se remarca plaja relativ redusă a valorilor prognozate de către specialiștii din panel, în cazul celor trei indicatori macroeconomici fundamentali pentru actualul stadiu de dezvoltare a economiei românești – ritmul creșterii economice (5-7,5%), inflația (4,5-6,5%) și șomajul (4,8-6%). În cazul altor indicatori însă, dispersia estimărilor dinamicii se menține ridicată, cum sunt numărul salariaților (0,2-10%), salariul real (5-15%), deficitul bugetar (1,5-4%) și indicele BET (12-30%). Dacă anul trecut majoritatea analiștilor considerau ținta propusă de BNR pentru inflație ca fiind mult prea optimistă, anul acesta estimările experților sunt mai apropiate de ținta propusă de BNR. Decisivă în lupta contra inflației va fi stoparea tendinței de creștere a salariilor, care într-o economie sănătoasă ar trebui să țină cont, în primul rând, de performanța economică și implicit de productivitate. În acest sens, s-ar putea ca valoarea medie prognozată pentru

creșterea salariului real să se dovedească a fi fost prea optimistă la sfârșitul anului 2007.

Prognoza cursului de schimb sugerează faptul că, pentru economisire și/sau investire, ar trebui să se mizeze în continuare pe leu. Atenție însă că, spre deosebire de ceilalți indicatori macroeconomici, acesta poate avea oricând o evoluție total imprevizibilă. Piața de capital poate de asemenea reprezenta o alternativă (sugerată de dinamica înaltă prognozată pentru 2007 a indicelui BET).

În fine, expansiunea deficitelor se justifică, până la un punct, prin stadiul actual de dezvoltare economică a României, inclusiv prin Programul de Convergență, care presupune deschiderea către exterior simultan cu un efort masiv de cheltuieli publice (deci deficit bugetar) pentru modernizare (inclusiv prin importuri masive și deci deficit de cont curent). Supapa pentru echilibrare o reprezintă tocmai intrarea capitalurilor străine (între care benefice sunt îndeosebi investițiile străine directe), atrase de diferențialul dobânzii în combinație cu dinamica cursului de schimb, dar și de îmbunătățirea mediului de afaceri și de oportunitățile generate de ritmul înalt al creșterii economice. Rămâne ca oferta națională să se dezvolte rapid în continuare pentru a recâștiga piața internă, concomitent cu expansiunea exportului, în condiții de competitivitate și eficiență tot mai bune.

Care anticipați că va fi principala dificultate de natură economică cu care se va confrunta Guvernul în 2007?

Sintetizând răspunsurile, principalele probleme care ar trebui să preocupe Guvernul în 2007 sunt *legate de adaptarea politicilor pentru a face față noilor condiții apărute după aderare*. Aproape toți specialiștii intervievați au subliniat necesitatea concentrării pe absorbția fondurilor comunitare destinate României și, respectiv, pe asigurarea echilibrelor macroeconomice fundamentale, în condițiile apariției unor noi riscuri sau chiar derapaje, generate de experiența modestă a României în noua sa calitate de membru al UE. Răspunsurile primite pot fi grupate în două mari categorii:

Urgente / pe termen scurt

Principala dificultate pe termen scurt este legată de capacitatea de absorbție a fondurilor comunitare:

- Incapacitatea de a cheltui eficient banii (sau, mai concret, dată fiind

incapacitatea ministerelor în anii anteriori de a cheltui sumele alocate prin buget, vor putea administra suplimentar și sumele semnificative din fonduri comunitare?);

- Generarea de proiecte finanțabile din fondurile comunitare;
- Asigurarea cofinanțării de la buget implicată de acestea.

Impactul aderării asupra bugetului este încă incert. Este posibil ca în primul an impactul asupra bugetului să fie negativ, în condițiile în care s-ar putea să nu reușim să absorbim resurse mai mari decât contribuția pe care o vom plăti la UE, însă în anii următori situația s-ar putea redresa.

Pe termen mediu

Principalele probleme sunt date de tensiunile generate de creșterea cheltuielilor publice și lărgirea deficitului bugetar, prevăzute în bugetul pe 2007, pe de-o parte, și necesitatea consolidării stabilității macroeconomice, pe de altă parte, în special prin controlul creșterilor salariale în sectorul public, menținerea trendului procesului de dezinflație și a echilibrelor externe.

- Deficitul de cont curent este privit ca o problemă pe termen lung.
- Intrarea în Piața Unică Europeană poate ridica probleme în funcție de modul în care se va manifesta în economia reală decalajul de convergență și de competitivitate dintre România și UE. Pe termen scurt și mediu se estimează un amplu proces investițional și de creștere a consumului. Dacă efectul va fi creșterea importurilor, atunci deficitul se vor accentua. Care va fi modul în care oferta internă va răspunde la cererea ridicată de investiții și consum, în condițiile în care pârghiile de protecție a producției naționale s-au redus semnificativ? Anul 2007 va oferi o măsură cât mai aproape de realitate a capacității economiei de a face față concurenței de pe Piața Unică Europeană.

Care va fi impactul pe plan economic al aderării la UE în 2007?

Aici există o largă diversitate de opinii, dată fiind amploarea fără precedent a efectelor generate de aderare convergând însă spre o concluzie comună. Pe termen lung impactul va fi pozitiv, pe termen scurt însă vor exista o serie de efecte atât pozitive, cât și negative.

- Creșterea investițiilor străine directe pentru care aderarea la UE și îmbunătățirea rating-ului reprezintă criterii importante în alegerea destinației și creșterea investițiilor greenfield.
- Expansiunea comerțului exterior datorată faptului că noua poziție a României facilitează schimburile de bunuri și servicii cu piețele extra-comunitare, prin condiții tarifare mai favorabile. Ca membră a UE, România poate să pătrundă mai ușor pe piețele din Est (Rusia, în principal).
- Prognozăm o întărire a monedei naționale, dar există riscul aprecierii cursului de schimb peste pragul dat de competitivitatea externă a producției, cu repercusiuni în export.
- Potențialul cererii este mult mai mare în 2007 – atât ca urmare a fondurilor comunitare, cât și datorită așteptărilor investiții străine, depinde însă cum va fi valorificat. Există riscul lărgirii decalajului, deja existent, dintre cerere și ofertă, având ca urmări presiuni inflaționiste și stimularea importurilor (și deci a deficitului comercial).
- Liberalizarea furnizării de servicii financiare va duce pe termen lung la dobânzi reale pozitive mai mici.
- Vom asista la creșterea ocupării forței de muncă și la scăderea șomajului per total dar e posibil ca dezechilibrul cerere-ofertă, în anumite segmente ale pieței muncii, se să accentueze, ducând la presiuni salariale mari.
- Pe lângă presiunile asupra deficitelor externe, sunt menționate și presiuni asupra bugetului de stat și cel al asigurărilor sociale.
- Chiar dacă aderarea va duce la restrângerea activității în unele sectoare (industria ușoară și cea alimentară) ca urmare a restricțiilor privind calitatea și a diferențialului de productivitate, iar anumite firme de se vor închide, inclusiv din cauza standardelor de mediu, opinia generală este că intrarea în Uniunea Europeană va stimula dezvoltarea economică și socială.

Care este elementul / trendul în economia românească actuală ce vi se pare extrem de important și despre care credeți că nu se vorbește destul?

La această întrebare, cea mai generală dintre toate, avem de asemenea o

varietate de răspunsuri, printre care menționăm:

- Volatilitate politică, în mod surprinzător nu a avut impact asupra pieței financiare, cel puțin până în prezent.
- Investițiile românești în străinătate au crescut, iar unele dintre firmele românești sunt în proces de extindere la nivel regional.
- Atât convergența nominală cât și trecerea la euro depind de restructurare și de schimbările din economia reală, dar abordările se opresc la indicatorii globali. Iată două exemple: se discută despre dimensiunea deficitelor externe (comercial și de cont curent), dar mult mai puțin despre structura lor; explicitarea trendurilor din industria românească nu se corelează cu analiza lor structurală. Ar trebui mai mult abordate evoluțiile structurale.
- Impactul extinderii lanțurilor de magazine afectează piețele tradiționale și implicit pe micii fermieri. Deja prețurile la legume au scăzut cu 10% anul trecut, iar la carnea de porc în viu acestea sunt cu 50% mai mici decât anul trecut. Această tendință foarte probabil va continua, obligând, alături de alți factori, sectorul agricol să se restructureze.
- Tendința este vizibilă către deschiderea de call-centers și service-centers, unde lucrează deja mii de angajați și vor lucra câteva zeci de mii în următorii ani.
- Creșterea rapidă în ultimii ani a ponderii cheltuielilor cu salariile din sectorul public în PIB, concomitent cu reducerea ponderii cheltuielilor de capital, în condițiile în care ponderea în PIB a totalului cheltuielilor publice este cea mai redusă din Europa (cu excepția Lituaniei). Această tendință, greu de corectat pe termen scurt, mărește rigiditatea cheltuielilor publice datorită presiunii pe buget.
- Lipsește o strategie coerentă de dezvoltare rurală.
- Moneda națională a devenit mai puternică, iar structura exporturilor s-a schimbat în ultimul an. Aceasta poate semnala modificări structurale majore în economia românească sau, cel puțin, însănătoșirea unor sectoare.
- Deficitul de forță de muncă e în creștere, ceea ce duce la o presiune mare pe salarii. ☹

Dezvoltare regională

CUM SĂ EVITĂM „SINDROMUL MEZZOGIORNO”

România europeană are nevoie de performanță, indiferent unde apare ea, nu de realocare mecanică de fonduri în teritoriu

Un participant la Congresul *Regional Studies Association (RSA)* din 2006, organizat la Leuven, nemulțumit de discuțiile lungi și neconcludente cu privire la disparitățile de dezvoltare regională în UE și cauzele lor, s-a ridicat, a rugat să se facă liniște și a spus celor din plen că, după părerea lui, disparitățile regionale observabile în Europa astăzi sunt dificil de explicat prin modele econometrice și spațiale, dar mult mai simplu de înțeles dacă vedem din nou filmele neorealiste italiene din anii '40-'50. Comisarul european Danuta Hübner, prezentă în prezidiu, nu s-a grăbit să fie de acord cu această opinie, ceea ce este oarecum de înțeles, pentru că face parte din fișa postului său să fie optimistă cu privire la capacitatea transformativă a politicilor regionale. Dar acesta este un mod foarte pregnant de a înfățișa o realitate inconfortabilă, bazată pe noțiunea teoretică a *dependenței de cale*: un cerc vicios, în care trecutul de subdezvoltare creează premise pentru perpetuarea sa în viitor. Din acel moment, ca și cum articularea acestei idei neexprimate, dar prezente în mintea tuturor, ar fi ridicat niște zăgazuri invizibile, discuția s-a spart în grupuri spontane și toți cei 400 de participanți au început să dezbătă problema „Câte Sicilii avem în Europa de astăzi?”.

De dragul acurateții, ar trebui să reformulăm întrebarea – câte cazuri de *Mezzogiorno*? – deoarece această persistență a subdezvoltării este o caracteristică a unor regiuni mai întinse, precum Sudul Italiei, nu numai a insulei cu pricina. Unii au găsit două exemple: cel propriu-zis din Italia, plus Germania de Est după unificare. Previzibil, alții au adăugat și zone întinse din Portugalia, Spania sau

Grecia. Est-europenii au spus că, în funcție de nivelul unde tragem linia, s-ar putea include foarte bine aproape toate Noile State Membre sau, alternativ, cel puțin jumătatea de est a Poloniei și Slovaciei, plus partea continentului aflată la răsărit de cursul mijlociu al Dunării (adică dincolo de vechiul *limes roman*). A apărut apoi o provocare și mai interesantă: identificarea de astfel regiuni existente în interiorul fiecărei țări. Adică de unități administrative-teritoriale care nu numai că sunt în medie mai sărace, dar au fost tot așa și în trecut, și în care intervențiile publice, din partea statului sau a UE, au reușit numai să clădească „catedrale în deșert”, așa cum s-a argumentat în Germania de Est și, înainte de aceasta, în Europa de Sud.

Acest element este crucial, deoarece „sindromul *Mezzogiorno*” nu se referă numai la plasarea sub un anumit prag de dezvoltare (să spunem 75% din PIB-ul pe cap de locuitor mediu în Uniune, prag folosit de Comisie pentru eligibilitatea unităților NUTS II la Fondul de Coeziune). Este vorba despre mult mai mult decât atât: o situație perpetuă de dependență, înrădăcinată în baza economică și socială a comunităților respective. Atunci când apar aici fonduri de asistență din afară, prețurile și cererea de servicii reacționează normal, adică urcă. Totuși, deoarece oferta locală este foarte limitată și rigidă, din diferite motive istorice și culturale, inputurile necesare sunt aduse tot din afară, ceea ce sporește de fapt gradul de dependență al întregii zone. Dacă se construiește o fabrică modernă, forța de muncă specializată trebuie să fie adusă din altă parte, cu costuri mari, deoarece pe plan local nu există. Dacă apare, în

Câte Sicilii avem în Europa? Dar în România?

sfârșit, mult dorita autostradă, aceasta nu produce o dezvoltare substanțială. Dimpotrivă, localnicii folosesc această nouă posibilitate de transport facil pentru a pleca cât mai repede, primii fiind cei mai tineri și mai mobili, ceea ce face ca starea regiunii să se înrăutățească și mai mult.

Capitolul despre „Competitivitate” din acest raport argumentează că România are șanse să nu devină o nouă Sicilie a Europei, prinsă în fundătura subdezvoltării. Și totuși, există în România zone care sunt amenințate de „sindromul Mezzogiorno”. În acest capitol dorim să prezentăm astfel de cazuri și să discutăm modul în care putem modela situația și politicile pentru a rezolva problema, având în vedere mai ales resursele substanțiale alocate României prin Fondurile Structurale.

1. Dezvoltarea regională: politici inteligente sau mâna destinului?

Tranziția spre o economie de piață și spre democrație a fost, în România, mai dificilă și mai traumatizantă decât în celelalte state ale ECE, din cauza moștenirii seculare de subdezvoltare și a aberațiilor grave lăsate în urmă de regimul comunist. Încercarea de a distribui industria și bunăstarea, mai mult sau mai puțin egal în toată țara, și politicile stabilite explicit de la București, cu multe decenii înainte de 1990, au dus la efecte perverse: investiții uriașe în proiecte de prestigiu și prea puține în infrastructură, întreținere și capital uman; mamuți industriale – proiecte planificate prost și nesustenabile, realizate din considerente pur politice; și, ca un rezultat al tuturor acestora, apariția unor orașe

Am moștenit discrepanțe istorice și o urbanizare socialistă eșuată

monoindustriale sau micro-regiuni, a căror existență socio-economică se baza în exclusivitate pe un agent economic sau pe o ramură industrială, în mijlocul unei

zone tradiționale și stagnante („catedrale în deșert”). Între aceste industrii și regiuni s-a creat o rețea complicată de subvenții încrucișate, care au făcut imposibilă evaluarea a ceea ce era viabil sau nu, din punct de vedere economic.

Sub poleiala de modernism și dezvoltare cu care se lăuda economia socialistă, structura socială a României profunde a rezistat, în unele locuri, mai mult sau mai puțin schimbată, până astăzi. În primul rând, a supraviețuit nucleul dur de gospodărie țărănești autarhice, care au ca principală ocupație agricultura de subzistență. Ba chiar mai mult decât atât,

acesta a fost de fapt întărit, iar rolul său practic a crescut, ca instrument-tampon care a absorbit șocurile de-a lungul zecilor de ani de proastă gestionare și penurie de alimente din perioada comunistă. Această agricultură de supraviețuire pe loturi mici era practică de membrii cooperativelor agricole de producție pe lângă – sau în detrimentul – agriculturii oficiale de stat. Dar era practică și de o mare parte din noua clasă muncitoare așa-zis industrială, de fapt doar o masă de navetiști semiurbanizați proveniți de la țară și care erau legați mult mai tare de pământul și grădina lor de acasă, decât de uzina care le dădea salariile. Ca atare, România a intrat în UE în 2007 cu un număr de 4,4 milioane de exploatații agricole, dintre care mai puțin de o treime s-au înscris până acum pentru sprijin financiar prin Politica Agricolă Comună a UE. Mare parte din celelalte sunt, pur și simplu, prea mici și subcapitalizate, pentru a intra în vizorul vreunei politici de tip european. De fapt, este vorba de insule de populație rurală îmbătrânită, complet izolate de economia monetizată. Acestea nu sunt egal distribuite în cele opt regiuni de dezvoltare ale României (NUTS II), cele mai multe aflându-se în sud și est.

Restructurarea economică și dezindustrializarea parțială de după 1990 a reprezentat o etapă obligatorie de eliminare a acestor distorsiuni și investiții supradimensionate, mai ales cele din industria grea. Chiar și fără condiționalitatea impusă de instituțiile financiare internaționale și de UE, lucrurile ar fi evoluat, poate, în aceeași direcție, sub presiunea piețelor deschise, dar mai greu și mai ezitant, cu derapajele politice care însoțesc de regulă asemenea procese, în societăți pe cale de modernizare, cu administrație slabă. Astăzi, după șaptesprezece ani de tranziție și zece de apropiere de UE pe viteza repede înainte, se pot trage o serie de concluzii cu privire la potențialul relativ de dezvoltare pe care îl au regiunile României. Pentru a rezuma pe scurt factorii care determină bunăstarea și dinamismul regiunilor noastre, se poate spune că:

- Disparitățile vechi, istorice, nu au putut fi șterse de eforturile și investițiile masive, întinse pe decenii, încercate sub regimul comunist. Regimul nu a reușit decât să creeze o aparență de omogenitate socială și unele inserții economice nesustenabile, care au dispărut îndată ce a fost ridicat clopotul de sticlă care le proteja.

- Disparitățile dintre regiuni după 1990, aflate în ușoară creștere mai ales în perioadele de avânt economic – când cele mai bogate se dezvoltă mai mult decât cele sărace în anii buni și scad mai puțin în timpul recesiunii – reprezintă, deci, în mare măsură, o reflectare a inegalităților istorice din perioada comunistă și chiar de dinaintea acesteia.
- În afară de nivelul de dezvoltare moștenit, au mai existat factori suplimentari care au influențat dezvoltarea regională, dacă ne referim la perioada recentă: așezarea geografică (cu cât mai aproape de granița de vest, cu atât mai bine, dar această așezare se suprapune, oricum, peste moștenirile istorice) și accesul facil (cazul Bucureștiului sau al Constanței la Marea Neagră, sau al altor subregiuni care se dezvoltă mai rapid decât media regională).
- Caracteristicile demografice par să conteze din ce în ce mai mult, într-un mod cu totul nou pentru România, dar care reproduce tendințe observate în unele părți din Europa Occidentală după al Doilea Război Mondial. În primul rând, împărțăm cu restul Uniunii o scădere generală a populației. În al doilea rând, procesul de îmbătrânire este evident în unele părți ale societății noastre rurale, mai ales în marile câmpii din sud, unde vom asista, probabil peste câteva decenii, la depopulare și o schimbare completă a economiei agrare. Din punct de vedere economic, acest proces are sens, dar există multe probleme sociale care trebuie rezolvate între timp și multe măsuri paliative care trebuie aplicate, pentru a putea reduce din dificultatea schimbărilor în acest ritm amețitor.

Toți acești factori sunt exogeni față de sistemul de guvernare și conduc la concluzia pesimistă că, în cele din urmă, mozaicul distribuției dezvoltării în România este în mare parte prefigurat istoric. La aceleași concluzii au ajuns și cercetătorii din alte țări care seamănă, mai mult sau mai puțin, cu România, cum ar fi Polonia². Nu există povești de succes ale unor intervenții publice care să fi putut inversa

² O foarte bună sinteză a argumentelor în Grzegorz Gorzelak, 2006, "Poland's Regional Policy and Disparities in the Polish Space". *Regional and Local Studies Journal*, ediție specială anuală publicată de RSA-filiala poloneză și Universitatea din Varșovia.

aceste niveluri relative de dezvoltare înainte de 1990, iar după căderea comunismului ele sunt cu atât mai greu de realizat, deoarece gama și instrumentele intervenției economice și sociale s-au redus substanțial. Există azi speranța, larg împărtășită de mulți factori de decizie din politică și administrația publică, că se poate promova dezvoltarea rapidă prin intermediul marilor proiecte de infrastructură finanțate, în mare parte, de UE. Totuși, aceste așteptări nu trebuie supralicitate: teoria construcției de autostrăzi în regiunile înapoiate, pentru a genera prosperitate, rezultă în strategii proaste de investiții din punctul de vedere al raportului cost-beneficii și este, în general, practică mai mult retoric decât în realitate. Ceea ce observăm în țările OECD, atunci când aceste proiecte de mare infrastructură au succes, este că ele au fost eșalonate prioritar pentru deservirea unei activități economice care există deja și este limitată de rețeaua insuficientă de transport și utilități. Când sunt plantate undeva unde nu e încă nevoie de ele, în speranța că "dezvoltarea va veni", de obicei după un deceniu sau două în picioare rămâne doar speranța.

Această problemă este binecunoscută și are de-a face cu principiile de bază ale teoriei dezvoltării: ca fenomen, aceasta este complexă și eluzivă,

dificil de declanșat de sus în jos prin politicile guvernamentale, chiar bine intenționate. Ea seamănă cu un organism

Vechile modele de subdezvoltare sunt rezistente în timp

viu care este ușor de distrus, dar dificil de regenerat de la zero. Unul din lucrurile pe care le poate face Guvernul este să creeze un mediu favorabil dezvoltării, dar asta ne duce înapoi tot la pachetul standard pe politici de promovare a competitivității, a birocrăției funcționale, stabilității instituționale și a combaterii corupției. Dar această strategie este una fezabilă la nivel național și nu pe fiecare regiune în parte, dar chiar și așa lucrurile sunt mai ușor de de zis, dar mai greu de făcut. Cadrul general de politici din România și din mediul de afaceri sunt stabilite, de obicei, la nivel național, așa încât un primar sau un consilier județean dintr-o regiune săracă nu prea poate face mare lucru pentru a duce lucrurile pe calea dorită. (Reversul nu este însă adevărat: pot face foarte mult rău, dacă își propun; un sfat folositor ar fi deci să se evite politicile locale greșite care omoară și puțină dezvoltare ce apare în mod natural într-o comunitate). Până la urmă,

Fig. 1. PIB/cap in regiunile NUTS II
€ in preturi curente

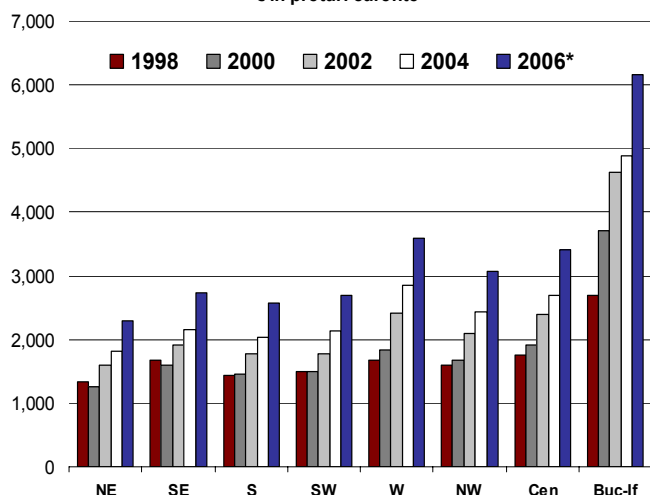
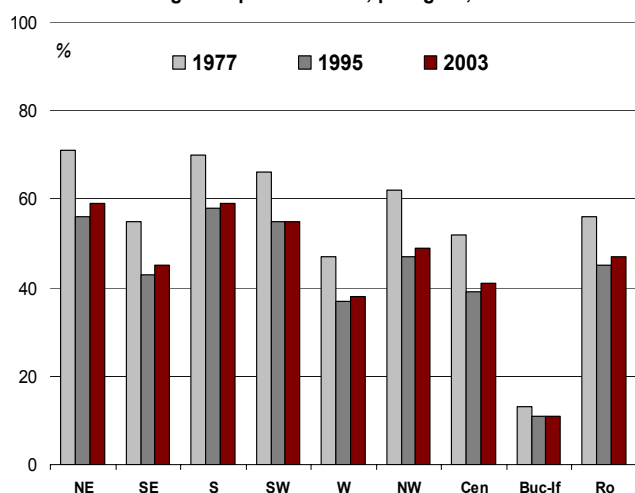

Fig. 2. Populatia in rural, pe regiuni, %

dezvoltarea pare mai simplu de conceput ca obiect de măsurare și studiu, decât ca țintă pentru politicile publice.

Pe de altă parte, un element nou care pledează împotriva acestei viziuni deterministe – ce spune că piața trebuie lăsată să-și joace rolul, iar efectele vor apărea la timpul lor – îl reprezintă procesul

de aderare la UE. În această regiune nu a mai existat niciodată o intervenție din afară atât de constantă și de instituționalizată, cu componente tehnice, financiare și politice și cu un scop declarat de modernizare

și sporirea bunăstării. Cresceto-ul volumului asistenței disponibile în ultimul deceniu atinge punctul culminant la doi, trei ani după aderare, ceea ce, pentru România, înseamnă 2009-2010, cu fonduri nerambursabile în sumă de până la 200 de

euro pe cap de locuitor anual. Ca procent din PIB, asta reprezintă mai mult decât ce a primit Europa Occidentală prin Planul Marshall după război. Dar asta nu înseamnă că lucrurile vor evolua pe pilot automat, odată ce țara intră în Uniune și banii încep să curgă în cantități sporite. Pentru fiecare Irlandă care a folosit inteligent fondurile UE, devenind o țară modernă, există contra-exemple care au eșuat, îngropând fondurile primite în proiecte cu impact mic și care nu au făcut decât să întărească aranjamentele instituționale opace și nefuncționale, moștenite din trecut.

O altă variabilă importantă care trebuie avută în vedere o reprezintă deschiderea granițelor europene pentru cetățenii români, în 2002. Aceasta a fost, se spune, cea mai importantă schimbare pe care au resimțit-o românii de rând în cei șaptesprezece ani de tranziție³, cu un impact încă dificil de cuantificat. Migrația masivă între România și Europa Occidentală din ultimii patru ani a adus țării mai mulți bani decât instrumentele de preaderare ale UE. Deoarece emigranții au diferite abilități și provin din comunități diverse, iar zona rurală săracă din estul României este foarte bine reprezentată în aceste fluxuri, beneficiile migrației sunt distribuite destul de uniform pe categorii și regiuni sociale. La rândul ei, această situație contribuie la o distribuție geografică mai echilibrată a noilor resurse, atenuând tendința generală de creștere a disparităților ca urmare a creșterii economice după 2002. Pe de altă parte, acest aflus de lucrători, care a atins apogeul în 2003-2004, a dus la o contractare semnificativă a pieței muncii în România și, din ce în ce mai mult, la lipsă de mână de lucru în unele regiuni și profesii.

2. Tendințe actuale

După cum am menționat deja, PIB-ul pe cap de locuitor în România a crescut în termeni reali de la începerea negocierilor de aderare la UE, inegal însă pe zonele de dezvoltare (Fig. 1). Regiunea 8 (București - Ilfov), cu profilul ei special, a beneficiat cel mai mult, urmată de partea de vest a țării și de județul Constanța (ceea ce duce la o creștere a mediei pe zona de sud-est). Începând din 1998, Regiunea 8 și-a dublat

³ Sau, după cum spun unele persoane, chiar prin raportare la perioada de dinainte de comunism, când, deși teoretic granițele erau deschise, în străinătate călătoreau mai mult elitele, și mult mai puțin ca astăzi oamenii obișnuiți.

Emigrația și asistența financiară a UE sunt principalele schimbări după 1990

PIB-ul pe cap de locuitor, o realizare remarcabilă: dacă ajustăm această cifră cu Puterea de Cumpărare (PPP), aceasta recuperează rapid distanța față de media UE25. Salariile au urmat și ele aceeași tendință, deși mai puțin pronunțată: în zona de nord-vest și din centrul țării nu sunt atât de mari, precum ar sugera nivelul ridicat al PIB-ului de aici. Pot exista mai multe explicații, de la concentrarea sectorului minier în declin din zona de sud-vest, la diferitele cote de economie subterană din fiecare regiune.

Tendențele demografice reflectă schimbarea condițiilor socio-economice din România pe perioada tranziției. Populația este, în general, în declin, ceea ce nu reprezintă o noutate, din cauza natalității scăzute și a emigrației. Ultimul factor va juca un rol destul de incert pe termen lung: dacă majoritatea celor care au plecat să muncească în UE se vor întoarce, efectul va fi temporar; dacă însă majoritatea acestora se vor stabili în Europa Occidentală, statisticile vor înregistra o scădere substanțială a populației în primii ani ai deceniului. În orice caz, datele arată că:

- Zonele mai sărace din nord și est sunt cele mai afectate de depopulare, deoarece sunt zonele cu cea mai mare emigrație internă și externă.
- În perioada tranziției, s-a manifestat o inversare a tendinței generale, istorice de urbanizare, mai ales între 1994-2000, deoarece mulți locuitori de la orașe s-au mutat (înapoi) la țară (Fig. 2). Această tendință se înscrie în strategia de supraviețuire a muncitorilor care s-au confruntat cu restructurările masive din industrie. Se pare că urbanizarea forțată din timpul comunismului a dus la un recul imediat după căderea regimului. Această etapă este, probabil, încheiată, iar tendința de lungă durată de urbanizare a fost reluată de curând.

Îmbătrânirea populației este mai evidentă în zonele de sud și sud-vest, aproape de media europeană (Fig. 3). Deoarece tinerii sunt încă atrași de Regiunea 8 învecinată, (mai ales de București) este de așteptat o depopulare și mai accentuată a acestor zone, în viitor. Din punct de vedere economic, această tendință este logică: mai ales în Câmpia Română, consolidarea exploatațiilor agricole în ferme medii și mari este obligatorie. Dar schimbările vor fi acompaniate de probleme sociale pentru atenuarea cărora este nevoie de o viziune, hotărâre și resurse. Politica rentelor viagere

Fig. 3. Populația pe vârstă și regiuni 2004

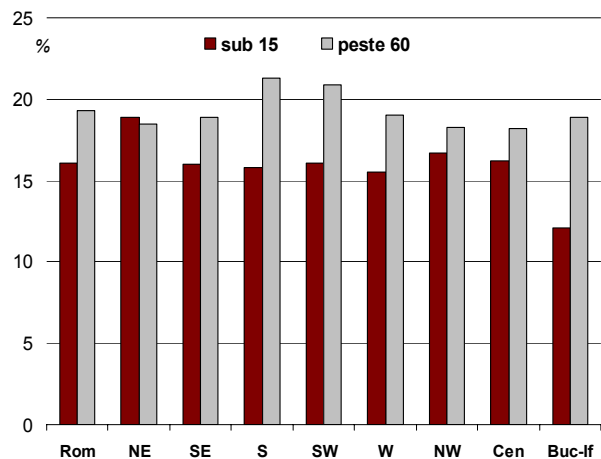

Fig. 4. Probleme sociale pe regiuni, 2005

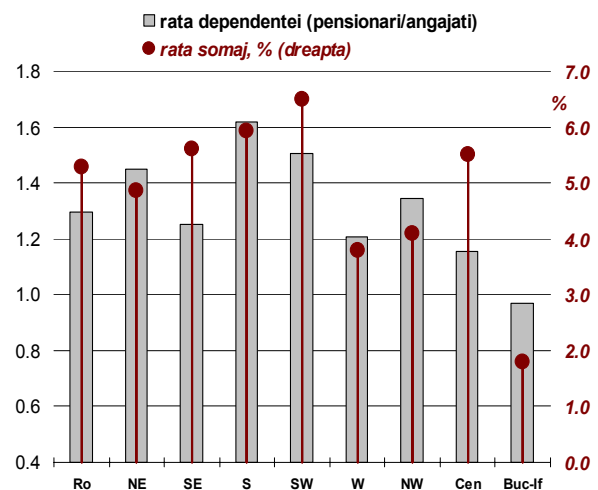

Fig. 5. Forța de muncă pe sectoare și regiuni, 2003

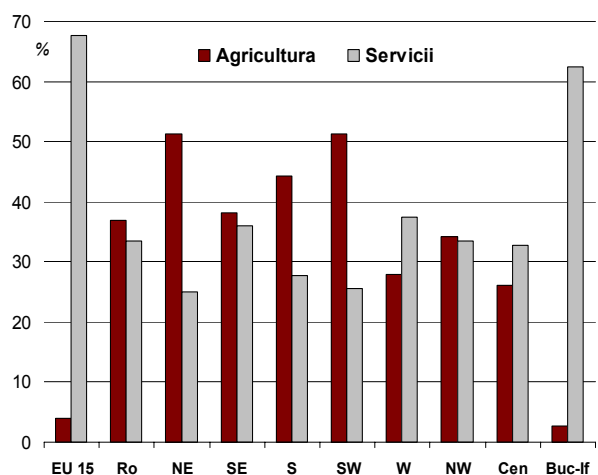
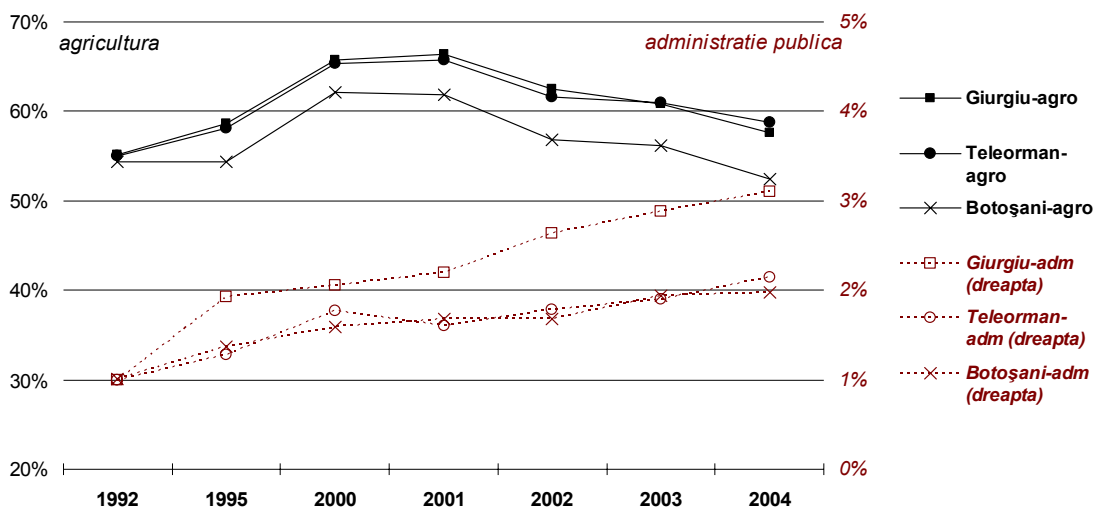

Fig. 6. Forta de munca in agricultura si adm. publica, % din total
Trei judete "tip Mezzogiorno"

pentru țărani pensionari, în schimbul cedării folosinței terenurilor, anunțată de Ministerul Agriculturii și convenită cu Comisia Europeană poate rezolva această problemă, dacă este implementată corect, dar ascunde și potențialul de dezrădăcinare a comunităților tradiționale.

Nu este nici o surpriză faptul că tendințele de îmbătrânire a populației sunt reflectate și în nivelul dependenței sociale, care variază de la o regiune la alta. Zona de sud conduce detașat în privința raportului dintre pensionari și angajați (Fig. 4). Caracteristicile demografice și declinul industrial și-au adus din plin contribuția la acest rezultat, în timp ce guvernele românești s-au bucurat de posibilitatea de a camufla rata scăzută a ocupării profesionale la categoriile de personal cu calificare redusă, prin pensionarea înainte

Cât de îngrijorați trebuie să fim de depopularea rurală în munți și în Câmpia Română?

de termen și migrația către rural. Nivelul absolut al șomajului este destul de scăzut pentru o țară care se presupune că trece prin renașterea economică și de forță de muncă masive

(Fig. 4), dar aceste cifre nu iau în considerare faptul că multe dintre aceste persoane sunt „agricultori” care își fac de lucru pe micile loturi de teren și grădinile de pe urma cărora trăiesc.

Nici viitorul nu arată mai roz, conform actualei distribuții a forței de muncă pe sectoare (Fig. 5), iar capitalul uman existent nu este favorabil dezvoltării durabile. De fapt, pentru a se apropia de structura ocupațională din UE, întreaga Românie ar trebui să arate ca Regiunea 8. Acest lucru nu se va întâmpla prea curând,

din pricina rigidității sociale, care face dificilă reacția persoanelor în vârstă sau subcalificate, din zona rurală la semnalele pieței și a costurilor relativ mari (financiare și emoționale) ale relocalizării dintr-o parte în alta a țării. Declinul ocupării în agricultură după 2000, chiar și în județele mai puțin dezvoltate, nu a eliberat mai multă forță de muncă pentru industrie și servicii, ci a fost, mai degrabă, efectul scăderii naturale a populației, emigrării sau unei creșteri majore a ocupării în administrația publică (Fig. 6). În aceste „regiuni Mezzogiorno” românești este posibil ca chiar asistența UE să rămână fără efectul scontat, deoarece nu este clar dacă aceste comunități au resurse suficiente, energie și expertiză în sectorul privat pentru a folosi eficient această asistență.

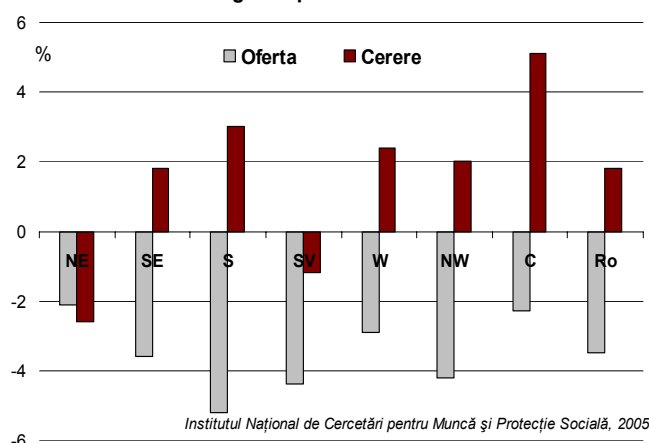
Există deja semne că piața urbană, oficială, a muncii își schimbă structura și devine din ce în ce mai competitivă. Prognozele⁴ arată că, pe lângă ocupațiile care necesită studii universitare, în viitor va exista o cerere mare și pentru persoanele calificate în meserii legate de agricultură și diferite servicii, biologi, cadre medicale și alte specializări similare, precum și operatori de utilaje industriale cu abilități generale, adaptabile. Chiar și în producție dispar locurile de muncă de rutină, crescând cererea pentru muncitori calificați cu cunoștințe generale bogate, abilități transferabile și o atitudine pro-activă, antreprenorială.

⁴ Oferta regională de forță de muncă: prognoza 2013, Institutul Național de Cercetări pentru Muncă și Protecție Socială, București, 2005.

Se observă o lipsă acută de tehnicieni sau asociații de meseriași capabile să subcontracteze activități în mod flexibil, pe termen scurt, cum au nevoie investitorii. Un om de afaceri din vestul țării ne relatează în timpul unei misiuni de evaluare a proiectelor UE, pe la mijlocul lui 2006, că investitorii sunt gata „să plătească greutatea lor în aur pentru echipe mici și de încredere de oameni care să poată fi angajați pentru trei luni, pe un anumit proiect. Anul trecut, de exemplu, am avut nevoie de vreo 4-5 oameni ca să construiesc un depozit, ar fi fost ideal să găsească unii organizați deja ca o echipă, cu sculele lor și conduși de un maestru. Să pot negocia cu el, să cădem la învoială la prețul total și termene și gata, că eu nu am timp să-i organizez. Nu-am găsit așa ceva, așa că a trebuit să aduc o echipă de la Szeged din Ungaria, au fost perfecți”⁵. În același sens, studiul din 2005 asupra *Mediului de Afaceri și Performanțelor Întreprinderilor* (BEEPS) realizat de Banca Mondială a indicat calificarea slabă a angajaților și forța de muncă puțină ca principalele probleme ale companiilor. Dar în regiunile bogate aceștia sunt greu de găsit pentru că sunt fie copleșiți de oferte deja, fie au emigrat, iar în regiunile mai sărace nu erau prea mulți oricum.

Migrația internațională a persoanelor active și cererea tot mai mare de forță de muncă, mai ales în vest și în București (Fig. 7), prezintă o creștere a deficitului existent pe piața de muncă, cu o ofertă din ce în ce mai scăzută pe toate segmentele de calificare⁶. Companiile și sectorul public concurează pentru angajații buni, sau încearcă să transfere puțină forță de muncă disponibilă către regiunea de vest și orașele mari. Există șanse mari ca în scurt timp tensionarea pieței muncii să se generalizeze la nivel de țară și să cuprindă inclusiv zonele mai sărace. Partea plină a paharului este aici continuarea actualului curent de dezvoltare cu un șomaj scăzut și salarii din ce în ce mai mari, care deja s-au dublat în euro între 2001 și 2005 pe media națională (ba chiar poate s-au triplat, dacă ne gândim și la sectorul neoficial al economiei), ceea ce a împins companiile în sus pe scara valorii adăugate și a eliberat forța de muncă din industriile tradiționale, cu valoare adăugată mică pe

Fig. 7. Cererea și oferta de mână de lucru pe regiuni, Proгноza pentru 2005-2013

unitatea de forță de muncă. Partea goală a paharului constă în aceea că valul de dezvoltare și modernizare economică ce a cuprins România de la vest la est pare să înlocuiască disparitățile tradiționale între regiuni cu o nouă diferențiere, anume urban-rural, care are toate șansele să se adâncească rapid, mai ales în zonele mai sărace din sud și est, pe măsură ce orașele mari din aceste zone vor avansa în ritmul mediu național, lăsând în urmă „România rurală profundă”.

3. Disparitățile actuale de dezvoltare și efectul asistenței UE

Pentru a modela într-un mod intuitiv dinamica complexă a dezvoltării regionale din România, ne bazăm pe doi determinanți importanți care au definit ritmul și direcția schimbării în ultimul deceniu și vor continua, probabil, să o facă și în viitor. După cum spuneam, aceștia reproduc în mare liniile istorice de schimbare și modernizare, ca procese „à la longue durée” (Fig. 8).

- A. Primul este *modelul valului progresiv* („mareea”), care înaintea de la vest la est cu o viteză de aproximativ 30-40 km pe an. Dacă acceptăm această descriere simplificată, dar puternic vizuală, și luăm ca punct de pornire granița austriacă, iar ca moment inițial sfârșitul anilor '80, când Ungaria a inițiat reformele economice de piață, observăm că dezvoltarea susținută din vestul României din ultimii ani se încadrează foarte bine în acest model.
- B. Al doilea este *modelul de dezvoltare prin difuziune policentrică*, în care modernizarea administrativă, diversificarea economică și

⁵ Studiu inter-țări realizat de OECD asupra forței de muncă, abilităților și dezvoltării economice locale (IESED), va fi publicat la sfârșitul lui 2007.

⁶ *Oferta regională de forță de muncă: prognoza 2013*, Institutul Național de Cercetări pentru Muncă și Protecție Socială, București, 2005.

oportunitățile sporite, în paralel cu prețul crescut al terenurilor, radiază circular pornind de la un număr mic de nuclee: municipii bine racordate la fluxurile de transport și comunicare, destul de mari pentru a susține o viață socială interesantă și care, ca atare, reușesc să atragă și să păstreze o masă critică de investitori și clasă medie profesionalizată. Din multe puncte de vedere, aceste orașe sunt legate mai bine de rețeaua de metropole globale decât de zona rurală care le înconjoară, mai ales dacă dispun și de un aeroport internațional. De exemplu, din punctul de vedere al acestei „distanțe instituționale”, Timișoara sau Bucureștiul sunt mai aproape de Bruxelles decât de Oravița sau Caracal.

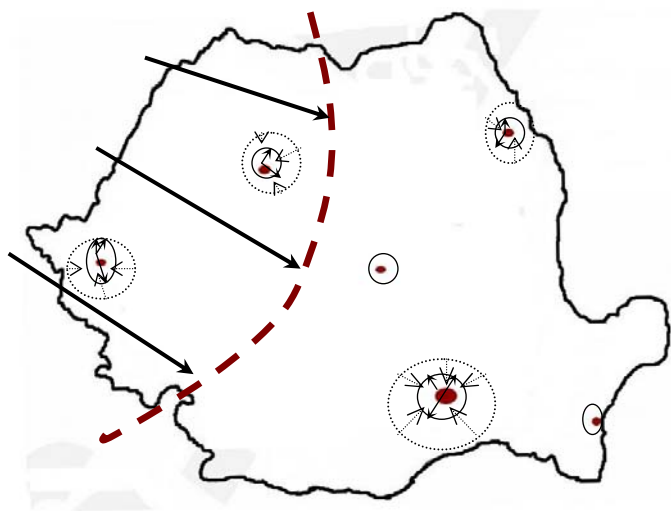

Fig. 8. Cei doi vectori ai dezvoltării regionale: (a) valul progresiv vest-est; (b) efectul combinat al marilor orașe, prin iradiere a dezvoltării în vecinătate, dar și golirea de resurse a unei zone mai largi

Acești doi vectori de dezvoltare pot acționa conjugat, dar își pot și anula reciproc efectele. De exemplu, un acces mai bun prin rețele noi de transport, aduse de valul progresiv, a scurtat, în mod

Orașele mari pot fi deopotrivă surse de iradiere a dezvoltării și aspiratoare de resurse din zonele învecinate

paradoxal, raza de difuzie a dezvoltării în jurul nucleelor de dezvoltare. În loc de asta, se constată o atragere de resurse în sens invers, către municipii, în detrimentul zonelor rurale imediat vecine. În cazul Varșoviei, de exemplu, impulsul dezvoltării se simte până la o rază de 30 de km în jurul capitalei, pe când zona cuprinsă între 50-100 km

depărtare suferă din cauza unei absorbții a resurselor către metropolă⁷. Clusterele de firme se mută pentru a beneficia de efectul de rețea al capitalei, iar posibilitățile de navetă mai rapidă permit lucrătorilor să se deplaseze de la distanțe mai mari. Această influență poate fi temporară, dar, acolo unde ea există, este destul de puternică și va trece mult timp până să poată fi reduse efectele ei. Bucureștiul, care seamănă cu Varșovia din punctul de vedere al amplasării în mijlocul unei regiuni relativ înapoiate, creează aproximativ același efect în județele adiacente mai sărace.

O dată cu creșterea volumului și a complexității sprijinului comunitar în următorii 7 ani, se pune întrebarea care va fi impactul marilor programe de dezvoltare asupra tendințelor existente, „naturale”, de dezvoltare regională, prezentate în Fig. 8. Politica regională europeană încearcă, în mod tradițional, să reducă diferențele dintre regiuni prin sprijinirea proceselor de dezvoltare (sau combaterea proceselor de regresie) din regiunile mai puțin dezvoltate. Această abordare a fost criticată tot mai mult în ultimii ani, din cauza ineficienței și orientării ei mai degrabă către obiective de redistribuție socială decât către dezvoltare. Disparitățile dintre regiunile NUTS II au crescut în unele țări, pe când în altele au scăzut, în ciuda cheltuielilor considerabile suportate de Uniunea Europeană pentru reducerea diferențelor dintre regiuni. Chiar și acolo unde disparitățile au scăzut, nu este clar în ce măsură această evoluție poate fi atribuită politicii regionale a UE.

Unul dintre cele mai cunoscute documente care demonstrează acest lucru este raportul Sapir, comandat chiar de Comisia UE și publicat în 2003. El aduce argumente puternice în favoarea ideii că economia concurențială globală, în care dezvoltarea este motivată de inovație, presupune o abordare diferită a dezvoltării regionale, în care să nu se mai pună accentul pe disparitățile regionale ca atare. Raportul indică, de asemenea, faptul că dilema egalitate-eficiență stă încă în picioare (ori una, ori alta), în ciuda discursului oficial și corect politic ce spune că ar putea fi reconciliate. Un alt studiu, realizat de economiștii de la Consiliul Ecofin, ajunge la aceeași concluzie: că obiectivele îngemănate de competitivitate și convergență urmărite de fondurile structurale ar putea fi, de fapt, contradictorii. În practică se poate alege

⁷ Gorzelak, 2006, vezi nota 1.

urmărirea „coeziunii” *stricto sensu*, care este principiul prevalent atăzi, în orice caz, sau se poate opta pentru o accelerare a dezvoltării țării respective și o acceptare a disparităților existente între regiuni, chiar o creștere a acestora, atât timp cât, în termeni absoluți, situația tuturor se îmbunătățește⁸. Deoarece disparitățile regionale se pot adânci după aderare în noile state membre, cel puțin în țările mari, echilibrul între cele două obiective va deveni, din ce în ce mai mult, o chestiune politică ce va influența discuția despre descentralizare și politicile naționale de dezvoltare în general.

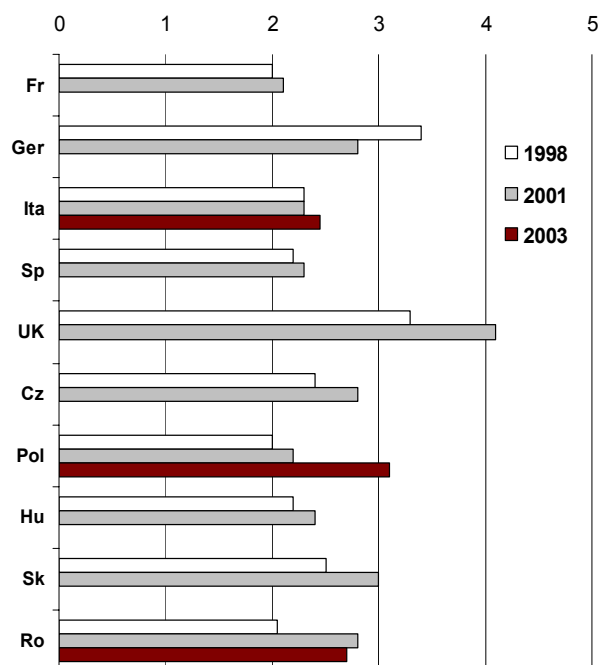
Guvernul României și-a stabilit ca scop explicit utilizarea celor Șase Programe Operaționale Sectoriale (POS) convenite cu UE pentru a susține dezvoltarea națională și a micșora diferențele față de restul Uniunii. În același timp, a hotărât să folosească cel de-al șaptelea program (Program Operațional Regional, POR) pentru a reduce disparitățile dintre regiunile NUTS II din România. Astfel, teoretic, autoritățile doresc să acționeze pe două niveluri, transpunând în politică națională obiectivul comunitar de convergență așa cum este el definit astăzi. Deoarece POR nu reprezintă mai mult de 14-15% din totalul sprijinului comunitar acordat României, s-ar părea că Guvernul a optat pentru scenariul pro-dezvoltare.

Dacă ne uităm însă cu mai multă atenție la ce se întâmplă în realitate, nu mai putem fi atât de siguri. Este puțin probabil ca acest concept clar și rațional să fie pus în practică fără ajustări marginale numeroase și tacite, care finalmente să-l altereze substanțial. De exemplu, chiar și în POS-uri se va face, formal sau informal, o anumită „dirijare geografică” a alocărilor, în majoritatea cazurilor ca urmare a presiunilor din teritoriu, care garantează că fiecare regiune – sau chiar județ – va primi „partea ei”. Aceasta este doar o reflectare la nivel local a dezbaterilor și ezitărilor din interiorul Uniunii pe tema *convergenței*: este aceasta o simplă distribuire a resurselor pentru a egaliza situația la linia de start, sau se poate accepta un înțeles mai sofisticat („coeziune funcțională”), care presupune ca regiunile sau subregiunile să continue să joace roluri diferite în economie, cu polurile și periferiile respective, iar acest aranjament este acceptabil atât timp cât toată lumea este mâine mai prosperă decât azi (modelul „valului care urcă”)? Ne așteptăm ca

⁸ Satisfăcând astfel condiția de ameliorare în sens Pareto.

această dilemă nerezolvată și neabordată în discuțiile de la nivel național de până acum să bântuie în continuare politica și administrația noastră, multă vreme de aici înainte.

Fig. 9. Disparitati între regiuni max/min PIB/cap

Dacă nu se face un angajament clar față de unul sau altul dintre aceste scenarii, iar politicile vor fi ezitante și confuze, e de așteptat ca o serie de factori instituționali deja prezenți să întărească disparitățile actuale de dezvoltare, consolidând tendința către *dependență de cale* descrisă la început:

- Principalele probleme legate de sprijinul comunitar la toate nivelurile sunt cele de implementare reală a proiectelor individuale. Managementul slab de proiect și expertiza săracă sunt temele care revin mereu în discuție. În multe părți ale țării lipsesc consultanții, inginerii și arhitecții, mai ales în zonele rurale, în condițiile în care pentru orice proiect cu valoare mai mare de 30.000 euro este nevoie de un expert. De aceea, beneficiarii proiectelor mari folosesc diferite „scurtături” și încearcă să facă tot ce pot cu puținii oameni disponibili la nivel local, ceea ce duce la probleme de incompatibilitate și conflict de interese.
- Majoritatea administrației publice din România nu înțelege încă ce înseamnă management de proiect și

are tendința să se concentreze mai ales pe aspectele tehnice, cum ar fi lucrările de proiectare și construcție. Nu se planifică corespunzător etapele de dezvoltare a proiectului sau procesul de emitere de autorizații și permise, nu se face un plan B în caz de repetarea licitațiilor, probleme juridice cu contractorul, discuțiile cu furnizorii de utilități etc. Acest management slab duce la întâzieri, care pot să apară tot mai des în regiunile mai puțin dezvoltate și urbanizate, unde numărul de experți în management de proiect și consultanți este mic chiar și în sectorul privat.

- O altă problemă o poate reprezenta sustenabilitatea noilor rețele de infrastructură, dar deocamdată este prea devreme pentru a face astfel de considerații. Conform regulamentului SAPARD, de exemplu, beneficiarii sunt verificați pe o perioadă de 5 ani după finalizarea proiectului, pentru a se vedea dacă respectă obligațiile contractuale și întrețin corespunzător investiția. Există semnale că, în unele cazuri – mai ales la construcții de drumuri – costurile și managementul lucrărilor de întreținere reprezintă o sarcină mult prea mare pentru administrațiile locale rurale sărace, la care ele nu s-au gândit dinainte, astfel încât investiția se degradează. Dacă apar mai multe astfel de situații, ele pot afecta absorbția generală de fonduri, deoarece autoritățile centrale vor fi nevoite să înlăturească regulile la selecția proiectelor. Din nou, actuala distribuție a dezvoltării în țară poate fi ranforsată de o asemenea evoluție.
- Un mod relativ simplu de a crește rata de absorbție a fondurilor în schemele de sprijinire a antreprenorilor îl constituie construirea de incubatoare de afaceri și parcuri tehnologice. În acest moment, în România funcționează vreo douăzeci de astfel de investiții, multe realizate din fonduri PHARE, și se așteaptă și mai multe propuneri similare în următoarele cicluri de programe. Totuși, dacă din punctul de vedere al investiției fizice inițiale aceste proiecte au fost bine implementate, eficiența lor pe termen lung nu este garantată. Puține dintre ele își pot acoperi costurile de exploatare, celelalte rămânând practic goale după darea în folosință. Probabil că nu este o coincidență faptul că puținele exemple de succes sunt în regiunile de vest și nord-vest,

sau în marile centre universitare, ceea ce confirmă ideea celor doi vectori naturali ai dezvoltării, menționați la începutul acestui paragraf. Cele realizate în afara acestor zone cu condiții economice și sociale bune au puține șanse de a iniția procesul de dezvoltare și vor rămâne catedrale goale, în mijlocul deșertului⁹.

4. Recomandări: nu creați dependență

Având în vedere explicațiile de mai sus, acest raport recomandă cu hotărâre ca, pentru ciclul bugetar 2007-2013, autoritățile române să privilegieze eficiența, nu o accepțiune mecanică a coeziunii în termeni de distribuție egală de fonduri pe tot teritoriul. Există două motive pentru care această strategie este mai bună decât alternativa sau decât o combinație motivată politic între cele două: în primul rând, asigurarea unei rate generale de creștere economică și modernizare a țării; în al doilea rând, evitarea creării și perpetuării "efectului Mezzogiorno" în regiunile României în care există deja o predispoziție în acest sens. Deoarece disparitățile regionale nu sunt atât de mari în România prin comparație cu alte țări (Fig. 9), această strategie n-ar trebui să creeze tensiuni politice disproporționate.

Unul dintre motivele pentru care pot apărea în continuare disparități în România este existența unei diferențe în potențialul de inovare. Discrepanța dintre știința „centrală” și cea „periferică” nu scade pe plan global, ci dimpotrivă, iar diferențele între regiuni, în ce privește potențialul de inovație la nivelul întreprinderilor, sunt și ele destul de mari. În ambele cazuri, factorul „oraș mare” este crucial. Diferențele regionale între potențialul academic și propensiunea către inovație a mediului de afaceri sunt reflectate în diferențele între nivelul PIB-ului pe cap de locuitor în aceste regiuni, care au crescut în ultimul deceniu. O creștere economică rapidă în orașele mari (mai ales București, Fig. 5) duce la transformarea structurii lor economice dintr-una industrială către una orientată spre servicii, inclusiv servicii legate de

Sponsorizați dezvoltarea acolo unde are șanse, nu acolo unde am vrea noi să se producă

⁹ Exemplul tipic îl constituie un parc tehnologic construit într-un oraș de mărime mijlocie din nord-est, unde nu există un centru universitar destul de mare pentru a produce numărul necesar de specialiști.

economia bazată pe cunoaștere.

Dacă privim situația din alte țări mai puțin dezvoltate care au aderat de curând la UE – sau chiar din vechi state membre – putem anticipa următoarele:

- Regiunile care beneficiază deja de unul sau altul dintre scenariile de dezvoltare prezentate în Fig. 8 au un avantaj competitiv, care le va permite companiilor de acolo să profite de oportunitățile pieței unice europene.
- Acestea vor avea și capacitatea de a folosi mai bine finanțarea de la UE. Este important de reținut că acest lucru nu înseamnă neapărat că autoritățile locale din „Mezzogiorno românesc” nu se străduiesc în mod onest să-și promoveze comunitățile. Dimpotrivă, în acest moment nu se pot observa variații semnificative între regiuni în performanța administrativă, măsurată de exemplu prin nivelul de absorbție, iar stadiul pregătirilor instituționale pentru Fondurile Structurale (proceduri, acreditare etc.) este relativ similar în toată țara. Argumentul nostru este acela că impactul final asupra societății, pe termen lung, va fi mai pronunțat în unele regiuni decât în altele, la efort administrativ egal, pur și simplu deoarece productivitatea capitalului investit e probabil să fie mai mică în zonele „Mezzogiorno”.

Deși aceste prognoze trebuie tratate ca atare, adică drept simple previziuni, ideea că sprijinul comunitar va contribui, cel puțin la fel de mult, la polarizare cât la egalizare pare plauzibilă. Așa cum am mai menționat, situația este destul de obișnuită și acceptată, dacă este satisfăcut criteriul Pareto (toată lumea să câștige în termeni absoluți). Această situație se regăsește în multe părți de lume, inclusiv în Europa Occidentală, unde diferențele între regiunile cele mai dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate sunt pe alocuri în creștere. Deoarece economia în Europa liberalizată a devenit din ce în ce mai independentă de deciziile autorităților publice, mai ales când e vorba de cele sub-naționale, acestea pot influența în mai mică măsură distribuția spațială a dezvoltării. Politici regionale bine intenționate, dar fatalmente destul de ineficiente, puse în practică de UE sau de autoritățile naționale, au efecte limitate. Experiențele din toată lumea arată că nici măcar eforturile susținute și fondurile substanțiale

de la buget nu pot garanta dezvoltarea acolo unde aceasta „nu vrea să apară”.

Și totuși, ce pot face guvernele și autoritățile regionale pentru a sprijini creșterea economică, în afară de a ține pumnii strânși pentru ca unul dintre vectorii naturali de dezvoltare să acționeze și în zona lor? Există câteva lecții de învățat din experiența internațională, pe care autoritățile din România trebuie să le aibă în vedere.

Așa nu:

- Nu trebuie alocate programele de dezvoltare sectorială pe zone sau pe localități, formal sau informal, în încercarea de a le asigura o bucățică tuturor. Schemele publice de creștere a competitivității trebuie concentrate asupra zonelor unde se generează realmente creștere economică, iar aceste nuclee de dezvoltare nu sunt distribuite egal în teritoriu.
- Nu trebuie investite prea multe fonduri în programe al căror impact este greu de măsurat, dar despre care există dovezi anecdotice că au efecte minime. Domenii „soft” și complexe, cum ar fi investițiile în dezvoltarea resurselor umane sau cercetare, trebuie abordate cu o atenție sporită. Trebuie luate numeroase precauții pentru a nu se arunca banii în instituții vechi și ineficiente, care produc rezultate îndoielnice, dar au o mare putere de lobby pentru resurse.
- Nu trebuie încercată imitarea unor „modele” prost înțelese și, finalmente, fictive. Discuția superficială despre „modelul irlandez” ar trebui să facă loc unei evaluări mai echilibrate a motivelor pentru care unele țări au beneficiat mai mult de pe urma aderării la UE decât altele. De exemplu, cât au fost de importante pentru Irlanda sistemul de învățământ performant pre-existent (pe care România nu-l are), diaspora vorbitoare de limba engleză, poziția geografică, dar mai ales politicile de reducere a impozitelor și bugete echilibrate urmărite consecvent de guvernele de la Dublin, politici care de fapt mergeau mai curând împotriva, nu în direcția consensului de opinie la Bruxelles. Se poate spune că aceste elemente au fost cele care au contribuit la creșterea economică spectaculoasă a țării, nu atât fondurile structurale ca atare. În afară de

politicile hotărâte pro-creștere, pentru care oricum vedem că România este atacată periodic de vechile state membre mai orientate social, nu este prea clar ce am putea copia noi, de fapt, din modelul irlandez.

- Nu trebuie să cădem în capcana unor mode intelectuale pasagere sau să ascultăm pledoariile diverselor grupuri ce își pledează propriul interes, care susțin "încurajarea" de către stat a unui sector economic sau altuia, pentru că acesta ar „reprezenta viitorul”. Între cele 293 de regiuni NUTS II existente în Europa astăzi, nu e aproape niciuna care să nu aibă între prioritățile sale strategice pe aceea de a deveni un important centru al industriei IT, de a face pionierat în *e-government* sau de a promova turismul (clasic, cultural, agro, eco etc.), pentru a valorifica „frumusețile unice și poziția geografică strategică”. În realitate, nimeni nu poate ști ce va fi în viitor și care din aceste domenii se va dovedi productiv și care o gaură neagră. Autoritățile publice pot grăbi dezvoltarea și modernizarea numai dacă încurajează: (i) activitățile economice cele mai eficiente, producătoare de profit adevărat, nu doar de planuri pe hârtie; și (ii) cercetarea fundamentală și aplicativă profesionistă, măsurată după standardele internaționale ale fiecărei profesii, nu după metode originale.

Așa da:

- Economia trebuie păstrată cât mai deschisă, cadrul macroeconomic favorabil afacerilor, iar fiscalitatea trebuie să fie una neutră față de toate activitățile economice. Încercarea de a identifica și promova "campioni" individuali nu este lipsită de costuri: dacă se dau facilități unui sector de activitate, asta se face pe costul celorlalte; dacă se instituie zone cu regim special mai favorabil, asta poate crea probleme în alte părți.
- Barierele administrative care mai pot exista încă în calea integrării marilor orașe ale României în rețelele internaționale și regionale trebuie înlăturate. Recentele scandaluri privind taxele de tranzit de la granițele României cu UE arată cum detalii birocratice minore pot produce efecte negative disproporționate. Bucureștiul ar trebui să devină centrul de afaceri și aeroportul preferat pentru circa 1,5-2

milioane de cetățeni din nordul Bulgariei, care sunt mai aproape de capitala României decât de Sofia, așa cum este, de exemplu, Viena pentru vestul Slovaciei. Ridicarea de obstacole administrative în calea acestei tendințe naturale nu are nici un sens.

- Investițiile publice importante trebuie să se facă cu cât mai puțin amestec politic, urmărind doar optimizarea raportului costuri-beneficii. De exemplu, cu aceleași costuri pentru buget, un program coerent de eliminare a punctelor de gâtuire a traficului – în special prin șosele de centură în jurul marilor orașe, drumuri paralele pentru pietoni și căruțe în sate etc. – poate genera mai multe beneficii pentru societate decât o autostradă în plus.
- Trebuie cântărite atent locul și motivele pentru care se fac anumite investiții. Infrastructura rurală nouă în zone care se depopulează rapid nu va inversa această tendință, deoarece tinerii vor continua să plece, mai ales dacă există un oraș mare la mai puțin de 100-150 km depărtare. Indiferent ce ar putea spune experții în dezvoltare, sau ce face Guvernul, peste 20 de ani România nu va mai putea avea 45% din populație în mediul rural și dependentă predominant de agricultură, pur și simplu pentru că nu există nici un alt stat din UE cu acest tip de structură socială.
- Trebuie să ne asigurăm că toți beneficiarii de investiții publice centrale și locale au motivația instituțională de a întreține corespunzător aceste investiții. Cu cât stocul de infrastructură publică în România va crește, cu atât vor urca și costurile de exploatare și întreținere a sa, iar fără o planificare atentă aceste costuri vor fi dificil de acoperit, mai ales în regiunile sărace. Deoarece UE nu acordă fonduri pentru astfel de activități, iar o lungă tradiție administrativă în România face să se treacă de regulă cu vederea costurile de întreținere, există un pericol mare de a ne trezi, din nou, cu catedrale dărăpănate în mijlocul deșertului.
- Trebuie creat urgent un centru național de expertiză și bune practici pentru proiectele de reabilitare urbană și regională, care reprezintă, probabil, cel mai complex tip de proiect eligibil pentru fondurile europene în acest

moment, presupunând o combinație de intervenții de tip legislativ, economic, social și urbanism. Când astfel de proiecte au succes, ele au de regulă un impact spectaculos asupra comunităților locale – mult mai mult decât o șosea nouă la care se taie panglica –, schimbând întreaga dinamică a dezvoltării locale și făcând din nou atractive părți din orașe sau regiuni prin reconversie postindustrială. Din păcate, în România expertiza este aproape nulă în realizarea de astfel de proiecte complicate, existând unul singur finalizat până acum, și acela destul de mic¹⁰. Adevăratul examen îl

va reprezenta gestionarea intervențiilor majore aflate acum în portofoliu, precum reabilitarea centrelor istorice ale Bucureștiului sau Brăilei, iar semnele în această direcție nu sunt deloc încurajatoare.

- În fine, trebuie păstrată în vizor dinamica generală a dezvoltării. Atâta vreme cât întreaga țară avansează, iar valul dezvoltării ridică toate bărcuțele, chiar dacă pe unele mai mult decât pe altele, nu sunt motive de panică. A fi un pic mai sărac nu înseamnă neapărat *Mezzogiorno*, dar a fi sărac și dependent de ajutoare, da. ☹

¹⁰ În Baia Mare. Sibiu, una dintre capitalele culturale europene în 2007, are o situație mai specială, iar experiența de aici este dificil de generalizat.

Energie

SECTOARELE ROMÂNEȘTI DE ELECTRICITATE ȘI GAZ INTRĂ ÎN UE

Suntem bine pregătiți instituțional, dar prea multe contracte se fac pe lângă noile reguli. Prețurile nu sunt excesiv de mari, dar consumăm încă prea mult

Cu puțin timp înainte de aderarea la UE în ianuarie 2007, România a fost zguduită de o serie de scandaluri legate de politica energetică națională, declanșate de privatizări netransparente, tranzacții dubioase și suspiciuni de manipulare a prețurilor. În ciuda atenției acordate de presă acestui subiect, puține lucruri au fost de fapt lămurite. E păcat că se întâmplă așa, pentru că, deși în rest România mai are mult de recuperat până să ajungă din urmă Europa, tocmai în sectorul energetic avem o șansă unică de-a ne face auziți și de a contribui la o politică a UE solidă și coerentă. Însă până să ajungem acolo, trebuie să evităm isteria și să înțelegem cum stăm în procesul de reformă a sectorului energetic și, dacă e cazul, ce greșeli s-au făcut pe parcurs. În al doilea rând, trebuie clarificat care sunt pașii ce trebuie urmați în viitorul apropiat. Deși opinia publică e foarte sensibilă la prețul gazului, iar contractele de electricitate indică faptul că încă mai există deficiențe instituționale, trebuie să depășim etapa abordărilor superficiale și să vedem ce e adevărat și ce nu în declarațiile făcute de cei implicați, precum și ce putem învăța pentru viitor din aceste experiențe.

1. Politica energetică în contextul UE

Europa se gândește la o politică energetică comună pentru a-și asigura sursele de energie, la prețuri competitive și suportabile pentru consumator, în condițiile în care inevitabil UE devine tot mai dependentă de import. O piață comună ar asigura o putere mai mare de negociere cu marii furnizori externi (vezi gazul rusesc); totodată, concurența internă ar duce la tarife care să reflecte

integral costurile și să stimuleze eficiența consumului. Teoretic, asta ar însemna pentru consumatori convergența prețurilor spre un nivel mai scăzut, și costuri similare pentru firmele care concurează pe Piața Unică. Dar în ciuda declarațiilor publice și încercărilor de reglementare, mai e mult până să se întâmple așa ceva. Iată de ce:

- În primul rând, există un grad ridicat de concentrare pe piața gazului și de electricitate. Trei producători de electricitate controlează jumătate din piața UE. Concentrarea pe piața gazului atinge 70%. Recent au avut loc câteva fuziuni controversate¹¹.
- În al doilea rând, Gazprom, adevărată armă de șantaj politic rusesc, a descoperit cât poate câștiga negociind cu fiecare țară în detrimentul celorlalte, în detrimentul Comisiei sau al SUA. În ultima vreme Gazprom discută separat cu membrii UE (începând cu Germania), făcându-le oferte aparent avantajoase, împotriva Comisiei Europene, care insistă pe liberalizarea pieței. Moscova știe să ofere momeli irezistibile favoriților

¹¹ (1) Gas Natural, principalul producător spaniol de gaz, a lansat în 2005 o ofertă ostilă de preluare a principalului producător spaniol de electricitate, Endesa. Oferta a fost contracarată cu succes de compania germană E.ON, dar acum Guvernul spaniol inițiază măsuri care întârzie finalizarea tranzacției. (2) Tot în 2005, monopolul gazului francez, GdF, și-a anunțat fuziunea cu Suez, companie franceză dominantă pe piața energetică belgiană. Inițiativa a aparținut Guvernului francez ca să contracareze preluarea ostilă de către ENEL a companiei Suez. (3) În 2002, E.ON a fuzionat cu Ruhrgas formând un gigant energetic.

săi, făcându-i să-și încalce angajamentele.

- În al treilea rând, statele mari din UE continuă să privească energia ca pe o chestiune de strategie și politică națională. Tentația e firească, întrucât energia e un sector vital oriunde; apoi, suportabilitatea prețurilor pentru consumatori este o chestiune sensibilă politic. Guvernele au prezentat scopul fuziunilor ca fiind protejarea interesului național (iar analiștii suspectează interese obscure în spatele acestor tranzacții). În plus, Franța și Germania nu sunt prea încântate de iminenta liberalizare a piețelor energiei. Economiiile lor se bazează pe companii energetice strâns legate de elitele politice naționale, iar liberalizarea amenință această relație confortabilă.
- În al patrulea rând, arhitectura sectorului energetic variază mult între membrii UE. Statele nordice și Marea Britanie au piețe foarte liberalizate, în timp ce în Franța sau Germania sectorul energetic e foarte centralizat. Directivele europene, nevoite să niveleze aceste diferențe, nu pot fi decât evazive, și se bazează mai curând pe regulile generale ale pieței interne. Mai mult, liberalizarea e dificil de transpus în practică și dintr-o mulțime de constrângeri fizice: rigiditatea specifică piețelor de energie și capacitatea limitată de interconectare, aceasta din urmă făcând ca statele UE să tranzacționeze între ele numai 10% din consumul total.

Judecând după ultimele evenimente, UE trebuie să-și elaboreze urgent o politică comună și să-și concentreze eforturile pentru a-și atinge obiectivele: securitate energetică; o rețea energetică funcțională pan-europeană; și reguli comune, aplicate unitar în toată Uniunea.

Dacă România reușește să-și folosească atuurile, să-și formuleze și să aplice o strategie consecventă pe termen lung, poate deveni un promotor regional pentru o politică energetică europeană coerentă. Deși în România sectoarele energiei sunt chiar performante, recente controversate mediatice privind câteva companii (Petrom, Turceni sau Rovinari) au pus sub semnul întrebării unele aspecte din sector. O parte din controversate au semnalat probleme serioase ce trebuie corectate în următoarele câteva luni – cum ar fi, de exemplu, evidentă pierdere a viziunii strategice sau lipsa transparenței în anumite tranzacții cu energie.

2. Sectoarele energiei electrice și gazului în România: cadru instituțional și reglementare

Structura sectorului energetic în România este în linii mari compatibilă cu cerințele UE și cu cele mai bune practici internaționale. Liberalizarea pieței românești de electricitate a fost până acum un succes remarcabil, în ciuda recentelor critici pripite din partea nespecialiștilor. Reforma a început abia acum opt ani, dar deja în 2004 ANRE (Agenția Națională de Reglementare în domeniul Energiei) devenise cea mai bună autoritate de reglementare pentru electricitate din Comunitatea Energetică din Sud-Estul Europei (SEEREM). În 2000, sectorul energetic producea un deficit cvasi-fiscal uriaș (5% din PIB) prin politici populiste de energie ieftină – tarife sub costuri și prețuri la gazul intern sub paritatea de import –, ca și prin slaba colectare a facturilor de electricitate, gaz și energie termică. Realist vorbind, progresul ultimilor cinci-șase ani este impresionant.

Azi, România este singura țară din regiune care are o piață pentru ziua următoare și o piață de echilibrare pentru electricitate¹². În 2008, OPCOM, piața angro de electricitate, poate deveni bursă regională de energie. OPCOM are o platformă nouă de tranzacționare, funcțională din iulie 2005. Piața pentru ziua următoare abia a atins 7%, dar media europeană este și mai mică, așa că OPCOM este printre cele mai bune burse de energie din regiune. Spre sfârșitul lui 2006, pe OPCOM s-a tranzacționat un procent mai mare din consumul net de electricitate decât pe bursa franceză de energie. Prețurile pe kilowatt la OPCOM sunt printre cele mai scăzute din Europa. Piața contractelor bilaterale tranzacționate pe OPCOM este de cca, 3%, ceea ce nu e rău pentru primul an.

Cu toate acestea, ne îngrijorează perspectivele de tranzacționare

România este mai pregătită decât s-ar putea crede pentru o liberalizare a pieței energetice...

¹² Furnizorii de electricitate operează în principal cu contracte pe termen lung. Pe lângă acestea, mai au posibilitatea de a tranzacționa energie pe termen scurt – de pe o zi pe alta (piața pentru ziua următoare, PZU). Pe PZU, la sfârșitul fiecărei zile, furnizorii trebuie să ofere informații despre energia pe care o vor livra a doua zi. Dacă apar abateri față de program, sunt penalizați. Suma penalităților e stabilită pe piața de echilibrare, ca o compensație pentru pierderile înregistrate de cumpărător.

Tab. 1. Indicatori de performanță a cadrului de reglementare; cele două agenții

	ANRE (electricity)	ANRGN (gas)
Coerența	Metodologii clare de licențiere și tarifare; <i>Influența politică este posibilă</i>	Idem
Independența	Venituri proprii din licențe; Sub autoritatea primului ministru; <i>Management schimbat pe criterii politice înainte de expirarea termenului legal</i>	Idem
Responsabilitatea	Sub primul ministru, raportează PM și ministrului Economiei; Deciziile pot fi contestate în contencios administrativ	Sub PM
Transparența	Se publică metodologiile, codul comercial, alte reglementări; Publică rapoarte de activitate	Idem
Predictibilitate	Responsabilitățile cresc gradual așa cum s-a agreat cu UE <i>Influența politică este posibilă</i>	Evoluția prețurilor la consumatorul final afectată de factori externi lui ANRGN – vezi cazul Petrom
Capacitate	Personal foarte calificat (economisti, ingineri), dar recent personalul pleacă în sectorul privat; Capacitate de investigare / arbitraj dobândită recent; Capacitate parțială de supraveghere / monitorizare a pieței <i>Dificultăți de abordare a problemelor care necesită implicarea altor reglementatori (ex. ANRGN);</i> A beneficiat de asistență tehnică de la EU / IFI	Idem

transparentă pe OPCOM în viitor. Un ordin al ministrului Economiei din primăvara lui 2006 impunea ca de la sfârșitul anului toate companiile cu capital majoritar de stat să tranzacționeze electricitate prin contracte bilaterale negociate numai pe OPCOM.

...dar derapaje sunt încă posibile având în vedere populismul și deciziile pripite

Ordinul a fost abrogat în decembrie fără explicații convingătoare și contractele negociate anterior de Electrica au fost prelungite cu câteva luni. Deoarece această decizie pune în pericol transparența tranzacțiilor și concurența corectă, ministerul trebuie să explice decizia de abrogare; dacă nu există motive bine justificate, ordinul vechi ar trebui repus în vigoare cât de curând posibil.

Compatibilitatea cu principiile generale ale UE privind energia. Directivele UE în termeni evazivi permit fiecărui stat să-și creeze structurile instituționale așa cum găsește de cuviință, câtă vreme sunt urmate unele principii clare.

I. „Separarea activităților integrate”. În România, ambele sectoare – al electricității și al gazului natural – și-au

separat activitățile integrate vertical (și orizontal). Activitățile s-au spart în monopoluri naturale reglementate (ca transportul) și entități competitive (ca generarea). Separarea activităților elimină posibile conflicte de interes, cum ar fi acela care ar putea să apară atunci când un producător controlează accesul la rețeaua de transport și nu le vă doie concurenților s-o folosească.

II. Eligibilitatea consumatorilor.

Deschiderea piețelor românești de electricitate și gaz este de 100% pentru consumatorii industriali, din ianuarie 2007, și 100% pentru gospodăriile, din iulie 2007. Consumatorii pot să-și aleagă furnizorul pe o piață concurențială. Prețurile la gaz sunt programate (în prezent) să atingă paritatea prețurilor de import până la sfârșitul lui 2008, câteva luni după liberalizarea completă a pieței.

III. Cadrul de reglementare. Cele două agenții de reglementare (ANRE pentru electricitate, ANRGN pentru gaz) sunt destul de performante, iar pentru cele câteva chestiuni ce mai trebuie rezolvate există un plan cu termene clare (de exemplu, câteva aspecte minore de

tarifare pentru ANRGN). Tabelul de mai jos cuprinde indicatorii de performanță a unei autorități de reglementare. Totuși, eficacitatea reglementării depinde nu numai de structura autorității, ci și de factori precum: justiție, drepturi de proprietate, statul de drept în general.

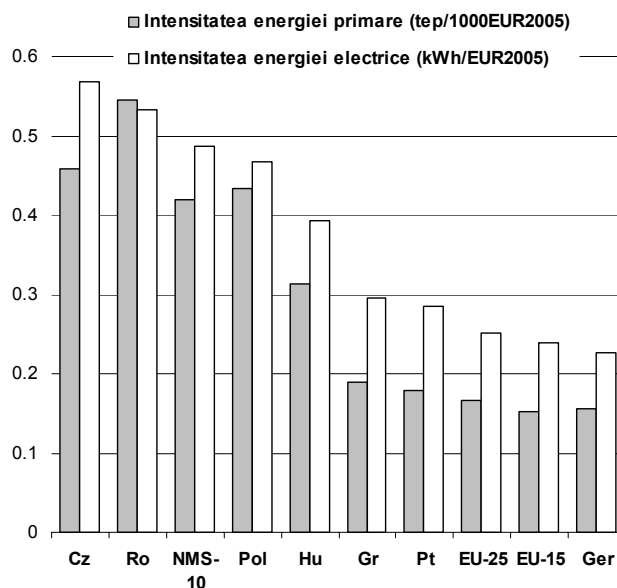
3. Strategiile energetice ale României

În negocierile cu UE, România a elaborat o Foaie de parcurs pentru energie, pentru perioada 2003-2015. Documentul este cuprinzător, coerent, iar la momentul elaborării a fost discutat cu UE și Instituțiile Financiare Internaționale (IFI). De atunci însă, Ministerul Economiei și Comerțului (MEC) nu a publicat nici un raport de implementare și nici o versiune actualizată a strategiei, fapt imperios necesar, deoarece condițiile de piață s-au schimbat dramatic din 2003: astfel, prețurile la gaz și petrol au crescut, ceea ce poate foarte bine să fi condus la îmbunătățirea situației financiare a unor termocentrale care înregistrau pierderi și astfel să le fi crescut șansele de supraviețuire. Foaia de parcurs trebuie revizuită urgent, pentru a surprinde ultimele evoluții, și în același timp trebuie inițiate discuții transparente pentru a face publicul conștient de importanța și direcțiile strategiei energetice românești. Câteva vorbe aruncate de președinte, cum că ne vom reorienta către cărbune și energie nucleară, nu sunt suficiente, dacă vrem ca procesul de elaborare a politicii energetice să fie unul democratic.

În octombrie 2006, MEC a postat pe website -pentru dezbateri- un proiect de politică energetică pentru 2006-2009. O lună mai târziu, scandalul cu Petrom a făcut ca Consiliul Suprem de Apărare a Țării (CSAT) să examineze strategiile energetice și să se intereseze dacă e posibilă renegocierea contractelor de privatizare încheiate. Orice intenție de renegociere trebuie însă bine gândită și cu referire la costuri, riscuri și beneficii. Nu poți renegocia de unul singur; dacă Guvernul vrea să mai obțină niște avantaje în plus prin renegocierea unor clauze, investitorul privat trebuie să primească și el ceva în schimb. În plus, dacă autoritățile române iau decizii arbitrare, investitorii privați se pot speria și chiar retrage. Apoi, nu suntem prea convingși că CSAT e cea mai potrivită instituție pentru a analiza detaliile strategiei energetice naționale dincolo de linia generală, strategică.

Procesul de privatizare poate fi de asemenea serios periclitat de jongleria cu *autoritățile de privatizare*. Privatizările în energie nu se fac de dragul de-a câștiga rapid bani în buzunarul public: companiile privatizate sunt în continuare actori în politica energetică și Guvernul trebuie să păstreze suficiente pârghii pentru influențarea investitorilor. În plus, pentru public e un semn negativ trecerea bruscă a privatizării la altă autoritate (de la unitatea specializată OPSPi din cadrul MEC la agenția generală de privatizare AVAS), fără să se ia în calcul, în mod serios, consecințele. Publicul va ajunge să creadă că privatizările și politica energetică sunt mijloace de reglare a conturilor între diversele grupări politice.

Fig. 1. Intensitatea energiei primare și a consumului de electricitate, 2005

În România, consumul de energie primară pe cap de locuitor abia ajunge la jumătate din media UE-25. Cu toate acestea, intensitatea energetică în România (mult mai mare decât în UE) indică un grad scăzut de restructurare a întreprinderilor. Industria românească se bazează încă pe fabrici energofage și subvenții indirecte prin materii prime la prețuri sub nivelul pieței. Potențialul de economisire a energiei este per total de 25-50% pentru consumatorii rezidențiali și 17% pentru industrie (estimări MEC). Consumul de energie raportat la PIB va scădea odată cu restructurarea economiei: închideri de mine, creșterea serviciilor ca pondere în PIB. Guvernul trebuie să elaboreze cât de curând un

plan de creștere a eficienței energetice, cu măsuri și termene concrete.

4. Sectorul gazului în România. Teme-cheie dezbătute recent

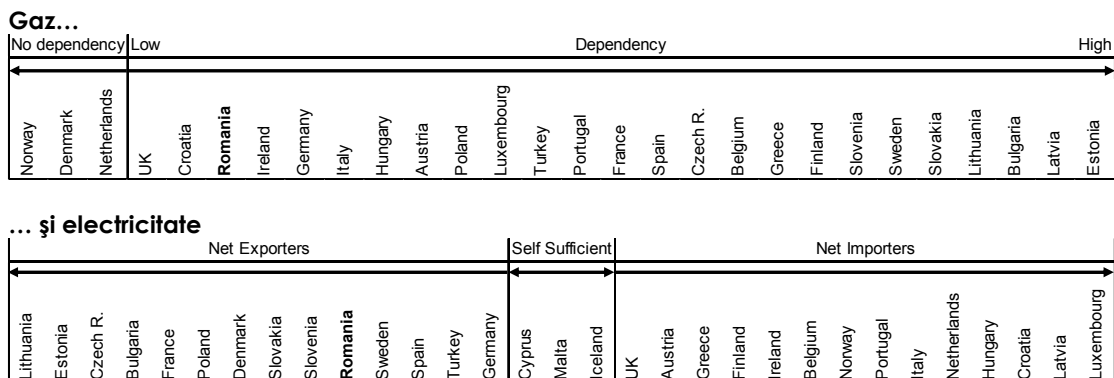
România importă cca 33% din gazul pe care îl consumă, dar această pondere va crește constant pe măsură ce scad rezervele proprii (în 2015, dependența de import va fi de cca 38%).

România practică astăzi cele mai mici prețuri din UE la gaz pentru consumatorii rezidențiali, cu excepția Letoniei și Bulgariei. Prețul gazului e o medie ponderată între prețurile gazului intern și de import. Guvernul mai poate controla parțial componenta internă (acum în principal prin compania de stat Romgaz). Pentru a rezolva problema suportabilității, statul e foarte tentat să "manipuleze" prețul la consumator prin scăderea prețurilor Romgaz (ca și la Petrom, înainte de privatizare).

grupul OMV) a hotărât să-și crească prețul de producție. Distribuitorii de gaz s-au plâns public că prețul maxim, reglementat de ANRGN, la care își puteau factura clienții, nu le acoperă costurile justificate cu gazul. În cele din urmă, Petrom a acceptat un preț mai mic (135 USD) decât solicitase inițial, iar această concesie s-a datorat reprezentanților MEC din Consiliul de Administrație al Petrom. ANRGN a aprobat pentru noiembrie o creștere cu 8,5% a prețului către consumatorii finali. Apoi ANRGN, acuzând incertitudinea cu privire la politica energetică, și-a declinat în mod public capacitatea de a-și actualiza programul de aliniere a prețurilor interne la prețurile de import, până la sfârșitul anului 2008.

Scandalul a ridicat semne de întrebare cu privire la modul în care a avut loc privatizarea Petrom, ce scrie în clauzele contractuale, și în ce măsură autoritățile care fac politica energetică mai au control asupra a ceea ce se întâmplă în

Fig. 2. Dependența energetică în Europa, Eurostat 2004

Paritatea prețului la import a fost inițial o condiție FMI, și apoi preluată de UE ca și condiție de negociere cu Guvernul. FMI dorea să convingă România să ofere stimulente investitorilor privați pentru ca aceștia să continue explorarea de noi rezerve; se încerca și restructurarea industriei. Deși tarifele Romgaz acoperă costurile operaționale și amortizările, totuși nu fac rentabilă exploatarea de noi zăcăminte.

5. Cazuri controversate: scandalul PETROM

Un scandal recent a pus sub semnul întrebării soliditatea structurii instituționale a sectorului gazului, strategia de privatizare și rațiunea parității prețurilor la import atunci când există un singur furnizor extern. În toamna lui 2006, Petrom (companie din

sector. Privind partea bună, după scandal Guvernul în sfârșit a publicat contractele de privatizare. Contractul de privatizare nu face în realitate nici o referire la prețurile pe care Petrom le poate cere pentru producția proprie, întrucât acestea sunt determinate de piață¹³.

După cum s-au desfășurat lucrurile e clar că MEC mai poate influența politica de prețuri a Petrom prin reprezentanții săi în Consiliul de Administrație. ANRGN avea mâinile legate în acest caz, deoarece nu reglementează prețurile producătorilor. Scandalul era de fapt inevitabil și s-ar fi

¹³ Un alt mit spulberat prin publicarea contractului era acela cum că redevențele de care ar fi beneficiat OMV ar fi fost mult mai favorabile decât permite Legea Petrolului – s-a văzut însă că OMV are de plată fix aceleași procente ca în Lege.

putut produce oricând până se atinge paritatea prețurilor la import. Nici o intervenție a Guvernului, în afară de naționalizare, nu ar fi putut să elimine riscul unui astfel de scandal.

De fapt, în ciuda isteriei publice, privatizarea Petrom este o poveste de succes și o afacere excelentă pentru banul public. Pe lângă veniturile din privatizare, și impozite și redevențe mult mai mari decât pe vremea când era companie de stat, planurile de investiții ale Petrom de 3 miliarde de euro fac ca acțiunile deținute acum de stat să fie mai valoroase decât totalul activului net al Petrom înainte de privatizare.

De aceea, nu vedem nici o rațiune strategică pentru care producția de gaz și petrol ar trebui să rămână la stat. Problemele apar tocmai pentru că sectorul gazului în România nu funcționează chiar după regulile economiei de piață. Cei ce spun că Romgaz trebuie să rămână la stat își argumentează poziția prin teama că prețul ar putea crește mult peste limita suportabilității consumatorului, din cauza dependenței de Gazprom. Cu toate acestea, gazul intern ieftin nu e o soluție, deoarece:

- Pe termen lung, ar avea efectul pervers de a face piața și mai sensibilă la toanele politicilor Gazprom;
- Prețul e un semnal pentru deciziile economice ale consumatorului. Ca un exemplu, prețurile scăzute la gaz și lipsa de voință a Guvernului de a aplica o strategie coerentă de termoficare, concepută cu mulți ani în

urmă, au distorsionat grosolan piața energiei termice în regim centralizat (ETC) – vezi caseta.

- Gospodăriile cu venituri mici ar trebui subvenționate direct. Prețurile mici la gaz ar subvenționa fără discriminare întreaga economie, inclusiv industria falimentară.

6. Și o altă controversă: ce e de făcut în legătură cu Gazprom?

O discuție fără sfârșit e aceea că acum Gazprom are o putere de monopol asupra importurilor noastre de gaz. Gazprom are reputația de a fi mai curând un instrument politic decât o afacere de tip capitalist. E adevărat că Gazprom e singurul nostru furnizor extern de gaz, că cele două companii din România, care se ocupă cu importurile de gaz sunt controlate de Wintershall, un joint venture între Gazprom și firma germană BASF (în fapt, controlată comercial tot de Gazprom). Gazprom și-a anunțat public interesul pentru Romgaz, în caz că acesta va fi scos la privatizare.

Privatizarea Petrom a fost o afacere bună pentru stat; vandalizarea resurselor interne de gaz printr-o politică a prețurilor scăzute, nu

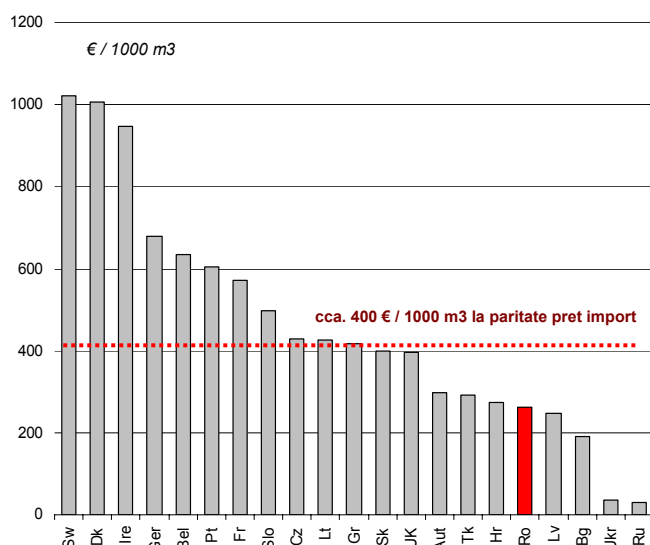
Totuși nu suntem chiar atât de captivi pe cât am părea. Vestea bună e că gazul natural și petrolul sunt destul de substituibile, iar pentru petrol există o concurență mai diversificată. Deci Gazprom nu poate pune chiar un preț exagerat de mare pentru gazul pe care îl importă România. Pe plan mondial, din

Distorsiuni în sistemul centralizat de termoficare (ETC)

Până de curând, consumatorii rezidențiali ETC în România nu puteau să-și controleze consumul de căldură și nici prețul plătit (existau contoare doar pe scara de bloc, iar temperatura în apartament se regla deschizând geamul). Pentru ca prețurile să fie suportabile, consumatorii plăteau un preț național de referință, mult sub costuri, producătorii fiind subvenționați direct de buget (de stat și locale). Chiar și-așa, ETC era scumpă pentru majoritatea consumatorilor. Gazul era mai ieftin și, în plus, îți puteai regla după buzunar cantitatea de gaz consumată prin sistemul de centrală proprie. Mulți consumatori au trecut de la ETC la încălzirea pe gaz. ETC e de fapt mai ieftină și mai eficientă energetic, dacă consumatorul își poate regla consumul. Printr-o strategie coerentă, producătorii ETC ar putea fi redimensionați după consum și eficientizați. În lipsa acesteia, producătorii nu s-au reformat; mulți dintre ei funcționând pe gaz, au acum nevoie de subvenții și mai mari, iar consumatorii care au trecut pe gaz sunt și mai afectați de creșterea prețurilor la gaz. Guvernul nu a evaluat impactul total al acestei politici greșite, și nici costurile legate direct de prețul prea redus la gaz. Pentru a da o idee de magnitudinea probabilă a distorsiunilor, subvențiile directe către producătorii ETC erau în jur de 300 mil USD numai în 2003. Într-un municipiu, un producător ETC a fost modernizat, dar până la finalizarea lucrărilor întregul oraș se deconectase de la ETC și probabil marea majoritate a consumatorilor trecuseră pe gaz. Abia în primăvara lui 2006 s-a aprobat strategia de termoficare, deși măsurile fuseseră recomandate în mod repetat de IFI și studii finanțate UE, încă de acum patru ani. Guvernul trebuie să evalueze consecințele și să folosească rezultatele pentru a convinge publicul de necesitatea creșterii prețurilor la gaz.

cauza substituției, prețul la gaz urmează prețul petrolului, la o distanță de șase luni. După o perioadă de prețuri ridicate (70 USD acum câteva luni), petrolul costă acum cca 54-55 USD barilul și e în scădere, așa că ne putem aștepta să scadă și prețul gazului importat (în realitate, prețurile de import chiar au scăzut cu 12 USD în ianuarie, iar prețul la consumator final, cu 3-5%). Ca o paranteză, dacă prețurile ar fi ajuns la paritatea de import în octombrie, când prețul Gazprom atinsese nivelul maxim de 315 USD, România tot ar fi avut prețuri pentru consumatorii finali comparabile cu celelalte țări din Europa de Est.

Fig. 3. Pretul mediu al gazului la consumatori casnici, T4 2006

Pentru a evita dependența exagerată de Gazprom, există diverse soluții:

- Pe termen lung, diversificarea surselor de gaz, precum conducta Nabucco pentru acces la gazul din zona Mării Caspice. Finalizarea proiectului va dura mulți ani și necesită coordonarea mai multor guverne. Totuși, câtă vreme consumul de gaz nu poate scădea la fel de rapid ca rezervele interne, este probabil singura soluție pe termen lung;
- Reducerea consumului prin eficientizare (lucru practic imposibil dacă prețurile sunt prea scăzute);
- Creșterea producției interne, creșterea prețurilor făcând profitabilă exploatarea unor noi rezerve.

Temerile menționate nu au o bază suficient de solidă pentru a justifica păstrarea Romgaz la stat. Un investitor privat ar avea interes să continue explorarea și să-și

crească eficiența, așa cum vedem la Petrom, care intenționează să investească 1,5 miliarde euro în exploatarea de noi zăcăminte. Strategia de privatizare Romgaz va trebui să analizeze opțiunile de privatizare – investitor strategic sau altă metodă – și să propună varianta optimă.

Pe termen lung, România trebuie să devină un susținător activ al politicii energetice comune a UE. Astfel, în sectorul gazului România trebuie să susțină consecvent celelalte state membre, ca acestea să-și diversifice sursele de energie. Pe lângă proiectul Nabucco, în care România are de câștigat direct, ar trebui să susținem și proiecte de genul conductei Arad-Szeged (prin care țările din vest s-ar putea conecta la conducta Nabucco reducându-și dependența de gazul rusesc) sau Constanța-Trieste (prin care petrolul din zona Mării Caspice ar deveni accesibil țărilor din vest).

7. Sectorul energiei electrice în România: teme-cheie discutate recent

România este astăzi exportator net de electricitate, dispune de capacități de generare diversificate, iar prețurile pentru consumatorii finali sunt încă sub media UE. Prețul la electricitate va trebui să crească din cauza necesarului de investiții în capacitățile de generare și transport: 3,6 miliarde de euro numai în 2006-2009, la care se adaugă o bună parte din cei 1 miliard de euro pentru mediu, în sectorul gazului și electricității. Includerea acestor costuri în tarife ar conduce la creșterea prețurilor cu cca 15-20%. Față de această estimare, prețurile ar putea fi (a) mai mici, dacă se stimulează eficiența în generare, sau (b) mai mari, dacă România va trebui să-și închidă capacități de generare pentru a îndeplini cerințele de mediu ale UE.

Dacă urmăm **scenariul (a)**, diversificarea generării și creșterea concurenței reduc nevoia de reglementare și sunt avantajoase pentru consumatori. În orice țară, capacitățile de generare variază semnificativ ca structuri de cost și metode de producție. De exemplu, în România, tarifele pentru energia hidro acoperă costurile operaționale, amortizarea, rețehnologizarea și parțial costurile investițiilor viitoare. Totuși, tarifele hidro sunt mult mai scăzute decât ale unor generatori termo. Pentru a acoperi consumul (în România, hidro acoperă maxim 30%) și a reduce riscurile (seceta), o

centrală hidro ieftină și una scumpă pe cărbune trebuie câteodată să conviețuiască pe aceeași piață. Într-o piață de electricitate funcțională, concurența ia naștere în mod firesc nu neapărat între centrale ieftine și scumpe, ci mai curând între companii cu structuri de cost destul de apropiate. Astfel apare o piață ce oferă stimulente de eficientizare, iar consumatorii beneficiază de curent ieftin și sigur. De aceea, în multe țări din UE, companiile din generare (sau intermediarii) oferă electricitate produsă de un mix de centrale cu costuri și tehnologii diferite (vezi compania franceză EdF, cea cehă CEZ).

Separarea centralelor termice, hidro și nucleare în companii distincte, ca în România, e neobișnuită. Dacă toate cele trei tipuri de centrale ar fi scoase la privatizare, sectorul privat ar construi firesc un mix de generare pentru a-și diversifica riscurile. Privății pot fie să investească direct în centrale de tipuri diferite, fie să cumpere și să revândă (ca intermediari) electricitate de la un mix de centrale. În plus, investitorul privat ar fi interesat de închiderea capacităților de generare neperformante. Statul poate să păstreze un număr de capacități de generare de interes strategic bine justificat, ca Porțile de Fier pentru hidro. Într-o situație de criză poate să și asigure o sursă de ultimă instanță pentru consumatori.

Pe **scenariul (b)**, angajamentele asumate față de UE necesită re tehnologizarea sau închiderea centralelor termo foarte poluante, până în 2008-2013. Asta necesită o bună planificare și investiții ce pot fi făcute cel mai bine de sectorul privat. Majoritatea centralelor termo depășesc limita maximă de poluare; închiderea lor ar face România importator net de energie electrică.

În legătură cu cadrul instituțional, ca și în cazul gazului, relatările presei despre contracte dubioase au pus în lumină punctele slabe ale sistemului.

Vânzarea de electricitate de la Turceni și Rovinari. În vara lui 2006 s-a scris mult despre intermediari privați care au cumpărat energie ieftină de la centralele pe lignit Turceni și Rovinari, deținute de stat, și au vândut-o companiei de stat Electrica la prețuri mult mai mari. Acest fapt a inflamat dezbaterile cu privire la cadrul instituțional care să evite astfel de afaceri dubioase.

În linii mari, piața de electricitate din România se bazează pe patru tipuri de

acorduri de vânzare-cumpărare: contracte bilaterale negociate; contracte bilaterale reglementate; tranzacții pe piața pentru ziua următoare și tranzacții pe piața de echilibrare. Ultimele două tipuri sunt transparente și se realizează pe bursa de electricitate. Contractele bilaterale reglementate au prețuri stabilite de ANRE.

Tab. 3. Prețurile energiei electrice pentru consumatorii rezidențiali și industriali în Europa

Pretul mediu al electricitatii pe kWh			
Rezidențiali, toate taxele		Industrie, toate taxele fara TVA	
UE-25	14.16	UE-25	8.65
UE-15	14.44	UE-15	8.78
Lituania	7.18	Lituania	4.98
Estonia	7.31	Estonia	5.11
Cehia	9.85	Polonia	6.33
Romania	10.23	Slovenia	6.51
Slovenia	10.49	Romania	7.04
Ungaria	10.75	Cehia	7.31
Polonia	11.90	Ungaria	7.61
Slovacia	14.48	Slovacia	7.73
Spania	11.47	Franta	5.78
Franta	12.05	Spania	7.57
Austria	13.40	Austria	8.63
Germania	18.32	Germania	9.94
Italia	21.08	Italia	12.98

Probleme apar la unele contracte bilaterale negociate, încheiate între producători și furnizori (intermediari) sau consumatori eligibili, în termeni stabiliți de comun acord. Când unul dintre participanți e firmă de stat, apar riscuri de corupție sau ineficiență; asta, deoarece managementul poate fi mai interesat de comisioane decât de profitabilitatea companiei. În prezent, cam o treime din consumul total trece prin astfel de contracte, din care mai puțin de 10% se încheie în termeni și prețuri transparente. Așa stând lucrurile, ele sunt o distorsiune importantă pe piața totală de electricitate și au devenit recent o sursă tot mai frecventă de scandaluri, prin suspiciunea de corupție și câștiguri ilegale. Soluția optimă ar fi ca tranzacțiile să fie încheiate pe bursa de energie, supuse testului liberei concurențe, iar compania de stat ar fi forțată să aleagă cea mai bună variantă de pe piață. Ca alternativă, în caz că acest lucru nu e posibil (deși nu vedem de ce n-ar fi, mai ales că ordinul de ministru abrogat despre care am vorbit, tocmai asta făcea),

Contractele negociate bilaterale ar trebui transparentizate; ideal, aceste schimburi ar trebui realizate pe bursă

tranzacțiile ar trebui măcar să fie supravegheate de un terț independent (de exemplu ANRE în cooperare cu Consiliul Concurenței).

8. Concluzii și recomandări

România are un sector energetic destul de puternic, cu un cadru instituțional și reglementare solide, dar aspectele rămase ridică mai multe probleme și trebuie abordate prompt și responsabil:

- Trebuie adoptate **strategii coerente, stabile, previzibile**. Strategiile trebuie corelate cu alte sectoare (termoficare; restructurarea sectorului minier; un plan concret de creștere a eficienței energetice care încă nu există). Strategiile trebuie să fie și compatibile cu ce s-a negociat cu UE (foaia de parcurs, liberalizarea, paritatea prețurilor la import pentru gaz, mediu). Altminteri, România riscă să devină și mai dependentă de importurile de energie.
- Foaia de parcurs trebuie **reevaluată periodic** pentru că unele aspecte fundamentale de piață se modifică (creșterea prețurilor la gaz, politicile Gazprom). Această reevaluare trebuie neapărat coordonată cu UE.
- **Privatizarea** este vitală atât în sectorul electricității (generare termo, hidro și nucleară), cât și al gazului, pentru a acoperi investițiile și spori eficiența. Joaca cu contractele de privatizare încheiate; plimbarea atribuțiilor legate de privatizare de la o instituție la alta; afirmațiile publice contradictorii afectează serios credibilitatea politicii românești de privatizare în energie.
- Politicile, strategiile, rapoartele intermediare de implementare și contractele de privatizare trebuie să fie **publice și transparente**. Guvernul trebuie să ajungă încă de la început la o înțelegere cu investitorii pentru publicarea contractelor de privatizare.
- Tranzacțiile de energie, **în care una dintre părți este statul, trebuie să fie transparente și pe criterii de piață**. Acest lucru s-ar face cel mai bine prin negocierea contractelor pe piața liberă (negocieri bilaterale pe OPCOM). Ca alternativă, nerecomandată, tranzacțiile ar putea fi supravegheate de un terț independent (ANRE și Consiliul Concurenței). MEC trebuie să justifice urgent abrogarea ordinului prin care contractele de energie ale companiilor de stat ar fi trebuit negociate pe bursă de la sfârșitul lui 2006; altminteri, ordinul ar trebui să reintre în vigoare cât de curând posibil.
- Politicile trebuie să fie compatibile cu obiectivul ca România să devină un **actor-cheie** în regiune (UE / SEEREM). România trebuie neapărat să-și respecte angajamentele, ca partener de încredere, pentru a da un semnal politic puternic pentru celelalte țări.

O strategie pe termen lung (2015 și mai departe) ar trebui să se bazeze pe următoarele:

- România se poate afirma ca actor-cheie pe piața energetică UE și nu ar trebui să se resemneze cu mai puțin. Pentru aceasta, s-ar putea alia cu Polonia și Țările Baltice, țări care au văzut riscurile expunerii la monopolul rusesc asupra importurilor de energie. UE nu are altă șansă decât să acționeze unitar în fața Gazprom, făcând compania rusească la fel de dependentă de UE pe cât este și UE de ea, și având astfel un atu în plus în negociere.
- România poate împinge la acțiune alte state membre UE dacă poate veni cu un plan concret de diversificare a surselor de energie pentru UE (conducta de petrol Constanța-Trieste sau cea de gaz Arad-Szeged). 🌐

Resurse umane

LISABONA, BOLOGNA ȘI FABRICA AUTOHTONĂ DE MEDIOCRITATE

Educația și cercetarea din România cultivă mediocritatea și corupția, descurajând performanța; fondurile sporite sau "procesul Bologna" nu vor rezolva problema

Această secțiune a raportului se ocupă de sistemul educațional românesc în cadrul mai larg al obiectivelor Summit-ului de la Lisabona. Scopul acestui raport nu este să intre în detaliile organizării și reformelor sistemului educațional, ci, mai degrabă, să pledeze pentru o politică mai realistă în acest domeniu, în loc să fie adoptate orbește recomandări europene care nu se sprijină pe realitatea românească.

1. Contextul european

În ultimii ani, o fantomă a bântuit dezbaterile cu privire la dezvoltarea economică: aceea a educației. Dacă iluminiștii credeau că săracii pot ajunge la libertate și civilizație prin învățatură, iar Națiunile Unite consideră educația ca fiind sursa primară a prosperității atât pentru oameni, cât și pentru țări, în Europa de astăzi mulți specialiști în politici publice sunt de părere că educația deține cheia competitivității economice în era globalizării. În timp ce corelația între dezvoltarea pe termen lung a unei țări și capitalul uman este de necontestat, cea dintre educație și creșterea economică este mult mai complexă și mai ambiguă. De fapt, așa cum ne arată un excelent studiu¹⁴, o extindere a școlarizării, fie prin creșterea cifrelor populației școlare, fie prin prelungirea anilor de studiu, nu oferă garanția creșterii economice. Dezvoltarea este în continuare stânjănită de factori

care anulează rolul educației, precum corupția și incapacitatea statului de drept.

Rolul central conferit educației și învățământului, cu ocazia dezbaterilor privind creșterea economică și competitivitatea europeană, a stat de la bun început sub semnul unei oarecare ambiguități. Declarația de la Bologna din 1999 a produs un plan de convergență pentru universitățile europene, plan pe care țările au început să îl aplice pe bază voluntară. Motivația în sprijinul Declarației a fost că prin implementarea recomandărilor stipulate în document, UE va reduce diferența față de Statele Unite în ceea ce privește performanța. Programul de acțiune expus în Declarație presupunea crearea unui spațiu european pentru învățământ superior, în scopul de a spori capacitatea indivizilor să ocupe un loc de muncă, de a mări mobilitatea studenților și a cadrelor didactice și de a crește competitivitatea internațională a învățământului superior european, prin intermediul următoarelor obiective specifice:

- adoptarea unui cadru comun pentru diplome comprehensive și comparabile;
- introducerea în toate țările a nivelelor universitar și postuniversitar, în care prima diplomă se obține după cel puțin 3 ani și este luată în considerare pe piața muncii;
- sisteme de credit compatibile - ECTS, acoperind și formarea educațională de tip continuu;

¹⁴ Easterly, William, „Educated for what?” în *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics*, The MIT Press, 2002.

- dimensiune europeană în asigurarea calității cu criterii și metode comparabile;
- eliminarea ultimelor obstacole în privința mobilității studenților (stagii sau absolvenți ai facultăților) și a profesorilor (incluzând cercetătorii și administratorii instituțiilor de învățământ superior).

La Summit-ul de la Lisabona din martie 2000, șefii de guverne europeni s-au angajat să realizeze până în 2010 obiectivul de a face din Uniunea Europeană cea mai dinamică economie în domeniul cunoașterii. De data aceasta, abordarea a fost cu mult mai complexă și nuanțată, punându-se în discuție economia bazată pe cunoaștere, în întregul ei. Spre deosebire de Declarația de la Bologna, adoptată pe scară mai largă decât se prognozase inițial, mai multe țări exprimându-și opțiunea favorabilă, agenda ambițioasă a întrunirii de la Lisabona a avut nevoie de o relansare la Consiliul European din primăvara anului 2005.

Unele dintre programele naționale ale țărilor întrunite la Lisabona au fost primite cu critici severe pentru lipsa lor de viziune și de curaj în a se angaja pe o cale nouă. Doar obiectivele simple, precum acela ca statele membre să asigure acces la Internet în școli până la sfârșitul anului 2001,

au fost îndeplinite în largă măsură. Piața muncii, incluzând aici sectorul crucial al cercetării și al educației, nu a devenit încă suficient de flexibilă în spațiul UE. Cei mai buni cercetători europeni continuă să fugă în Statele Unite. Țările care au luat Declarația de la Bologna *ad litteram* – este cazul Italiei – și au

Românii inspiră teamă europenilor fiind priviți ca hackeri redutabili. Dar europenii nu pricep de ce, cu așa talent la informatică, producția românească de noi tehnologii e atât de slabă.”
(*Ziarist italian, iarna 2006*)

considerat că dacă se apropie de numărul de studenți înscriși în învățământul terțiar din SUA, asta va determina o apropiere de performanțele economice ale Statelor Unite, au provocat de fapt o implozie a sistemului lor de învățământ superior. Au apărut peste noapte noi programe și ramuri universitare, standardele s-au prăbușit și efectul asupra celei mai serioase probleme a Europei, șomajul în rândul tinerilor, nu s-a manifestat. Economia americană a continuat să crească mai repede decât cea europeană, fără a mai menționa și ratele semnificative de

creștere realizate de țări precum China, India și, mai recent, Rusia și Japonia.

Realizările țărilor asiatice în domeniul educației și învățământului demonstrează că problema competiției nu se mai pune doar între Europa și Statele Unite. În prezent există două centre care evaluează universitățile pe o bază sistematică la nivel global. Universitatea Jiaotong din Shanghai publică un top cu primele 500 de universități din lume. Iar „Suplimentul Educațional” al ziarului *The Times* din Marea Britanie publică o listă cu primele 200 de universități. Deși există unele diferențe între aceste două clasamente privind poziția anumitor universități, ele raportează același rezultat referitor la competitivitatea universităților europene. Clasamentul Jiaotong din Shanghai din 2005 include în topul global al primelor 50, 37 de universități americane, 5 din Marea Britanie și doar 4 din restul Europei. *Times* listează 20 din primele 50 de universități ca fiind în Statele Unite, 8 în Marea Britanie și 5 în restul Europei. În ultimul clasament apar mai multe universități din Australia în top 50 decât din tot continentul european.

Declarația de la Bologna a fost adoptată de un mare număr de țări și actualmente între universitățile europene există o cooperare mai strânsă decât a fost vreodată, cu excepția, poate, a Evului Mediu. Cu toate acestea, cu foarte puține excepții notabile, nu a fost înregistrată nici o schimbare în finanțarea și administrarea universităților europene, care rămân în sectorul public, cu un sprijin privat nesemnificativ. Parteneriatul public-privat în materie de educație rămâne o excepție. Investițiile în cercetare și dezvoltare din Europa sunt tot în urma celor din Statele Unite, și rolul acestor sectoare în industrie nu e încă sută la sută la fel de important ca în America. În acest context, Comisia Europeană a adoptat la 20 aprilie 2005 o Comunicare prin care recunoaște rolul esențial al educației și al cercetării în societatea actuală, și prin care solicită universităților să contribuie cu tot potențialul de care dispun la implementarea Strategiei Lisabona.

Această sumară trecere în revistă dezvăluie totuși ceva din sursa ambiguității care se află la originea ultimului val de reforme ce au avut loc în Europa, în privința învățământului superior. Conștientizarea scăderii performanței din învățământ și reînsoțirea dezbaterilor privind standardele universale de calitate constituie, evident, un rezultat pozitiv. În schimb, presupuziții de genul că unii

Tab. 1. Stadiul de implementare în Europa a Declarației de la Bologna

STAT	ADOPTARE LEGE EDUCAȚIE	CADRUL DIPLOMELOR	STRUCTURA PE 3 CICLURI	SPAȚIU TEHNOLOGIC COMUN	MOBILITATE	COOPERARE EUROPEANĂ
Austria	2002			Da		
Belgia		Da	Da	Da	Da	Da
Bulgaria	1999	Da	Da	Da	Da	Da
Cipru	2002	Da	2 cicluri	Da	Nu	Nu
Cehia	2001	Da	Da	Nu	Da	Da
Danemarca	2003	Da	Da	Da	Da	Da
Estonia	2003	Da	Da	Da	Da	Da
Finlanda	2003	Da	Da	Da	Da	Da
Franța	2002	Da	Da	Da	Da	Da
Germania	2002	Da	Da/în paralel cu vechiul sistem până în 2010	În curs de implementare	Da	Nu
Ungaria	2004	Da	Da	Da	Da	Nu
Islanda	1997	Da	Da	Nu	Da	Da
Irlanda	1997	Da	Da	Da	Da	Da
Letonia	2000	Da	Da	Nu	Da	Da
Lichtenstein	2004	Da	2 cicluri	Da	Da	Da
Lituania	2000	Da	Da	Nu	Da	Da
Luxemburg	2003	Da	Da	Da	Da	Da
Malta	2002	Da	Da	Da	Da	Nu
Olanda	2002	În curs de implementare	În curs de implementare	În curs de implementare	Da	Da
Norvegia	2002	Da	Da	Da	Da	Da
Polonia	2002	În curs de implementare	În curs de implementare	În curs de implementare	În curs de impletare	Da
Portugalia	2004	Da	În curs de implement are	În curs de implementare	Da	Da
România	2003	Da	Da	Da	Da	Nu
Slovenia	2004	Da	În curs de implementare	În curs de implementare	Da	Da
Slovacia	2002	Da	Da	În curs de implementare	Da	Da
Spania	2001	Da	Da	Da	Da	Da
Suedia	2002	Da	În curs de implementare	În curs de implementare	Da	Da
Elveția	2003	Da	Da	În curs de implementare	Da	Da

Sursa: Dennis Farrington – *Legislative Initiatives in the Context of the Bologna Process: A Comparative Perspective (UNESCO 2005)*

indicatori cantitativi, precum numărul celor înscriși în învățământul terțiar, indică neapărat un sistem de educație mai performant, s-au dovedit eronate și au subminat aportul pe care l-ar fi putut avea

procesul Bologna ca stadiu premergător al Strategiei Lisabona. Istoria universităților din Statele Unite, comparativ cu a celor din Europa, prezintă diferențe mari. În timp ce universitățile europene au fost treptat naționalizate sub diferite forme, cele

americane au rămas în regim privat și au devenit foarte competitive. Trei sute de ani de istorie diferită nu pot fi șterși prin recomandări simpliste, cum ar fi recrutarea unui număr mai mare de studenți în programele de master. Mult discutata economie bazată pe cunoaștere nu se referă doar la școli și universități, și cu atât mai puțin la diplome. Este vorba de un concept complex, care necesită o gamă largă de politici publice. Din acest motiv Bologna este privită tot mai mult ca un proces marginal în materie de creștere a competitivității Europei pe piața mondială a educației, fiind folosite numai ca un exercițiu de coordonare pentru statele membre.

Nici o cercetare serioasă privind piața muncii în UE-15 și asocierea ei cu sistemul de învățământ superior european nu a stat la baza recomandărilor Bologna. Totul s-a bazat pe deducțiile simpliste ale unor

Țările care au aplicat Bologna mecanic, în literă, și-au subminat serios sistemul de educație superioară

analști îndoielnici. În prezent, o serie de țări europene, mai ales cele marginale și sărace (Ucraina, Rusia, România, Bulgaria) sau în stagnare (Italia), sunt în procesul de a introduce măsuri ale căror legături cu obiectivele urmărite sunt șubrede. Dar acest fapt nu mai contează deoarece, așa cum se întâmplă adesea în politicile publice, implementarea a devenit între timp un obiectiv în sine. Numai să nu ne așteptăm ca educația să ofere mai multă competitivitate economiei europene.

Recent au fost făcute unele încercări de a reînvia procesul. Punctul de vedere predominant al Comisiei Europene este că Bologna nu trebuie să fie văzută doar în cadrul liniei UN/UNCE (Educație în vederea unei Dezvoltări Sustenabile, deci în termeni ideologici), ci și în termenii Strategiei Lisabona (deci în termeni pragmatici). În ceea ce privește Uniunea Europeană, Procesul Bologna trebuie considerat în cadrul mai larg al obiectivelor Lisabonei. În orice caz, nu atât standardizarea diplomelor, cât alte componente ale Declarației de la Lisabona sunt cruciale pentru obținerea performanțelor atât în domeniul educației, cât și al economiei. Printre aceste componente se numără motivarea forței de muncă pentru învățământul continuu, dezvoltarea calificărilor pentru societatea cunoașterii, îmbunătățirea calității, asigurarea accesului la TIC (Tehnologia Informațiilor și Comunicațiilor) pentru oricine, creșterea

numărului de persoane implicate în studii științifice și tehnice, păstrarea cercetătorilor cu înalte calificări în interiorul frontierei UE, dezvoltarea unui parteneriat real între lumea corporațiilor și învățământul public și, în sfârșit, folosirea cât mai bună a resurselor disponibile.

2. Contextul românesc

Eforturile României de a-și moderniza sistemul de învățământ datează dinainte de Bologna, deși implementarea Declarației a stârnit importante dezbateri. România a moștenit de la regimul comunist un sistem cu standarde înalte (examene de admitere exigente la cele mai râvnite licee și universități), o participare masivă (deși în scădere) și o presiune considerabilă asupra științei și tehnologiei. Cu toate acestea, inovația și inițiativa erau puțin încurajate. Ar fi totuși greșit să presupunem că toată moștenirea comunistă în domeniul învățământului a fost rea. Cel mai negativ aspect a fost lipsa de flexibilitate care a dus la osificarea ierarhiilor, mai ales în învățământul superior. Această trăsătură nu este însă necunoscută nici în unele țări necomuniste (cel mai bun exemplu îl oferă Germania). Anumite trăsături precum lipsa de flexibilitate persistă încă din perioada comunistă. Altele, precum accentul pus pe știință și tehnologie, au regresat între timp. După 1989, a urmat o relativă înflorire a științelor umaniste și sociale, ca și a dreptului și a economiei, care fuseseră ținute în mod deliberat subdezvoltate în timpul comunismului. Întrucât România nu a dispus de cadre didactice cu experiență în aceste domenii, numărul masiv de studenți și profesori nu este în mod automat însoțit de o calitate pe măsură a predării materiilor sau a cercetării. Aceleași ramuri ale științei care aveau reputație internațională înainte de 1989, continuă să fie competitive, în timp ce în domeniul dreptului și al economiei, facultăți întregi nu reușesc să publice măcar o singură lucrare într-o limbă de circulație internațională (*peer-reviewed*). Absolvenții chemați să lucreze în „economia bazată pe cunoaștere” datorează puțin universităților, din cunoștințele lor. Așa cum sugerează grupurile focus organizate de noi cu proaspeți absolvenți de studii superioare¹⁵, cunoștințele necesare obținerii primei slujbe sunt în general achiziționate *individual* de către studenți, și

¹⁵ Echipa SAR a realizat grupuri focus cu studenți și absolvenți din discipline diferite special pentru acest raport.

constau în principal din cunoștințe fundamentale în utilizarea computerului și aptitudini de comunicare. Așa cum declara un student: „La interviul pentru obținerea primei slujbe, m-am prezentat cu haine croite de mine, cu pantofii din liceu și doar cu pălăria de la universitate, mai mult de efect.” Numărul studenților care obțin prima lor slujbă încă din perioada studiilor este în creștere. Universitatea românească livrează în principal diplome, și nu cunoștințe necesare pieței de muncă.

România cheltuiește pentru educație, în mod proporțional, mai puțin decât orice altă țară membră a UE, deși trebuie spus că sumele sunt în creștere. Ne aflăm de fapt în fața mai multor paradoxuri. Avem mai multe universități pe cap de locuitor decât în SUA, dar mai puțini studenți prinși într-o formă oarecare de educație terțiară decât media europeană care este oricum inferioară celei a SUA. Universitățile românești nu prind vreun loc în Top 500 Shanghai, deși un număr tot mai mare de studenți români obțin diplome *magna cum laude* la universități bine cotate din Europa și SUA. Reformele au îndăintat încet în anii de tranziție, din cauza motivelor sociale, și au fost adesea abandonate când au întâlnit opoziție. Foarte des, reformele s-au bazat mai mult pe principii normative decât pe înțelegerea realității sau pe necesitățile economiei românești. Unii reformatori au încercat să schimbe sistemul (Andrei Marga sau Mircea Mică au fost amândoi reformatori, deși cu viziuni diferite), dar în pofida unei inflații de instituții noi, create după modelul european (de credit, de evaluare a calității), sistemul continuă să piardă în ceea ce privește calitatea¹⁶.

2.1. Care este calitatea educației oferite de sistemul românesc?

Conform rezultatelor evaluărilor internaționale, sistemul educațional românesc este cel mult mediocru¹⁷. Aș

¹⁶ În una din cele mai bune descrieri a unei decade de reforme, fostul ministru al Educației, Andrei Marga, menționează principalele defecte ale sistemului: transmiterea unor cunoștințe pe care sistemul însuși nu le mai generează; operarea pe baza unor criterii locale mai degrabă decât generale; accentul pe calificări formale și nu pe cunoștințe; stimularea corupției. Vezi Andrei Marga – *Anii Reformei 1997 – 2000*, Editura Fundației de Studii Europene, Cluj (2000).

¹⁷ Rezultatele raportate în 2005 de Ministerul Educației arată că performanța elevilor în ceea ce privește învățarea (TIMSS) este medie, dar joasă în cazul acumulării competențelor

răspunde însă printr-o metaforă, aceea a unui „supermarket educațional”, unde achiziționarea de bunuri este liberă (produsul este în totalitate subvenționat de Guvern), dar în care trebuie să pierzi vreme pentru a te decide asupra a ce îți trebuie, asupra selecționării și transportării cumpărăturilor din magazin. Studenții care au de gând să trăiască și să lucreze în România știu, ca regulă de bază, că au nevoie de puține articole din acest supermagazin și că cei care își bat capul pentru mai mult culeg puține roade, ca atare trec prin magazin ca gîsca prin apă și ies cu bagaj ușor și fără valoare.

Aceia care se hotărăsc să părăsească România pentru a trăi într-o societate avansată, unde realizările educaționale corespund celor economice, sunt preocupați să dobândească pe gratis tot ce merită și pot găsi. Supermagazinul conține, într-adevăr, multe articole valoroase pentru cei care își dau osteneala să le caute în rafturi mai dosite. Studenții ambițioși pot astfel pleca foarte bine echipați, fără „să plătească” mai nimic. Cu toate acestea, cel mai probabil ei își vor duce cărucioarele pentru cumpărături în altă economie decât cea a României. Se creează astfel un cerc vicios. Supermagazinul este continuu golit de puținele lui bunuri, de către cei care părăsesc sistemul pentru totdeauna, în vreme ce aceia care rămân produc insuficient pentru a-l aproviziona constant. Reformele nu afectează sistemul de stimulente pentru cei implicați, deoarece presupun că o simplă reorganizare a rafturilor poate rezolva problema și astfel capitalul de cunoaștere se uzează treptat, în loc să crească.

Din aceste motive răspunsul la problema de față nu este simplu. Mii de studenți sunt acceptați în universități europene și americane, mulți cu burse complete, în timp ce pe piața muncii din România resursele umane sunt puține, calitatea muncii este nesatisfăcătoare și contribuția cercetării la mersul economiei sau la politicile economice este neglijabilă. Companiile importante, care angajează o mică parte din forța totală de muncă, își pregătesc proprii angajați. În rest, munca ieftină și cu o productivitate scăzută e regula generală. Din punctul de vedere al anumitor persoane, sistemul merge bine. Din punctul de vedere al plătitorului de

Universitățile românești nu produc educație și cercetare, ci diplome pe bandă

necesare în viața profesională și personală (PISA).

taxe însă, sistemul este prost. Profitul ce revine societății românești în raport cu costurile e insuficient. Un sistem educațional bun ar oferi studentului mediu, nu celui excepțional, un echipament mult mai bun pentru a deveni un muncitor inovator, un funcționar competent, un individ organizat și un bun cetățean. Pur și simplu nu i-ar permite nimănui să iasă cu mâinile goale din acest supermagazin. În învățământul superior, profesorii ar trebui să contribuie prin cercetările lor la dezvoltarea științei. Universitățile nu pot fi simple producătoare de diplome pe bandă rulantă. În medie, doar 17% dintre facultăți reușesc să publice internațional, și numai 20% dintre profesorii universitari.

2.2. Este sistemul românesc de cercetare într-o formă bună sau rea?

În România activează în jur de 26.000 de cercetători, adică 0,26% din populația activă, jumătate din procentul noilor state membre și o treime din cel al UE-15. O majoritate covârșitoare lucrează în sectorul public. Circa o treime au reușit să publice cel puțin o lucrare recunoscută internațional (potrivit standardelor International Science Index – ISI¹⁸). În jur de 7% publică în mod regulat în reviste cotate

Există nuclee de competență și calitate, dar societatea și instituțiile nu le încurajează și nu le folosesc

ISI, ceea ce reprezintă mai puțin decât în UE-15 sau în SUA, și nu poate fi integral justificat prin limba de comunicare. Potrivit Ad-Astra, doar o treime din cercetătorii competitivi din România lucrează în țară, majoritatea fiind activi în străinătate.

Performanțele individuale ale universităților sunt slabe. Departamentele de sociologie, drept, economie, administrație și guvernare – importante pentru performanța în plan economic – sunt necompetitive. Centre de cercetare importante numeric sau departamente întregi sunt adesea incapabile să prezinte măcar un articol de valoare internațională sau o carte, care să le justifice existența. Bugetele crescute pentru cercetare din ultimii ani nu s-au tradus încă prin mai multe rezultate ale cercetării care să aibă parte de recunoaștere internațională.

¹⁸ Sistemul ISI este contestat de cercetătorii români din zona științelor umane. Există însă sisteme de citare alternative pentru științe sociale și umane. Problema cercetătorilor foarte critici la adresa ISI, precum Andrei Cornea, care a organizat o întreagă cruciadă contra reformelor Miclea în revista 22 este că ei nu figurează în nici un sistem internațional de citare, nu doar ISI.

Într-un interval de cinci ani, cercetătorii români au reușit să redacteze cca 4000 de lucrări și 5000 de capitole în volume colective, și doar 273 de cărți publicate în limba română și 73, într-o limbă străină. Aceste cifre reprezintă mai puțin decât produce o universitate americană medie într-un an. Cât de dramatică este situația în realitate se constată în domeniul invențiilor. Unul din șase europeni solicită înscrierea unui patent în fiecare an (3, în Germania), în timp ce doar unul din 1000 de români face acest lucru. 58 de europeni dintr-un milion obțin recunoașterea patentului, în comparație cu 0,206 de români dintr-un milion. România a obținut mai puțin de o sută de patente în ultimii cinci ani. Prăpastia de nivel de trai dintre România și UE e perfect reflectată de cea în materie de cunoaștere.

2.3. Cât este sistemul de deschis, transparent și permeabil la reformă?

Dificultățile de care se lovește reforma sistemului educațional românesc sunt de două feluri. Pe de o parte, dacă ne gândim doar la cei din interiorul sistemului, nu este clar dacă majoritatea câștigă sau pierde, din actuala confuzie. Mulți profesori semicalificați predau în locuri de muncă prost plătite, dar permanente, fără să se preocupe de o posibilă dezvoltare profesională. Mulți studenți își obțin diploma fără măcar să meargă la școală sau la facultate pentru a asista la cursuri. Tezele de licență pot fi achiziționate „ieftin” de pe Internet, demonstrând astfel cât de jos a ajuns calitatea singurului examen considerat serios. Marea majoritate a universităților particulare și nou-înființatele universități de stat au obținut acreditarea și acordă diplome cu generozitate. Locurile de muncă vacante nu sunt scoase la concurs niciodată, întrucât sunt atribuite dinainte. Avansările nu se obțin pe bază de lucrări publicate în străinătate.

Datorită faptului că cei mai mulți studenți nu sunt stimulați să investească într-o educație pe care nu o plătesc, sau pe care o plătesc foarte puțin, și care nu-i înzestreză cu ceea ce au nevoie pentru a obține un loc de muncă (majoritatea lucrează deja în domenii care nu au nici o legătură cu diplomele lor), ei nu au reușit să devină un grup de consumatori critici, iar evaluările lor în privința profesorilor, chiar și atunci când acestea există, rămân cu totul formale. Nici presiunile din partea sectorului de afaceri nu au vreun impact, fiind și foarte slabe, de altfel. Încercările de

a stabili un dialog între sectorul public și cel privat lipsesc aproape total.

Sectorul învățământului superior și cel al cercetării nu sunt atractive pentru absolvenți. Cu excepția profesorilor universitari cu normă întreagă, salariile se situează sub 300 de euro, iar nou-veniții nu pot spera decât la jumătate din această sumă. Pe de altă parte, sistemul este aproape închis. Nu numai că au fost blocate zeci de mii de locuri de muncă, pentru a le permite celor deja aflați în interiorul sistemului să cumuleze trei-patru norme (triplându-și astfel veniturile), nu numai că aceiași profesori adesea predau atât la universități particulare cât și de stat, dar intrarea este blocată și pentru acei puțini tineri care se întorc în propria țară și doresc să intre în sistem.

Pentru a rezuma, un nou-venit, indiferent de performanțele lui, nu poate aspira în mod rezonabil să pătrundă în sistemul de învățământ superior românesc și să-și construiască o carieră normală. Nu există posturi pentru care să-și depună candidatura. Nu va avea altă soluție decât să cadă la înțelegere cu un decan. Ca regulă generală, i se va cere să predea un număr de ani fără contract și va fi remunerat sub 50 de euro pe lună. Dacă a obținut diploma în străinătate, trebuie ca ea să-i fie confirmată de Ministerul Educației, indiferent dacă i-a fost conferită de vreuna din cele 50 de universități de vârf. Nu numai că este obligat să facă o cerere și să plătească o taxă, dar trebuie să-și autentifice diploma la un notar public din țara unde a făcut studiile, să facă un rezumat în limba română a tezei de licență sau de doctorat, să găsească două persoane care să facă referate pe gratis și să depună programele școlare pentru toate disciplinele absolvite în toți anii de studiu! Un absolvent al unei facultăți din Oxford beneficiază astfel, din start, de mai puțină încredere decât un absolvent al universității din Bacău sau Brăila, cu programe școlare doar în limba română.

Dacă la terminarea acestor formalități, aspirantul reușește să depășească toate aceste stadii și pătrunde în sistem, el va fi solicitat să presteze o seamă de munci administrative, pentru care alți angajați sunt plătiți: decani, șefi de departament și așa mai departe. Institutele de cercetare sunt de asemenea slabe, dar au totodată și un sistem ierarhic rigid, în patru trepte. Poți să fi publicat mai multe lucrări cotate ISI decât oricare alt coleg al tău din institut și să rămâi un cercetător de gradul trei. Singura speranță, cel puțin în sistemul de

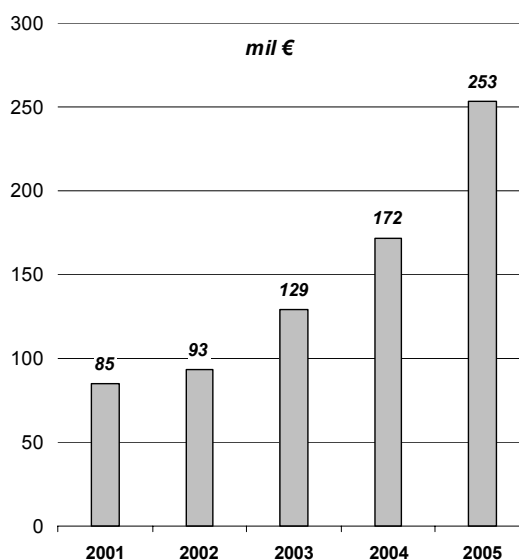
institute ale Academiei Române, este să se elibereze unul din posturile de cercetător de gradul doi, prin decesul unuia dintre cei care le ocupă.

Tab. 2. Performanțele cercetătorilor români

Cotari ISI (2001-2005)	4.148
Lucrări în fluxul principal	4.610
Articole în volume internaționale	5.311
Cărți în țară	236
Cărți în străinătate	73

Sursa: Cartea Albă a cercetării științifice, publicată de Ministerul Educației și Cercetării

Fig. 1. Evoluția finanțării publice pentru cercetare în România

În pofida acestor greutăți, există încă persoane care încearcă să realizeze cercetări și să publice, așa cum e uzanța într-un cadru normal. Totuși, aceștia reprezintă o minoritate, mai ales în condițiile în care majoritatea cercetătorilor trebuie să aibă o a doua sau o a treia slujbă pentru a supraviețui, și ea nu va fi în domeniul învățământului sau cercetării. Crearea unui mediu cu adevărat competitiv în sistemul educațional românesc este așadar sortit unei opoziții considerabile. Atât membrii juriului cât și evaluatorii programelor naționale de cercetări din resurse publice (precum CEEX), se ridică cu greu deasupra mediei, în termeni de performanțe științifice. Aproape jumătate din proiectele

Tab. 3. Cercul vicios al subdezvoltării

PROBLEMA GENERALĂ	PROBLEMA DE EDUCAȚIE
Dezvoltarea inegală în regiuni rurale dezavantajate	Condiții improprii de școlarizare în regiuni rurale necesitând mari investiții
Productivitate scăzută	Instruirea nesatisfăcătoare a forței de muncă
Prezență slabă a unor industrii cu tehnologii de vârf	Capacitate slabă de cercetare și inovație instituționalizată
Lipsa capacității administrative, capacitate scăzută de absorbție a fondurilor UE	Lipsa pregătirii adecvate pentru management în sectorul public, atât la nivelul primar cât și la nivel executiv
Insuficiența productivității economice, salarii mici	Lipsa de fonduri pentru finanțarea unei educații permanente a forței de muncă
Cerere inegală și adesea redusă pentru calificări înalte	Lipsa unei motivații pentru a continua studiile. Migrația creierelor
Dominarea sectoarelor economice care nu necesită multă cunoaștere (agricultura de subsistență, retail, lohn)	Creativitate tehnologică redusă

câștigătoare la CEEX au, în postul de director, universitari care nu au reușit niciodată să publice un articol într-o revistă academică *peer-reviewed* (și nici nu mai sunt tineri), în timp ce aproape 45% din proiectele refuzate aparțin unor persoane care au asemenea performanțe¹⁹.

2.4. Reformele încercate până în prezent au atacat cu adevărat problemele reale?

Analizele privind reformele întreprinse pînă la implementarea Declarației de la Bologna în România sunt în general critice fata de rezultatele obținute²⁰. Poate că realizarea cea mai importantă și cea mai de necontestat, obținută totuși cu contribuția unor donatori străini, este înzestrarea cu echipament IT a aproape tuturor școlilor urbane și a unora rurale. În rest, majoritatea reformelor introduse nu au creat și mecanisme de responsabilizare, având astfel un efect invers.

Bugete mai mari nu înseamnă automat performanță crescută

(a) *Autonomia universităților*. Ca element pozitiv, a dus la dezvoltarea câtorva universități (Babeș Bolyai, Iași). O combinație între un bun management și democrație le-a adus acestor universități norocoase atât fonduri, cât și rezultate

academice. Nu trebuie uitat însă că, destul de des, vechi universități prestigioase au decăzut din cauza corupției (de exemplu, unele universități de medicină). Autofinanțarea universităților nu s-a tradus printr-o dezvoltare a resurselor, ci prin majorarea salariilor administratorilor acestora. Reputația universităților românești a decăzut mai ales în urma unui scandal internațional, care a scos la iveală că diplomele unor medici fuseseră acordate în mod evident pe baza corupției.

Autonomia a condus adesea la „privatizarea” universităților de către mici grupuri de apropiați (uneori, chiar de familie, ca în cazul celebru de la Oradea), care au acționat, uneori, în mod ilegal, adesea, imoral, distribuind diplome și posturi după bunul lor plac și pentru propria îmbogățire. Absența unui corp autonom de control al managementului a avut drept consecință intervenția doar sporadică a procurorilor sau a altor agenți ai statului, adesea după izbucnirea unor scandaluri publice. Recomandări din rapoartele Curții de Conturi rămîn adesea doar pe hârtie. Amendamentele actuale propuse de minister Legii Învățământului prevăd asemenea organisme de control, dar – deloc surprinzător – mulți membri ai corpului didactic se opun acestei inovații.

(b) *Compatibilitatea programei analitice cu necesitățile vieții democratice și ale pieței muncii*. Programa analitică a fost reformată în repetate rânduri, dar modificările au rămas superficiale. În România domnește încă ideea eronată că pentru a forma un bun cetățean este nevoie de prelegeri despre cetățenie, în

¹⁹ Răzvan Florian, 2005, Oamenii de știință și recunoașterea lor internațională, Ad-Astra 5 (1) 2006, www.ad-astra.ro/journal Ad Astra.

²⁰ Coord. Adrian Miroiu, Vladimir Pasti, Cornel Codita, Gabriel Ivan, Mihaela Miroiu, 1998, *Învățământul românesc azi*, Polirom; Andrei Marga, 1999, *Reforma învățământului și provocările noului secol*, Colegiul Noua Europa.

loc de participare, și că pentru a produce un individ organizat, calculul diferențial este mai util decât introducerea în programul Excel și organizarea unei excursii școlare. Școala este la fel de ineficace precum era și pe timpul regimului comunist în a încuraja inițiativa și spiritul de echipă. În domeniul științei, ca și în gimnastica românească, performanțele aproape s-au prăbușit odată cu sistemul comunist și au nevoie de ani buni pentru a se reface. Înainte de 1989, participarea la olimpiadele științifice era aproape obligatorie. Astăzi, se face în mod excepțional. Cu toate acestea, tranziția de la o educație elitistă la una democratică nu s-a încheiat. Sistemul se află pe terenul nimăului.

Nici în învățământul superior situația nu este mai bună. Întrucât selecția personalului este rezultatul unor negocieri individuale și nu al unei strategii departamentale, programa reflectă și ea această situație. Încercările timide ale autorităților de acreditare, de a impune un corp de discipline fundamentale, au eșuat, dat fiind că era mai important pentru administratorii universităților să-și ocupe clientelele decât să-și ajusteze programele. Soluția a fost să încredințeze predarea acestor discipline-cheie clienților de bază, chiar dacă erau calificați sau nu. Dacă s-ar implementa o simplă regulă de bază, limitând dreptul de a preda, acelor care nu au publicat vreo lucrare academică într-o revistă *peer-reviewed* pe respectiva disciplină, unele universități s-ar goli de profesori.

Lumea afacerilor și cea a Învățământului rămân foarte departe una de cealaltă. În jur de 10% din companii investesc în educarea continuă a angajaților lor. Dată fiind și rata scăzută a șomajului în România, nici muncitorii, nici angajatorii nu manifestă un interes prea mare în sporirea cunoștințelor profesionale. Comunicarea este aproape absentă. În pofida investigațiilor noastre, nu am putut afla că MEC ar fi organizat vreo întâlnire cu mediul de afaceri.

(c) *Compatibilitatea dintre probleme și pașii reformei.* Aderarea României la UE a jucat un rol important în dezvoltarea sau mai curând în subdezvoltarea cadrului de politici publice din România. A pus la dispoziția unor guverne cu capacitate redusă de a elabora proiecte de politici publice, seturi de răspunsuri gata confecționate. Majoritatea acestor seturi nu erau însă adecvate României. Multe politici din domeniul educațional intră în

această categorie. Una dintre cele mai mari erori, pe care le-au făcut responsabili de educație români, a fost să aplice *ad litteram* Declarația de la Bologna, fără nici o flexibilitate și fără să întreprindă vreo cercetare cu privire la impactul ei. Programele de învățământ au fost reduse, fără să fie necesar, de la patru la trei ani aproape peste tot (deși acreditarea lor în Europa nu a fost pusă la îndoială), ceea ce a favorizat din nou clientela în dauna calității.

Consecința a fost un val de proteste ale studenților și o nouă dezorganizare a programei. Studenții care se înscriu în programe de masterat, adesea improvizate în universități slab pregătite, au avut surpriza să se zbată mai mult pentru ocuparea unui loc de muncă la sfârșit, decât un simplu student, deoarece intrarea lor pe piața muncii, cu doi ani mai târziu, fără să aibă practic o educație superioară, dar cu așteptări mai mari cu privire la retribuție, reprezintă o piedică, și nu un ajutor. De aceea, majoritatea studenților masteranzi au deja un loc de muncă și se prezintă la universități numai pentru examene, când scopul principal al întregii reforme (inspirat din problemele unei societăți diferite) era tocmai de a-i ajuta să obțină acel loc de muncă. Dacă profesorii ar insista pentru prezența la cursuri, studenții și-ar putea pierde slujbele.

Dat fiind că doar 20% dintre profesori au trecut prin examenul publicării unei lucrări *peer-reviewed*, acordarea de doctorate a început să devină, și ea, o farsă și o industrie profitabilă. Nu e profitabilă și pentru studenți însă, întrucât doctoratele românești nu sunt apreciate pe piața locurilor de muncă. Categoria în creștere a studenților care lucrează din timpul studenției se confruntă cu lipsa oricărei corespondențe dintre cariera lor academică și cea profesională.

În rezumat, adoptarea Declarației de la Bologna a fost făcută cu o totală nesocotire a menținerii sau promovării unor standarde de calitate, fără să fi avut loc dezbateri serioase privind problemele pe care le-ar fi putut rezolva și ce probleme noi ar fi putut genera pachetul de măsuri introdus. Nimeni nu s-a preocupat să stabilească un indicator de calitate la începutul procesului, pentru a constata, la încheierea lui, ce s-a realizat cu adevărat.

Granturile de cercetare sunt jurizate de oameni care n-au publicat niciodată în reviste științifice; autonomia a dus la "privatizarea" universităților în folosul unor clanuri

S-a spus că reformele erau necesare absolvenților români pentru a-și putea găsi locuri de muncă în Europa (ceea ce fac deja, cu succes), legitimând astfel în mod direct paradigma supermagazinului.

Protestele din partea studenților și lipsa de succes a unor programe din învățământ vor obliga, în cele din urmă, pe administratori să renunțe la unele reforme prost gândite și prost aplicate, dar răul făcut este de durată. Singurul rezultat pozitiv, un accent pus pe calitate, a fost și el temporar. Ministrul a dat înapoi de la impunerea unor standarde universale și mare parte din evaluatori au fost din nou selecționați pe criterii politice, în loc să se țină seama de publicațiile lor internaționale.

3. Înapoi în lumea reală

Au problemele educației și învățământului din România vreo importanță pentru dezvoltarea societății românești sau este populația în stare să învețe, să se adapteze și să facă față vieții pe cont propriu? Răspunsul este că politicile greșite în materie de educație au o mare

Sistemul universitar și de cercetare închis constituie una din cauzele migrației creierelor

importanță și vor avea o influență și mai mare de aici înainte, când România este membră a UE și intră în competiție cu țări având o superioritate categorică în domeniul cunoașterii de orice fel. Tabelul de mai jos prezintă o scurtă trecere în revistă, arătând în ce măsură problemele educației reflectă sau sunt reflectate de problemele mai largi ale societății.

Persistența în timp a unui sistem închis de învățământ superior și de cercetare, precum și o cerere insuficientă pentru calificări superioare au dus la emigrarea celor mai creativi tineri din România. Această situație, combinată cu un management defectuos al tranziției, care permite ca un șofer de taxi să câștige mai mult decât un medic, au generat o lipsă serioasă de stimulente pentru aceia care se străduiesc să obțină calificările cele mai înalte, în scopul de a lucra în țara noastră. Există și excepții, iar simpla integrare în UE nu este suficientă pentru a se găsi o rezolvare la aceste probleme. O politică activă, implicând atât sectorul public, cât și cel privat, este necesară, dacă vrem ca economia României să atragă nu doar pe cei care se mulțumesc cu puțin în viață. O astfel de atitudine nu generează dezvoltare.

4. Recomandări

Este în tradiția SAR să recomande politici noi, mai curând decât legi noi. Cum însă România este hiperreglementată apare adesea și necesitatea de a adapta legile la noile politici publice. Acest studiu nu urmărește totuși să ofere soluții cuprinzătoare pentru multele deficiențe din sistemul educațional, deși o consultare organizată pe această problemă este în derulare. Recomandările următoare sunt mai mult de interes general și au drept țintă rolul educației în îndeplinirea principalelor obiective ale Agendei Lisabona, creșterea competitivității economice printr-o producție superioară, producerea și folosirea mai bună a cunoașterii.

4.1. Să separăm calitatea de non-calitate.

Nu este necesară nici o modificare legislativă pentru ca principalele instituții de evaluare să funcționeze pe o bază sănătoasă. În România există două instituții importante în acest domeniu: Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare și Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior²¹. Acestea lucrează fără a avea reglementări în domeniul conflictelor de interese și reflectă adesea performanțele slabe ale disciplinelor pe care le monitorizează. Deși s-ar impune ca membrii acestor consilii să fie cei mai buni dintre cei mai buni pentru a putea să aprecieze și să încurajeze excelența în performanțele academice, numărul publicațiilor lor se plasează în jurul mediei din disciplina lor²². Cei care nu au publicat niciodată lucrări de specialitate în reviste internaționale *peer-reviewed*, sau o carte într-o limbă de circulație internațională nu ar trebui să figureze în aceste comisii (domeniul artistic, teologia etc. necesită un regim special, mai flexibil). Dacă cei rămași sunt puțini, o să avem comisii mai reduse numeric, și ar fi bine să le remunerăm corespunzător. Dacă evaluatorii nu sunt supuși ei înșiși unui test de calitate, orice discuție cu privire la calitate rămâne zadarnică și ipocrită.

4.2. Să investim strategic în calitate. Chiar și în situația actuală, unii indivizi performează, și aceștia ar trebui să obțină cea mai mare parte a fondurilor. Diferența dintre lista celor care câștigă mult răvnite fonduri de cercetare ale UE și listele cu cei care obțin fondurile CNCSIS, dă pur și simplu măsura corupției interne. CNCSIS nu

²¹ <http://www.old.edu.ro/cnatdcu.htm>;
<http://www.cncsis.ro>

²² Conform Ad-Astra.

ar trebui să organizeze competiții noi, înainte de a evalua câte lucrări internaționale au rezultat din competițiile precedente, și ar trebui să creeze un sistem prin care să poată angaja evaluatori care să corespundă standardelor, români sau europeni. Dacă 10% din cercetătorii tăi performează relativ bine, vei câștiga mai mult investind în ei decât întinzând unul subțire peste toate universitățile și institutele de cercetare. Tot ei vor crea o nouă generație de cercetători.

4.3. Să deschidem sistemul. Regulamentele și legile vor trebui totuși amendate pentru a elimina piedicile din calea performanței. Diplomele obținute de la universitățile din Topul Shanghai, situate deasupra celor din România, ar trebui să fie acceptate automat de mediile noastre academice, doar prin simpla prezentare a originalului. Sistemul curent de angajare în regim permanent, a profesorilor, plus salariile mici, nu fac decât să descurajeze crearea în facultăți a unei serii de tineri străluciți. În realitate, acționează ca un stimulent negativ împotriva selectării unei noi generații de tineri destinați carierei universitare. Fără îndoială, vor trebui create din nou competiții adevărate pentru ocuparea posturilor universitare. Dacă se dorește ca sistemul să fie readus la viață, este necesar să fie încurajată competiția. Trebuie, de asemenea, să fie supuși la o reevaluare periodică toți cei care au reușit deja să ajungă pe un loc de vârf în profesiunea lor. În caz contrar, orice reformă ar putea fi acuzată de ipocrizie, ținând seama mai ales de faptul că în ultimii ani au fost acordate mii de diplome profesorilor și doctorilor, fără vreo bază reală de evaluare. Ar trebui încurajate proiecte în domeniul cercetării și al învățământului, în asociere cu cercetătorii români din afara țării, ca o contrapondere la *brain drain*. Aceeași recomandare se aplică și profesorilor universitari români mai vârstnici, care au reputații internaționale bine stabilite. Principiul este același, trebuie să-i păstrăm pe cei mai buni dintre cei implicați în sistem, indiferent de vârsta lor sau de țara în care trăiesc. Trebuie eliminate restricțiile care pun pe primul plan calificarea, în dauna competenței. În asta se vede diferența dintre sistemul nostru închis și rigid și unul deschis și competitiv, în care dovada competenței (prin publicații) este mai importantă decât tipul calificării (specialitatea exactă înscrisă pe diplomă).

4.4. Să responsabilizăm și să controlăm sistemul. Corupția din sistemul educațional nu a fost bine înțeleasă, astfel că nu a fost

atinsă prea mult de politicile anticorupție din ultimii ani. Problema nu constă în plăți ocazionale făcute administratorilor de cămin și profesorilor, ci în fraudarea masivă a bacalaureatului sau a licenței, în falsificarea completă a sistemelor de evaluare, în lipsa totală de responsabilitate a sistemului de învățământ superior și de cercetare, care trebuie reinventate. Rectorii trebuie aleși de întreg corpul academic, nu doar de membrii Consiliului. Consiliul, la rândul său, trebuie să includă, prin rotație, întregul corp profesoral, cu precizarea că este interzis ca o persoană să rămână în Consiliu mai mult de un mandat, în mod succesiv, ca să împiedicăm crearea de găști. Administratorii universităților trebuie recrutați prin competiție liberă. Un organ special de control, acționând pe o bază regulată sau la cererea Curții de Conturi, va trebui să verifice periodic universitățile, din punct de vedere contabil, pentru a exista siguranța că fondurile de la buget și din surse proprii au fost folosite în scopurile stabilite, și nu au ajuns în buzunarele mafiiilor din universități. Elevii și studenții trebuie încurajați să se constituie în „câini de pază”, pentru a denunța abuzurile sau ilegalitățile din școli și universități.

4.5. Să întindem o mână mediului de afaceri, mai ales către sectoarele care folosesc în mod intensiv cunoașterea. În domeniul învățământului profesional, s-au făcut pași și există un cadru regional pentru consultări. Acțiunea trebuie continuată pentru a încuraja cooperarea în mai multe domenii și la nivel național. În primul rând, ne-ar trebui o cercetare făcută în parteneriat public-privat despre relația existentă (sau lipsa ei) dintre piața de muncă și educație, așa cum se prezintă ele astăzi.

4.6. Să privim Declarația de la Bologna ca pe un simplu cadru pentru cooperare europeană, și nu ca pe un *instrument* de reformă a sistemului de învățământ superior din România sau din orice altă țară. Aplicarea ei trebuie reanalizată în scopul de a spori calitatea și nu de a o diminua. Este necesară mult mai multă flexibilitate de la o disciplină la alta, ca să nu se ajungă la a se impune unor artiști sau teologi reglementări importate din alte discipline. Adevăratele obiective europene în materie de educație și cercetare se găsesc în Agenda Lisabona, și nu în Declarația de la Bologna, și aceste obiective necesită o strategie națională reflectată prin politici educaționale noi, mult mai bine centrate pe rezolvarea unor probleme specifice românești. 🍷

Anexa 1. Patente EPO – Numărul aplicațiilor către Oficiul European de Patente (EPO) în vederea obținerii unor patente, raportat la 1 milion de locuitori

	2000	2001	2002	2003
UE (25 tari)	135.8	135.7	133.1	136.7
UE (15 tari)	161.3	161.0	157.4	161.4
Zona Euro (12 tari)	159.8	161.4	158.7	164.2
Belgia	145.6	136.7	141.8	144.5
Bulgaria	2.8	3.5	4.4	4.3
Republica Cehă	10.4	11.3	12.0	15.9
Danemarca	224.5	223.6	219.0	235.8
Germania (cu RDG din 1991)	307.0	304.1	300.0	311.7
Estonia	10.6	10.5	7.8	15.5
Irlanda	76.1	89.2	79.9	77.3
Grecia	6.8	8.9	9.9	11.2
Spania	26.4	28.5	30.6	30.6
Franța	143.5	146.0	144.5	153.7
Italia	78.9	80.4	84.1	87.3
Cipru	15.5	24.1	9.0	16.4
Letonia	6.7	4.7	5.5	5.9
Lituania	2.5	2.2	2.8	5.8
Luxemburg	234.2	179.2	155.1	200.5
Ungaria	20.2	17.9	19.2	18.9
Malta	11.8	16.5	11.8	8.8
Olanda	246.3	280.1	246.2	244.3
Austria	174.1	175.1	186.1	195.1
Polonia	3.1	3.1	4.7	4.2
Portugalia	5.8	5.5	4.8	7.5
România	0.8	1.4	1.3	1.2
Slovenia	36.1	29.4	52.1	50.4
Slovacia	7.2	4.3	7.7	8.1
Finlanda	350.8	347.4	309.1	305.6
Suedia	369.0	325.2	293.3	284.9
Regatul Unit	132.2	128.6	124.2	121.4
Croația	12.2	12.3	19.8	18.2
Turcia	:	:	:	1.9
Islanda	154.0	123.9	185.5	153.6
Lichtenstein	862.9	933.3	864.7	725.6
Norvegia	143.0	132.9	135.8	117.1
Elveția	430.0	438.6	415.2	425.6
Statele Unite	:	:	:	:
Japonia	:	:	:	:
Canada	:	:	:	:

Sursa: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Anexa 2. Patente USPTO – Numărul de patente recunoscute de Oficiul Mărcilor și Patentelor din Statele Unite (UPSTO), raportat la 1 milion de locuitori

	1996	1997	1998	1999	2000
UE (25 tari)	57.7	62.2	64.0	61.6	52.7
EU (15 tari)	69.1	74.3	76.5	73.6	62.8
Zona Euro (12 țări)	66.8	72.3	74.5	71.9	62.7
Belgia	66.9	73.7	69.6	64.3	53.8
Bulgaria	0.3	0.5	0.7	1.1	0.5
Republica Cehă	2.7	3.9	3.5	3.3	2.8
Danemarca	89.4	87.1	90.2	85.7	71.6
Germania (cu RDG din 1991)	130.0	140.3	149.1	142.7	127.9
Estonia	1.8	1.9	2.4	5.0	0.7
Irlanda	29.9	33.9	38.3	49.4	38.5
Grecia	2.5	2.2	2.7	1.1	1.3
Spania	7.2	7.6	7.9	7.6	7.2
Franța	69.0	73.9	74.3	70.9	55.0
Italia	30.1	31.7	31.0	31.6	29.8
Cipru	0.5	:	:	3.7	1.7
Letonia	1.3	0.5	1.8	0.4	2.5
Lituania	0.3	0.6	0.2	0.8	1.8
Luxemburg	55.4	82.9	85.0	90.3	83.4
Ungaria	4.5	6.0	3.4	6.0	5.3
Malta	5.4	2.7	3.5	7.9	5.3
Olanda	83.9	91.9	87.5	86.0	82.4
Austria	58.3	71.6	72.4	72.9	69.5
Polonia	0.6	0.8	0.5	0.6	0.5
Portugalia	0.6	1.4	1.3	1.3	1.4
România	0.2	0.2	0.3	0.3	0.1
Slovenia	6.0	5.9	13.1	7.2	11.9
Slovacia	0.5	1.5	1.0	1.2	1.3
Finlanda	148.2	170.7	177.0	171.0	118.8
Suedia	179.0	205.1	187.9	180.4	132.2
Regatul Unit	62.4	63.4	68.3	64.7	51.9
Croația	2.0	:	2.5	:	3.1
Islanda	52.2	52.6	90.2	84.3	70.0
Lichtenstein	803.3	543.3	697.0	438.9	313.6
Norvegia	56.8	62.5	65.2	58.9	45.3
Elveția	184.5	212.6	195.9	196.6	174.9
Statele Unite	290.8	325.6	333.8	320.5	:
Japonia	258.1	277.0	271.8	282.6	:
Canada	102.0	116.9	127.3	:	:

Sursa: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Competitivitate

UN DRUM LUNG PENTRU A PRINDE EUROPA DIN URMĂ

UE poate oferi un cadru rezonabil și relativ liberal pentru a concura, dar nu oferă strategii de dezvoltare rapidă gata făcute

Competitivitatea este un concept comparativ care traduce capacitatea și performanța unei firme, ale unui sector economic sau ale unei țări de a vinde și furniza bunuri și servicii pe o anumită piață. De exemplu, Uniunea Europeană este cel mai mare exportator pe piețele globale, dar încă suferă de lipsa de competitivitate în raport cu Statele Unite și Japonia. Majoritatea economiștilor sunt de acord în privința diagnosticului a ceea ce am putea numi „problema europeană”, respectiv taxele și reglementările impuse de sistemul complicat de protecție socială din țările membre. Totuși decidenții de politici europene, începând cu Jacques Delors (1993), consideră că problema șomajului în Europa trebuie pusă pe seama

Determinanții competitivității naționale: costurile și prețurile de vânzare, dar în primul rând performanța de business

investițiilor reduse în infrastructură și în tehnologiile avansate. Propunerea de a deveni cea mai competitivă regiune până în 2010 – conform Agendei Lisabona – a fost rapid înlocuită prin *strategia de creștere economică și de*

creare de locuri de muncă, acestea fiind considerate principalele căi de creștere a competitivității.

În acest context, cele mai actuale provocări-cheie ale politicilor de competitivitate identificate în *Raportul European de Competitivitate pe 2006* (decembrie 2006) depind de: liberalizarea pieței de energie, eficientizarea și securizarea resurselor, reglementarea mediului de afaceri, politici de inovare și tehnologie care să contribuie la o strategie de piață de succes. Competitivitatea

rămâne un subiect încă insuficient de bine înțeles, în ciuda importanței și a acceptării lui pe scară largă.

Oricum toți economiștii sunt de acord că prosperitatea economică la nivel național e determinată de productivitate, atât în sectorul comercial cât și în cel necomercial al economiei. Prin urmare, pentru a înțelege conceptul de competitivitate trebuie să plecăm de la sursele de prosperitate ale unei națiuni. Standardul de viață al unei națiuni este determinat de **productivitatea** economiei sale care se măsoară prin valoarea pe unitatea de intrare – bunuri și servicii – produse pe unitatea de ieșire folosită de o țară sau o regiune – și se referă în special cunoștințe, capital, resurse umane și naturale. Așa încât productivitatea este cea care stabilește standardul de viață al unei țări prin nivelul salariilor, al returnărilor de capital, ori al resurselor naturale²³:

- Productivitatea depinde de valoarea produselor și serviciilor (unicitate, calitate) precum și de eficiența cu care sunt produse.
- Prosperitatea nu are la bază tipul industriilor care sunt concurente într-o regiune sau o țară, ci depinde de modul în care firmele sunt concurente în contextul industrial specific.
- Productivitatea unei țări sau a unei regiuni este un rezultat al opțiunilor pe care le fac firmele străine și locale dintr-o anumită locație. Locația proprietarului

²³ Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*, Macmillan, London.

este o chestiune secundară din perspectiva prosperității naționale.

- Productivitatea industriilor locale este fundamentală pentru competitivitate, nu doar a industriilor comerciale.
- Devalorizarea și revalorizarea nu fac o economie mai mult sau mai puțin „competitivă”.

Totuși, națiunile și regiunile concurează în a oferi cele mai productive medii de afaceri. Aici sectoarele public și privat ar trebui să joace roluri diferite, dar în același timp relaționate, pentru crearea unei economii productive. Un context macroeconomic, politic, legislativ și social solid creează potențialul pentru competitivitate. Dar nu e suficient. Numai firmele pot crea bunăstarea, nu Guvernul. Principalii factori care determină creșterea competitivității firmelor sunt:

- Costurile – ca de exemplu salarii, utilități și prețuri – și impactul lor asupra capacității firmelor de a concura pe piețe internaționale.
- Performanța bună afacerilor este, totuși, factorul cel mai important față de toți ceilalți factori de eficiență, precum o bună infrastructură fizică, niveluri ridicate de educație, training și cercetare și un mediu legal și fiscal care încurajează antreprenoriatul, acțiunea, competiția, productivitatea și inovația.

Analizând grupurile de companii, Michael Porter definește patru “piloni” ai “diamantului competitivității naționale” (Porter, *op. cit*) care stabilesc punctele tari și slabe ale țărilor și ale principalelor lor sectoare:

- existența resurselor (resurse umane, cercetare și infrastructuri informaționale);
- un mediu de afaceri care investește în inovații;
- piață locală pretențioasă;
- prezența industriilor de suport.

Cei care creează strategiile trebuie să urmărească performanța resurselor alocate, dar și îmbunătățirea mediului de afaceri și progresul social. O economie mai competitivă este una care are posibilitatea nu numai de a crește rapid și peste medie, dar și pe termen lung.

1. Elemente ale creșterii economice în România și ale performanței în productivitate

După *Consiliul European de la Helsinki* (1999) când România a fost invitată să negocieze pentru intrarea în UE, eforturile noastre de a îmbunătăți sistemul politic, economic, social și legislativ au crescut semnificativ. În perioada tranziției României spre o economie de piață funcțională, managementul sectoarelor privat și public a avut parte de îmbunătățiri relevante, sub presiunea *acquis-ului comunitar*. Coerența acestor politici a crescut constant de atunci și, în consecință, după 2000 s-a creat un mediu economic foarte activ. De atunci, o creștere economică alertă a făcut ca PIB-ul pe cap de locuitor al României să depășească 34% din nivelul mediu al UE-25 în 2005. Pentru 2006, se estimează o creștere de până la 36% a nivelului puterii de cumpărare și de 17% la prețuri.

România a recuperat în ultimii șapte ani 10% din diferența în PIB/cap ce o separa de UE-25

Integrarea României în economia globală prin intermediul parteneriatului cu Uniunea Europeană s-a bazat în principal pe forța de muncă ieftină și pe exporturile de tehnologie medie. Probleme sociale grave au fost rezolvate prin crearea de locuri de muncă. Totuși, valoarea adăugată a acestor exporturi este mică și au o contribuția modestă la creșterea nivelului de trai prin intermediul ratelor mari de creștere economică.

Pe piața internă EU-27, ca și după aderarea la moneda unică europeană (2014), singura forță care poate duce la recuperarea decalajelor este competitivitatea fiecărui individ, companie, sector și mediului de afaceri ca un întreg. Povestea de succes a României e expusă în această imagine. Totuși, cu foarte puține excepții, cele mai multe calificative internaționale ne aruncă la periferia Europei la capitolul performanțe care conduc spre prosperitate. A scăpa de aceste categorisiri presupune o dezvoltare economică accelerată în România față de media UE.

Cu un PIB de 9,446 \$ în 2006²⁴, România e considerată o economie cu un venit mediu spre ridicat, potrivit World Bank Country Classification Groups. România și-a îmbunătățit competitivitatea raportat la media EU-25 și la noii membri UE în câțiva

²⁴ IMF World Economic Outlook, Economic Indicators for Romania, 2004-2007, April 2006.

indicatori importanți:

- România are unul dintre cele mai mari medii de creștere a PIB-ului pe cap de locuitor din regiune (aproape 10% anual între 2000-2005, la PPS), depășită doar de Estonia. În ciuda acestui dinamism, încă avem cel mai scăzut nivel al PIB-ului pe cap de locuitor în 2005, în raport cu alți membri UE monitorizați, cu excepția Bulgariei.
- PIB-ul a crescut chiar mai repede în perioada 2004-2006 decât înainte. În 2004, creșterea PIB a fost de 8,4%, una dintre cele mai mari din Europa. Această rată s-a înjumătățit în 2005, în principal din cauza inundațiilor produse în importante zone agricole. Pentru 2006 creșterea este estimată la 7%. Pentru următorul an, potențialul de creștere al PIB este evaluat la

aproximativ 6%.

- Creșterea productivității muncii (PIB pe angajat) de 80% între 2000 și 2005 reprezintă una din cele mai bune evoluții din regiune. Totuși, explicația acestei evoluții este dată de scăderea masivă a forței de muncă din economie, cu mai mult de 1,5 milioane de angajați. În plus, nivelul de productivitate a muncii este, încă, unul dintre cele mai scăzute. În 2005, acesta a fost de 2,8 ori mai mic decât media din UE-25 și de 3,6 ori mai mic decât al Irlandei. În mod surprinzător, restructurarea economică nu a dus la o explozie a șomajului, rata de 5,1% în noiembrie 2006 este semnificativ mai mică în comparație cu alte țări mai mari din Europa, cum ar fi Polonia (14%), Germania (12%), Franța (9%) și Spania (7,6%).

Fig. 1. Creșterea PIB, performanța comparată în UE

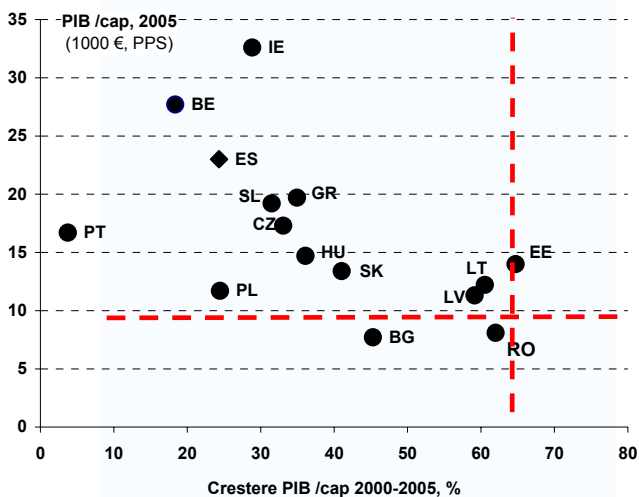

Fig. 2. Productivitatea muncii în UE, 2005

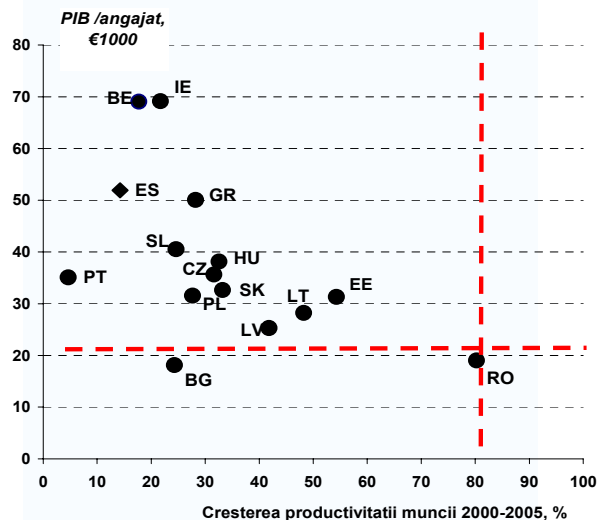

Fig. 3. Performanța comparată exporturi în UE

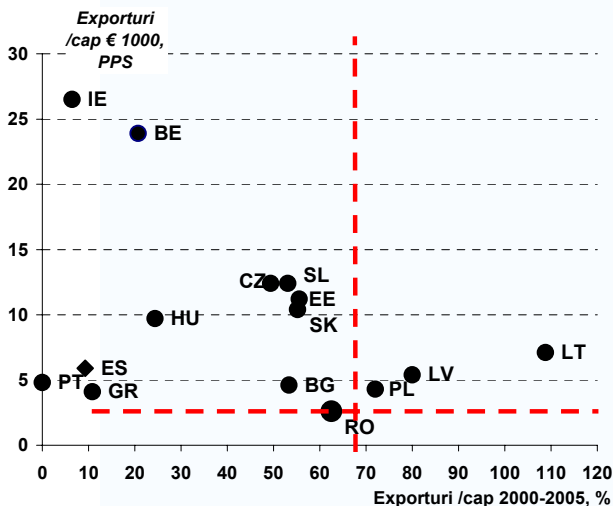
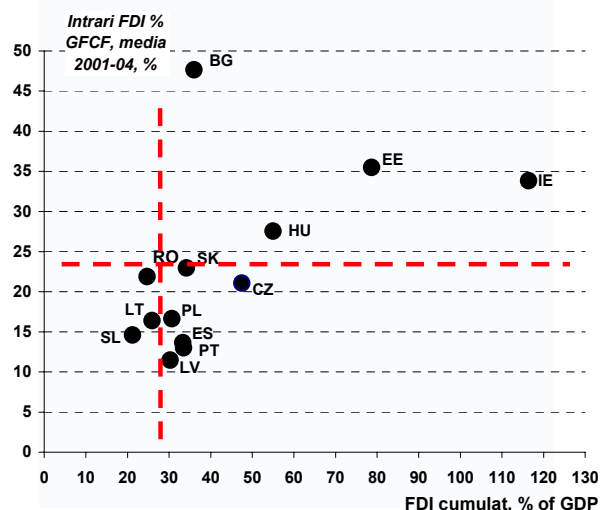

Fig. 4. Performanțe în atragerea FDI, 2004

- Productivitatea muncii în industrie a crescut cu 11% în primele 3 trimestre ale lui 2006, alimentate mai ales de dinamismul productivității în industria mineritului și a extracției, a materialelor de construcții (26,6%), urmată de industria prelucrătoare (10,5%) și a energiei electrice și termice, gaz și apă (5,8%).
- Deși exporturile românești pe cap de locuitor cresc mult mai repede decât în multe alte țări centrale și est-europene (CEE), între 2000-2005, nivelul lor nominal rămâne de departe cel mai scăzut. Au avut loc schimbări structurale în favoarea unor domenii mai tehnice (35% din totalul exportului pe 2006) și cu o mai mică extindere în produse de tehnologie avansată (un plus 5 procente în exporturi în ultimii 7 ani, atingând aproape 13% în 2006). În continuare, exporturile bazate pe materii prime și pe produse cu valoare adăugată scăzută predomină, reprezentând 36% și respectiv 14% (după estimările noastre).
- Principalele produse exportate de România sunt hainele și textilele, pielea și încălțăminte, cu 25% din totalul exporturilor (prețuri FOB), urmate de mașini industriale, echipament electric și electronic (18%), produse metalurgice (13%), produse minerale (10%), lemn și mobilă (10%), mașini și alte autovehicule (9%), produse chimice (6%), software, produse farmaceutice și agricole (fructe, legume și flori). Comerțul e centrat pe statele membre ale UE, având în Germania și Italia cei mai importanți parteneri. Totuși, deficitul comercial extern se mărește. Importurile au depășit exporturile cu aproape 60% în 2006, semnificativ mai mult decât în anul precedent.
- Un raport comparativ²⁵ analizând situațiile României și Poloniei în ce privește specializarea exporturilor, situează cele două țări pe cele mai puternice poziții de pe piața Uniunii Europene în ceea ce privește industria producătoare de bunuri bazate pe tehnologie medie sau joasă, în timp ce cota de piață în tehnologia înaltă este foarte mică. Polonia are o structură a exportului mai avansată, recent sectorul tehnologiei medii și înalte a recuperat din decalaje iar productivitatea a crescut mai rapid decât salariile, costul pe unitate cu forța de muncă scăzând cu 17,8% între 2002-2005. Costurile producătorilor polonezi s-au diminuat și au putut concura bazându-se pe prețuri mici și vânzări ridicate. Spre deosebire de Polonia, în România, în aceeași perioadă, productivitatea nu a crescut la fel de repede ca și salariile, lucru care a condus la o creștere a costului unitar cu forța de muncă cu 24,5%. Exportatorii români nu au mai putut exporta la fel de mult, la aceeași calitate ca și înainte.
- Totuși în Polonia, costul unitar cu forța de muncă, ca medie în industria manufacturieră, este în general mai mare decât în România, dar nu și sectorial în industrii de export cheie: textile, haine, piele, instalații mecanice, electrice și transport. Exportatorii români ar putea alinia costurile și prețurile și să mențină competitivitatea prin creșterea calității, dar nu ar putea mări cantitatea de exporturi. La polul opus, producătorii polonezi au crescut cantitatea de exporturi mai rapid decât calitatea acestora.
- Investițiile străine directe (ISD) în România au crescut. Totuși, chiar și în 2004, România era în urmă față de alte țări în ceea ce privește ISD din PIB, cu excepția Lituaniei și a Sloveniei. O cincime din valoarea totală a adaosurilor la activele fixe a fost acoperită de media investițiilor străine directe între 2001-2004, de două ori mai scăzute decât în Bulgaria.
- O creștere mult mai puternică a ISD a urmat în 2005-2006, impunând România ca cea mai importantă destinație pentru investiții din centrul și sud-estul Europei. Aceste performanțe (5,2 miliarde de euro în 2005 și 8,5 miliarde de euro în 2006) se explică parțial prin câteva privatizări în domeniul bancar (achiziționarea BCR de către ERSTE – Austria). La aceasta se adaugă privatizările companiilor furnizoare de gaz, cumpărarea lor de către Gaz de France și Ruhrgas (Germania) care au dus la investiții cumulate de aproape 29 miliarde de euro în 2006 (aproape de performanța poloneză din 2004 – de aproximativ 30% din PIB). Un alt nivel record al ISD este așteptat în 2007. Acest lucru ar

²⁵ Hunya, G. (2006), EU Membership – Support and Challenge to the Competitiveness of the Polish and Romania Economies, lucrare prezentată la EUJ Kansai, 9 decembrie 2006 și la EUJ Tokyo, 11 decembrie 2006.

Apartenența la UE nu garantează o competitivitate mai ridicată: cazul Europei Centrale și de Est (ECE)

Îmbunătățirea competitivității înaintea aderării. Republica Cehă, Polonia, Ungaria etc. au luat măsuri la începutul anilor 1990 pentru promovarea competitivității, pentru întărirea guvernării și pentru stimularea investițiilor străine directe având ca obiectiv integrarea companiilor locale în piața globală.

La nivel global, ECE arată ca o economie cu o creștere relativ puternică, apropiată de nivelul de creștere a economiilor *tigrilor asiatici* din ultimul deceniu. Dinamica creșterii s-a accelerat în ciuda unei încetiniri a economiilor principalilor lor parteneri comerciali. Deși sunt considerate mai mici decât concurenții lor est-asiatici, țările ECE au atins o cotă de piață considerabilă în UE-15, care este principala lor piață de export. De asemenea, o reducere pronunțată a deficitelor lor comerciale, în ciuda cererii reduse din UE și a întăririi monedelor locale, a arătat că există îmbunătățiri considerabile ale competitivității.

Proгноza creșterii regionale: ECE este lider mondial

Creștere netă PIB	2006	2007-2011
America de Nord	3,2	2.6
Europa de Vest	2,8	2,3
ECE	6,3	5,5
Asia	5,3	4.5
Asia fără Japonia	5,9	5.2
America Latină	4,7	3.7
Orientul Mijlociu/Africa de Nord	5,8	5.2

Sursa: European Intelligence Unit, ianuarie 2007

Țările ECE vor ajunge între 2007-2011 **regiunea cu cea mai rapidă creștere economică**, conform estimărilor *European Intelligence Unit* din ianuarie 2007. Această tendință duce la o creștere fără precedent a concurenței în regiune în anii care vor veni:

- ECE produce doar 4% din PIB-ul mondial în 2005 (la ratele de schimb ale pieței), dar cea mai mare creștere economică în 2006.
- Acum regiunea ECE atrage mai multe investiții străine directe decât oricare altă zonă a globului (record ISD în 2005 de \$80mld, *UNCTAD, 2006*), cu o creștere anuală a pieței între \$1,1 și \$1,3 mii miliarde. Industriile bazate de forță de muncă ieftină vor continua să migreze spre alte locații, dar industriile cu valoarea adăugată mare, cercetare și dezvoltare, servicii integrate etc. se mută în regiune, la un nivel fără precedent.
- Finanțările europene în 2007-2013 de \$140 de miliarde sunt o oportunitate, dar ea depinde de capacitatea reală de absorbție.

Statutul de membru UE nu garantează automat o creștere economică mai puternică. "Vechii membri" își vor menține avantajele competitive în serviciile de afaceri. Dar în termeni de infrastructură (capital uman, telecomunicații etc.) și ușurința cu care se fac afaceri, noii membri ocupă abia poziția a patra, în urma celor două grupe de țări avansate economic (UE și OECD) și a tigrilor asiatici. România și Bulgaria sunt clasate în general pe niveluri inferioare, ceea ce înseamnă ca trebuie să-și apere pozițiile cu mai mare grijă în fața competiției care vine din partea tigrilor asiatici și a economiilor emergente, cum ar fi Turcia și Mexic. Cele două piețe emergente uriașe India și China mai au încă un drum lung de parcurs pentru a atinge indicatori comparativi.

O caracteristică aparte a grupului EU-10 este performanța atinsă în termeni de capital uman și infrastructura de afaceri, dar nu și de nivelul performanței instituționale care să garanteze un mediu de afaceri credibil și sănătos.

trebui să susțină competitivitatea prin introducerea bunelor practici internaționale, a abilităților manageriale, a expertizei și investițiilor de capital în mediul de afaceri local.

- Creșterea recentă a ISD în economia românească se poate explica prin scoaterea la privatizare a companiilor de stat rămase pe de o parte, și prin introducerea cotei unice de impozitare de 16%, atât pentru veniturile personale cât și pentru profitul companiilor – una dintre cele mai mici cote din Europa –, pe de altă parte. La acestea se adaugă măsurile luate pentru a îmbunătăți mediul de afaceri, în special în ce privește facilitarea deschiderii unor noi afaceri, politici de stimulare care să ducă la sporirea numărului de angajați și la profitabilitatea sectorului privat (care a atins un nivel fără precedent de 5% în 2005). De fapt, intervenția Guvernului în economia românească este chiar mai mică decât în alte economii europene²⁶.
- Reformele din mediul de afaceri. Cadrul legal pentru inițierea unei afaceri în România e mult mai favorabil decât în regiune și în țările OECD. Procedurile, costurile și timpul alocat s-au diminuat semnificativ, plasând România pe locul 7 în lume în ce privește ușurința cu care se deschide o afacere și se pătrunde pe piață (Banca Mondială, 2006). Îmbunătățiri semnificative se observă și în facilitarea importurilor și exporturilor, România obținând astfel un avantaj competitiv față de 86 de țări din lume în 2006. Protecția investitorilor și respectarea contractelor sunt destul de solide. Cota unică de impozitare e de asemenea competitivă, dar taxele sunt încă destul de multe, iar procedurile pentru înregistrarea unei proprietăți sunt încă dificile. În ciuda acestor puncte tari, calitatea actelor normative adoptate între 2004-2006 este nesatisfăcătoare. Dificultățile întâmpinate în disponibilizarea muncitorilor și închiderea unor afaceri neprofitabile sunt alte puncte slabe ale mediului de afaceri din România care pun presiune pe dezvoltarea antreprenorială.
- Sectoarele cu cea mai mare creștere în 2006 au fost:

- o construcțiile și alte ramuri legate de acest domeniu – industria materialelor de construcții, construcțiilor metalice – o creștere estimată de 13% în 2006 și o creștere prognozată de 12% pentru 2007;
- o industria echipamentelor electrice (cu o creștere de 10,6% în 2006);
- o industria telecomunicațiilor;
- o producerea și distribuția de energie electrică și termică;
- o industria mobilei.

- Sector financiar în plină creștere ajută la dezvoltarea industriei. Sectorul bancar este bine dezvoltat, cu un volum de active în valoare de 38 de miliarde de euro. Pe piața românească acționează 39 de bănci din care 6 sunt sucursale ale unor bănci străine. 58% din activele bancare sunt concentrate în cadrul primelor bănci din sistem, iar băncile străine dețin majoritatea activelor bancare (87,8%). Sectorul de asigurări s-a dezvoltat exponențial reprezentând la sfârșitul anului 2005 1,2% din PIB. În 2006, estimările indicau o creștere de aproape 20%. Deși mai puțin dezvoltată decât sistemul bancar, piața de capital este una dintre cele mai dinamice piețe din Europa, cu o capitalizare de aproximativ 21 de miliarde de euro, în anul 2006. Îmbunătățirea bazei legale ce protejează investitorii, introducerea creditelor imobiliare, lansarea fondurilor de pensii private și accesul la Uniunea Europeană, au generat dezvoltare pentru acest sector.

România continuă să aibă o economie dependentă de fluctuațiile inputurilor, cu încercări timide în direcția sectoarelor *knowledge-intensive*

2. Provocări ale politicilor de competitivitate

Nu trebuie să cădem pradă iluziilor și să pierdem din vedere perspectiva mai largă legată de faptul că România este o economie care abia acum trece în noi stadii de eficiență. De aceea, există două opțiuni pentru economia românească:

- A concura pe piața europeană, dar și global, cu Polonia, China și India în producția intensiv-utilizatoare de forță de muncă, sau
- A dezvolta o politică investițională eficientă pentru a transforma

²⁶ Heritage Foundation, Index of Economic Freedom, 2006.

România într-un jucător activ pe piața globală a tehnologiilor înalte.

Luând în considerare prima opțiune, am rămâne să jucăm un rol secund. Astfel, firmele din România nu vor fi capabile să concureze pe plan internațional bazându-se doar pe resurse naturale și salarii reduse, în loc să se bazeze pe economie diversificată, pe productivitate și calitate, inovație în producție. România nu are altă șansă decât să ajungă să aibă o economie bazată pe cunoaștere, așa încât să fie în poziția de a conta pe oportunitățile pe care le are, pe locația strategică, pe o politică externă clară, abundența resurselor naturale, politici macroeconomice bine conturate, pe o industrie înfloritoare și înalt-calificată, o mână de muncă încă ieftină și pe creșterea pieței. Planificarea economică trebuie să fie coerentă și unitară și, chiar dacă fiecare domeniu pare o prioritate, planificarea trebuie să acopere câteva obiective-cheie care pot oferi nișele capabile să susțină actuala dezvoltare.

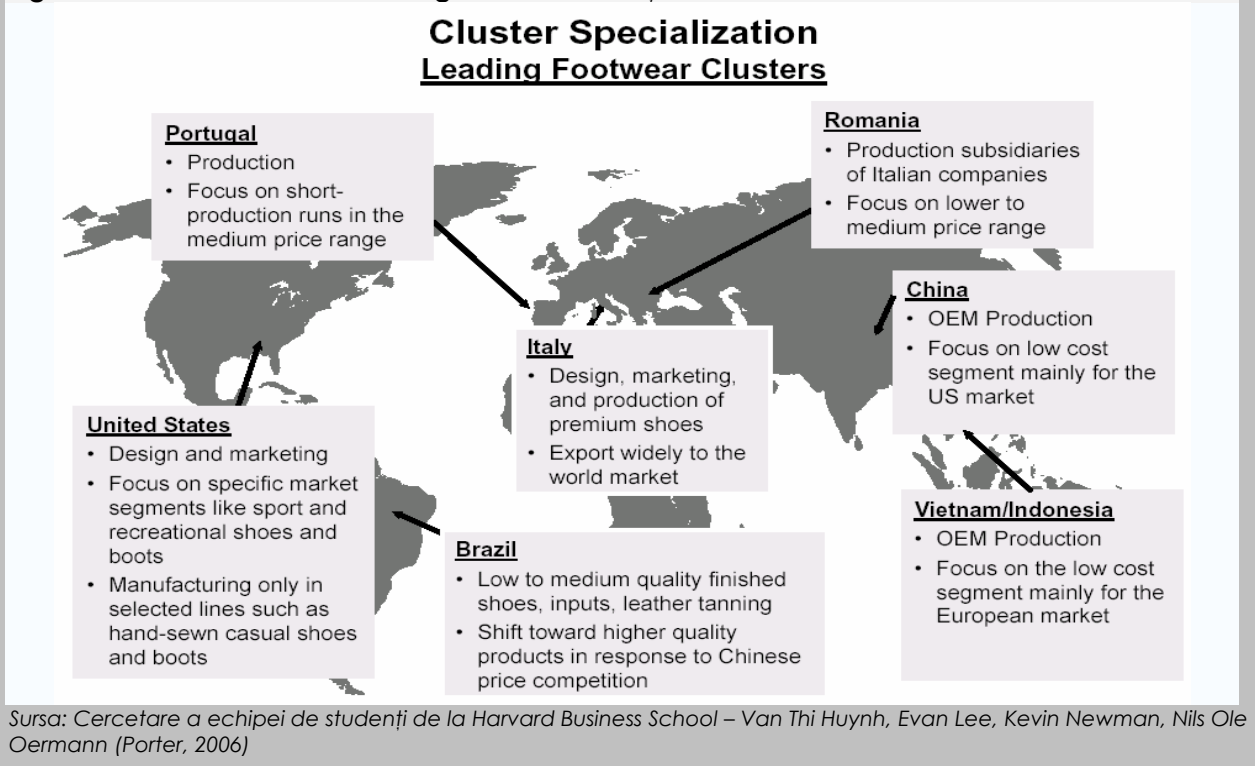
Totodată, ceea ce creează productivitate în Suedia este diferit de ceea ce determină acest lucru în România și din nou diferit de ceea ce determină creșterea productivității în Ghana. Porter (1990) consideră că țările se grupează în trei tipuri de stadii: orientat spre producție,

orientat spre eficiență și orientat spre inovație, fiecare implicând un anumit nivel de complexitate crescândă în activitatea economiei.

a) În primul stadiu, competitivitatea constă mai ales în buna funcționare a instituțiilor publice și private, într-o infrastructură adecvată, un cadru macroeconomic stabil, condiții bune de sănătate și educație. A se vedea, de exemplu, specializarea României în industria mondială de încălțăminte, în prezența subsidiarelor italiene. Acestea s-au specializat în produse de preț redus sau mediu, dar recentele orientări spre design, marketing și produse premium au fost influențate în mod fundamental de legăturile dintre firmele aflate în competiție (Fig. 5).

b) Pe măsură ce veniturile cresc, România ar trebui să treacă în stadiul doi, în care trebuie să dezvolte procese de producție mai eficiente și să crească mai mult calitatea produselor. La acest nivel, competitivitatea ajunge să fie determinată de un grad mai ridicat de educație și pregătire, de piețe eficiente și de abilitatea de a exploata beneficiile tehnologiilor existente. Toate acestea sunt problemele care împiedică creșterea competitivității economiei românești, și pe ele ne vom concentra în acest studiu.

Fig. 5. Rolul României în industria globală de încălțăminte

c) În final, pe măsură ce țările trec în stadiul următor, ele vor avea capacitatea de a susține niveluri mai mari ale salariilor, dacă afacerile vor fi capabile să concureze cu produse unice și noi. La acest nivel, companiile trebuie să concureze prin inovație și prin producerea de bunuri și servicii noi, utilizând cele mai sofisticate procese de producție. De exemplu, deși Singapore prezintă una din cele mai de succes povești economice ale secolului XX, cu cel mai mare export pe cap de locuitor, nu este în situația de a trece de la o economie bazată pe eficiență, la una bazată pe inovație.

Comparând diferite țări și experiențe regionale, ajungem la concluzia că trecerea prin diferite stadii nu este neapărat un proces linear sau gradual, și nici nu se derulează automat. De aceea, România trebuie să rezolve simultan problemele legate de beneficiile competitive tradiționale și de dezavantajele competitivității și totodată să dezvolte noi avantaje competiționale.

Presiunile competitive specifice post-aderării constau în pierderea de competitivitate în industriile masiv utilizatoare de forță de muncă slab calificată, în parte din cauza pierderii avantajelor legate de costuri, dar și din cauza creșterii presiunii importurilor din China și alte piețe europene mai ieftine. În 2007, după integrarea în UE, s-a resimțit presiunea pentru creșterea salariilor spre nivelul celor din vestul Europei. Creșterea puternică a productivității muncii este preconizată pentru 2006-2008 de Comisia Europeană²⁷.

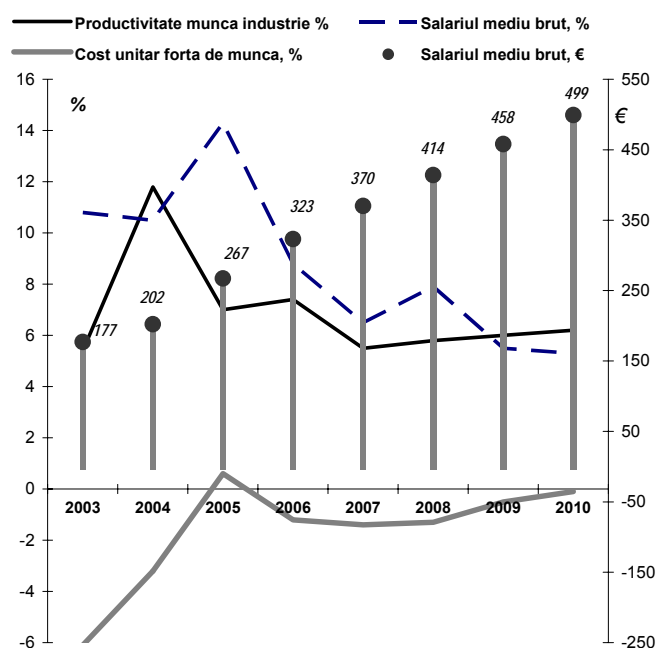
Vestea bună este că atât în ceea ce privește creșterea productivității, cât și a salariilor, România se situează peste creșterea majorității statelor UE-27. Dar dacă productivitatea muncii pe angajat este depășită de compensațiile salariale (de exemplu creșterile salariale), așa cum prognozează Comisia Europeană, va crea riscuri pe termen scurt în ceea ce privește competitivitatea. Pe de altă parte, această situație va determina un număr tot mai mare de emigranți, cu deprinderi mai bune și o motivație mai puternică, să se întoarcă acasă²⁸.

²⁷ EU's Autumn Forecast Report, November 6, 2006.

²⁸ Conform ultimelor aprecieri, numai 12% dintre emigranții români s-au întors cu diplome de educație superioară, un procent mult mai mic decât în Bulgaria sau în alte țări din CEE (World Bank, *Migration and Remittances: Eastern*

Comisia Națională de Prognoză estimează o creștere anuală negativă a costurilor muncii (Fig. 6) în perioada 2006-2010. Aceasta înseamnă că modificările de prețuri legate de costul muncii vor fi mai rapide decât creșterea productivității muncii. De ce? În parte, pentru că până în 2004, nivelul salariilor a făcut din România o atractivă zonă de relocare în Europa de Est, în special pentru industriile care foloseau multă forță de muncă. Apoi, disponibilitatea pentru industriile ieftine, dar care cer o pregătire înalt-calificată, cum sunt IT și *call center*-uri, a crescut semnificativ.

Fig. 6. Costul vs. productivitatea muncii

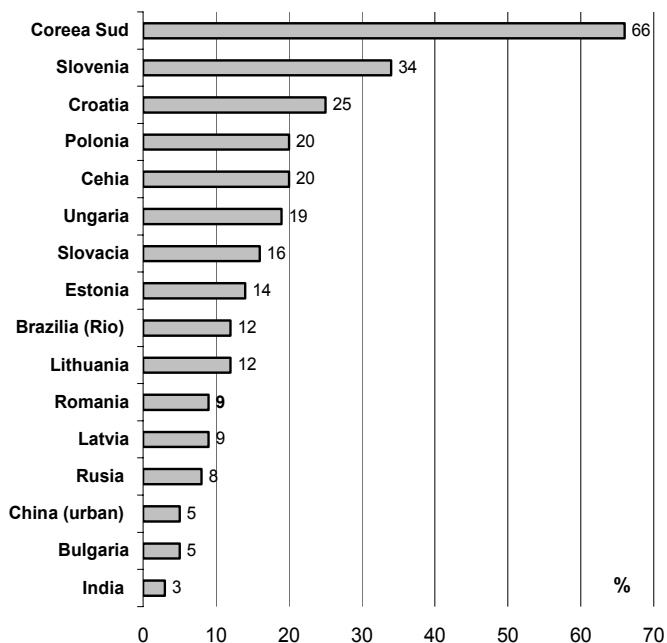
Salariile în România au pornit de la un nivel foarte scăzut, în comparație cu vestul Europei. Un sondaj recent²⁹ a arătat că în 2006 venitul mediu săptămânal brut în România a fost de 66 de euro – 80% peste cel din Bulgaria, similar celui din Letonia, dar de mai bine de două ori mai mic decât în Ungaria, de 4 ori mai mic decât în Slovenia, și de 10 ori mai mic decât în Germania. Aceste date determină o preocupare legitimă, dar se încearcă, în același timp, să se țină sub control creșterile salariale excesive. De exemplu, nivelul salariilor în multe dintre statele concurente la nivel global cu UE este mult mai mic decât în Bulgaria, Letonia sau România (Fig.7). Atât India cât și China

Europe and the Former Soviet Union, A. Mansoor, B. Quillin, 2007).

²⁹ FedEE, Pay in Europe 2006, www.fedee.com

sunt centre de creștere spectaculoasă de producție și servicii IT, în timp ce Rusia atrage investiții interne considerabile pentru că îmbină o piață internă uriașă pentru bunuri și servicii cu salarii foarte mici.

Fig. 7. Salarii medii comparate, sector privat, 2006
Germania =100%

Există o serie de alte probleme stringente asupra cărora Guvernul României trebuie să lucreze, cum ar fi cele patru sectoare de activitate care trag în jos productivitatea în economie. Acestea sunt agricultura, energia, turismul, precum și infrastructura:

- Ponderea agriculturii în economie este mare. Peste 10% din PIB-ul României rezultă din producția agricolă, față de doar 2% în UE (de ex. 3% în Polonia). În plus, o treime din populația României este angajată în agricultură și producție primară, una din cele mai mari rate din Europa. Dar contribuția la export este nesemnificativă, iar agricultura este principala destinație a fondurilor europene de coeziune. Dacă luăm în considerare și prețul mic al terenului arabil, precum și investiții prevăzute în rural, acest sector devine unul din cele mai atractive, cu un potențial de creștere puternic pentru viitor.
- Intensitatea energetică a economiei românești este de patru ori mai mare

decât media EU-25³⁰. Această lipsă de eficiență apare atât la nivelul producției, cât și la nivelul distribuției și a consumatorilor. Procesul de liberalizare în desfășurare nu a transformat piața într-una eficientă și competitivă în raport cu prețul.

- Turismul în România are o contribuție de trei ori mai mică la creșterea economică decât în țări ca Spania, Italia, Grecia, unde turismul este o componentă economică importantă. Contribuția la export este de 2,5 ori mai mică decât media UE-25. Bulgaria a înțeles mai rapid oportunitatea și a acționat în consecință, ajustându-și oferta pentru Germania și Marea Britanie, cei mai importanți beneficiari în domeniu. România ar trebui să mizeze pe turismul de business, balnear și pe agroturism.
- Cu numai 200 de km de autostradă, România este departe de Ungaria și Polonia, în ce privește infrastructura de drumuri ce pune o presiune semnificativă pe costurile de transport. Cu o economie în expansiune, necesitățile legate de transport și infrastructură sunt foarte mari. Guvernul a dezvoltat o strategie foarte ambițioasă pentru următorii 10 ani, bazată pe:
 - o modernizarea rețelei de drumuri – se va pune accent pe construcția de autostrăzi (aproximativ 1050 km);
 - o asigurarea interoperabilității căilor ferate (rețea de 1100 km lungime);
 - o creșterea traficului de bunuri prin porturile interne și maritime, precum și modernizarea echipamentelor și facilităților în patru aeroporturi de interes național (furnizarea de servicii pentru 11,3 milioane de călători pe an).

Într-o economie bazată pe cunoaștere, capitalul uman educat și învățarea permanentă pot fi văzute ca factori-cheie ai succesului economic, ai productivității, coeziunii sociale, pentru găsirea unui loc de muncă și o mai bună calitate a vieții. Dar sectorul educației și al cercetării a rămas profund nereformat, fără legături cu necesitățile pieței și ale dinamicii pieței muncii, în ciuda îmbunătățirilor de dată recentă în alocarea fondurilor. Anul 2007 a

³⁰ Atlas method of World Bank, 2005

adus un buget în creștere pentru educație care a ajuns la 5,2% din PIB, în linie cu „vechea Europă” și 0,56% din PIB pentru cercetare, dezvoltare și inovație (CDI). Creșterea calității este încă așteptată. De exemplu, universitățile din România sunt plasate mult în urma performanțelor primelor 500 de universități din lume, conform Topului Shanghai din 2006. Numai 1 din 10 români are studii universitare, o medie la jumătate din cea a UE -25. Disponibilitatea pentru educația permanentă este de patru ori mai mică decât media UE.

Capacitatea de performanță inovativă a României este extrem de slabă³¹. Astfel, România este a doua de la coadă din 33 de țări. Doar doi indicatori sunt peste media europeană: procentul IMM-urilor, care au introdus schimbări non-tehnice și vânzările de produse nou intrate pe piață. Inovația este limitată de proasta implementare a drepturilor de proprietate intelectuală, de nivelul redus al formării continue și al investițiilor de capitalul, de cheltuielile publice și private mici pentru cercetare, dezvoltare și informație, de lipsa ajutorului de stat pentru inovație, de ponderea redusă a exporturilor high-tech în PIB, de cheltuielile reduse pentru comunicații și tehnologie în PIB și pentru noile vânzări de produse³². 83% din companiile românești sunt non-inovative, 3% sunt strategic-inovative și doar 2% implementează noi tehnologii³³.

România s-a angajat să mărească cheltuielile publice pentru cercetare, dezvoltare și inovație (CDI) cu 1% din PIB până în 2010. Până acum, în dezvoltarea capacității de inovație, politicile publice s-au concentrat pe dezvoltarea resurselor umane și pe capacitatea de cercetare în institutele de cercetare și universități. S-au luat puține măsuri pentru creșterea capacității inovative în industrie.

Cheltuirea a 2% din PIB din resurse private este o utopie și va rămâne la fel, atât timp cât vor lipsi instrumentele publice de suport. Cel puțin patru provocări pentru CDI trebuie avute în vedere:

- Nivelul extrem de redus al fondurilor publice pentru inovație (doar 10% din firmele inovative primesc fonduri);
- Nivelul extrem de redus al cheltuielilor pentru inovații (3% din cifra de afaceri a firmelor);
- Inabilitatea comercializării rezultatelor cercetării/dezvoltării;
- Climatul cultural puțin deschis spre inovație.

De asemenea, jumătate din capacitatea de export se bazează pe bunuri de bază (minereuri, cărbune, sare), textile ieftine și încălțăminte etc. Creșterea valorii produselor de export trebuie să se facă prin contribuția în creștere a produselor industriale high-tech, de vreme ce nivelurile reduse ale salariilor sunt elemente de avantaj competitiv importante. Noile centre de dezvoltare în inginerie și software, deschise recent de câteva multinaționale, sunt încurajatoare în depășirea limitelor de mai sus. Aceste centre valorifică numărul ridicat al inginerilor specializați în tehnologie informațională și comunicații (ITC), cel mai ridicat, după India, raportat la numărul de locuitori. Diversificarea economiei dezvoltând sectorul IT reprezintă un factor-cheie în economia bazată pe cunoaștere.

Sectorul ITC este unul din cele mai dinamice sectoare economice și un atu important al UE-27. Sectorul a crescut de patru ori în ultimii șapte ani (2000-2006, și cu 25% în 2005-2006), contribuie cu 4,2% la PIB³⁴. Serviciile telecom predomină (3,1% din PIB), urmate de industria soft și hardware (0,8%, respectiv 0,25% din PIB). Oportunitățile de dezvoltare vin din cheltuielile pentru ITC, aflate doar la jumătate din nivelul UE-15 (3% din PIB). Ca o consecință a cererii interne reduse, România este un exportator net de soft (de trei ori mai mari decât importurile), dar un importator net de produse hardware. Specialiștii din domeniu sunt de acord cu faptul că exportul este alimentat de marile companii offshore sau de centrele de servicii, precum și de companii locale care oferă produse soft patentate sau servicii soft în outsourcing.

Într-o industrie high-tech locală apar patru stadii evolutive în creșterea nivelului de know-how, identificate și în mediul de afaceri din România post-comunistă care beneficia de o forță de muncă înalt

³¹ Indexul românesc agregat al invențiilor este 38% din cel al UE, iar în ultimul an România a continuat să piardă teren, făcând parte din grupul de țări care nu au reușit să recupereze din disparități (*European Trendchart – Romania 2005*, European Commission, January, 2006).

³² European Innovation Scoreboard, European Commission, 2006

³³ CIS 3 Report of the National Institute of Statistics, European Commission, 2006

³⁴ Procentul ITC din numărul total de companii active este de 3% și de 2,3% din numărul total de angajați din economie în 2006.

calificată, o piață puțin dezvoltată și puține cunoștințe de management:

- divizie de cercetare -dezvoltare a unei companii străine;
- furnizor de soluții soft în sistem outsourcing pentru o companie străină;
- un furnizor de soluții soft și deținătoare a unui portofoliu propriu de produse cu copyright – care intră cu succes în competiția regională;
- preluarea unui jucător local de către un competitor internațional ca o încercare de a face față competiției internaționale.

Fig. 8 Gruparea industriei IT în România

România este o piață extrem de atractivă pentru outsourcing. Multe companii străine s-au arătat interesate fie de investirea sau de găsirea unui partener într-o firmă românească de soft. Oracle, Hewlett-Packard, IBM, Microsoft sunt jucători pe piața globală prezenți pe piața

Surpriza ultimilor ani: industria de software din România

românească de software, iar Canon CEE GMBH, Fujitsu Siemens, HP, IBM, Intel Corporation, Konica Minolta, Philips or Xerox, pe cea de hardware. Grupuri majore de firme IT s-au dezvoltat în marile orașe. S-au bazat pe contribuția universităților de profil. Cererea de forță de muncă a crescut oricum mai mult decât numărul total al absolvenților de IT (aproximativ 7000 pe an). Sistemul educațional ar fi trebuit să se adapteze la această situație.

Comparativ, piața farmaceutică a avut o evoluție similară, dar cu o rată de creștere semnificativ mai mică (o creștere anuală

de 17% între 1999 - 2005). Multinaționale puternice au intrat pe piață subliniind din nou oportunitățile de dezvoltare. Cheltuielile pe cap de locuitor pe sănătate au rămas la un nivel de șase ori mai redus decât în UE-25, iar consumul de medicamente este unul dintre cele mai reduse din Europa (la jumătate față de nivelul din Ungaria, Cehia și Polonia; 14% din media UE). De asemenea, importurile reprezintă 20% din consum, fiind reprezentate de medicamentele protejate mai sofisticate. Producătorii interni sunt concentrați pe producția de medicamente fără patente protejate, mai ieftine.

Una peste alta, piața mare a României de bunuri de consum – 4,4% din populația totală a UE-27 – este în plină expansiune, așa încât cererea internă este principalul contribuitor la creșterea PIB, spre deosebire de UE-25 unde exporturile domină. Contribuția la cererea externă (export-import) la creșterea reală a PIB a rămas negativă (- 4,4%). Veniturile în creștere și creșterea creditului alimentează creșterea consumului în exces împingând deficitul de cont curent la peste 10% din PIB, anual. Având venituri importante de pe urma proceselor de privatizare și a investițiilor străine directe, deficitul este sustenabil. Dar declinul așteptat al veniturilor din privatizare din perioada 2007-2008 va accentua vulnerabilitatea externă a României.

În anumite sectoare economice – cum ar fi industria și energia – prețurile tind să se ajusteze mai rapid la nivelul UE, crescând pentru utilități și alte costuri intermediare de producție. Un alt element care contribuie la nivelul competitiv mai ridicat la export este aprecierea ratei de schimb acompaniată de creșteri puternice ale veniturilor care dăunează profitabilității și competitivității în anumite sectoare. În 2005 aceste presiuni au fost mai mari decât în oricare alt stat membru al UE. Nivelurile mai ridicate ale dobânzilor, liberalizarea deplină a contului de capital și o perspectivă mai degrabă pozitivă, legată de perspectivele integrării în UE, vor stimula și pe mai departe intrările de capital speculativ în 2007- 2008.

Banca Națională și-a atins ținta de inflație de 5% pentru 2006, dar și-a ridicat ținta pentru 2007 de la 4% la 4,4%. Această decizie pune un nou semn de întrebare în legătură cu presiunile inflaționiste legate de creșterea puternică în cererea agregată. Nivelul ridicat al consumului și activității investiționale publice în 2007-2008

Harta competitivității României în 2006**Puncte forte și oportunități:**

- Politici macroeconomice stabile;
- Al 7-lea membru ca mărime al pieței europene;
- Cota unică de 16%;
- Șomaj scăzut;
- Creșterea nivelului de viață;
- Scăderea inflației pare a fi sustenabilă;
- O piață largă și în creștere pentru consum;
- Salarii competitive pe termen scurt;
- Îmbunătățirea relevantă a mediului de afaceri;
- Sectoare manufacturiere de succes, cum ar fi IT;
- Intervenție relativ redusă a Guvernului în economie;
- Tendințe pozitive ale dezvoltării IMM;
- Liberalizarea pieței de telecomunicații;
- Formarea de parcuri industriale și tehnologice;
- Parte a ECE – zonă care va crește cel mai rapid în următorii ani;
- Destinație pentru importante fonduri structurale și de investiții provenite de la instrumentele europene financiare;
- Centrul potențial regional pentru transportul gazului și energiei;
- Dezvoltarea sectorului ITC și a brandurilor proprii;
- Finalizarea procesului de privatizare și concentrarea pe atragerea de investiții greenfield înalt- tehnologice;
- Furnizor de servicii pentru companii străine pentru atingerea țintei Barcelona de 3% din PIB din RDI, dar venituri interne modeste din RDI;
- Îmbunătățirea reglementărilor de piață concurențiale;
- Liberalizarea sectorului de servicii în UE-27, subliniind avantajele investițiilor transfrontaliere;
- Creșterea exporturilor conform Strategiei Naționale de Dezvoltare;
- Potențial agricol și turistic ridicat;
- Destinație pentru turismul de nișă.

Puncte slabe și riscuri:

- Reafirmarea poziției de economie cu valoare adăugată redusă;
- Reducerea competitivității dacă nivelul veniturilor și alte costuri vor crește peste nivelul productivității;
- Convergențe de preț cu UE și risc de realocări investiționale spre zone cu costuri mai reduse;
- Pierderi ridicate în transportul energiei electrice/termice, petrol și gaze, prin rețelele de distribuție, ceea ce generează costuri suplimentare pentru afaceri;
- Economie mare consumatoare de energie;
- Lipsa de date obiective, relevante microeconomic pentru analiza competitivității; puține organizații independente care să abordeze această chestiune;
- Capacitate redusă de a implementa politici și de a forma un climat politic stabil pentru afaceri;
- Sistemul juridic suferă de credibilitate redusă în ceea ce privește predictibilitatea și corectitudinea aplicării legii;
- Procente ridicate în PIB din agricultură;
- Un deficit comercial în creștere;
- Cultura antreprenorială redusă;
- Acces limitat pentru IMM la servicii și finanțări;
- Infrastructura ITC subdezvoltată ;
- O piață internă prea puțin dezvoltată, cu o cerere redusă;
- Tehnologii învechite/ costuri ridicate pentru activități conexe;
- Niveluri reduse ale educației și sectorului RDI, dar și venituri reduse din acest domeniu – conexiuni reduse cu economia;
- Transfer redus de tehnologie în infrastructura de cercetare-dezvoltare;
- Emigrarea forței de muncă înalt-calificată;
- Un procent relativ mic al populației cu studii universitare; puțină disponibilitate pentru educația permanentă;
- Infrastructura turistică slabă și lipsa marketingului în domeniu;
- Diferențe majore de competitivitate între zonele rurale și cele urbane;
- Bariere administrative și capcane ale Codului Muncii;
- Lipsa de capacitate în buna gestionare a fondurilor europene pentru îmbunătățirea competitivității;
- Percepția României ca țara din UE cu cel mai ridicat grad de corupție.

Tab. 1. România și Bulgaria în clasamentele internaționale, 2006

No.	Indicatori de competitivitate	Clasament		Top în clasament
		Ro	Bg	
1.	PIB (PPP)	44	66	SUA
2.	Populație ²	51	94	China
3.	PIB per capita ² (PPP)	65	64	Luxemburg
4.	Competitivitate globală ³	68	72	Elveția
5.	Competitivitate mondială ⁴	57	-	-
6.	Exporturi ²	55	69	UE
7.	Exporturi/cap de locuitor ²	60	58	Singapore
8.	Importuri ²	44	65	USA
9.	Dezvoltarea individuală ⁵	60	54	Norvegia
10.	Calitatea vieții ⁶	58	-	Irlanda
11.	Percepția asupra corupției ⁷	84	57	Finlanda, Islanda, N. Zeel.
12.	Libertatea economică ⁸	92	64	Hong Kong
13.	Globalizarea economiei ⁹	30	-	Singapore
14.	Mediul propice pentru afaceri ¹⁰	49	54	Singapore
15.	Capacitatea inovativă ¹¹	32	26	Suedia
16.	Indicele transformării economice Bertelsmann ¹²	19	16	Slovenia
17.	Indicele ISD ¹³	24	9	Azerbaidjan
18.	Producția agricolă ¹⁴	32	76	China
19.	Producția industrială ¹⁵	53	72	UE
20.	Producția de servicii ¹⁵	50	67	SUA
21.	Consumul de energie electrică ¹⁶	41	55	SUA
22.	Consumul de gaz natural ¹⁷	32	55	SUA
23.	Emisie CO ₂ /cap de locuitor ¹⁸	84	71	Insulele Virgine ale SUA

Surse:

1. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, estimations for 2006 – out of 176 countries;
2. CIA World Facts Book 2006 – out of 232 countries;
3. World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2006-2007 – out of 125 countries;
4. IMD International: World Competitiveness Yearbook 2006 – out of 61 economies;
5. Human Development Report 2006 – out of 177 countries;
6. The Economist: The World in 2005 - Worldwide quality-of-life index, 2005 - out of 111 countries
7. Transparency International: Global Perception Report 2006 – out of 163 countries;
8. Heritage Foundation: Index of Economic Freedom 2006 – out of 161 countries;
9. AT Kearney: Foreign Policy Globalization Index 2006 – out of 62 countries;
10. World Bank, Doing Business in 2006 – out of 175 countries;
11. European Commission: European Innovation Scoreboard 2006 – out of 33 European countries;
12. Bertelsmann "Economic Transformation" index, 2006 – out of 119 economies;
13. United Nations Conference on Trade and Development: Foreign Direct Investment Performance Index 2006 - out of 141 economies
14. CIA World Facts Book 2006 – out of 162 countries;
15. CIA World Facts Book 2006 – out of 163 countries;
16. CIA World FactBook 2006 – out of 196 countries;
17. CIA World FactBook 2006 – out of 213 countries;
18. US Department of Energy's Carbon Dioxide Information Analysis Center (CDIAC) for the United Nations Statistics Division – out of 182 countries.

va reprezenta o bază mai solidă pentru politica fiscală. Activitatea investițională este principalul motor de creștere, pe măsură ce facilitățile de producție noi vor intra în funcție și vor începe marile proiecte de investiții publice. În acest context este recomandată prudența în racordarea politicilor salariale cu productivitatea.

Nu putem îmbunătăți competitivitatea națională fără să depășim obstacolele existente pentru care România a fost de multe ori criticată că nu respectă normele europene decât pe hârtie. Este vorba de corupție, de administrația publică nereformată, de lipsa de calitate și de predictibilitate legislativă, de relativa lipsă de protecție a investițiilor.

Condițiile sociale rămân neschimbate în multe părți ale țării. Sărăcia persistă, peste 15 procente din populație trăind sub limita subsistenței. Două treimi din români trăiesc în zone rurale. Există riscul de a pierde locuri de muncă în aceste zone, unde IMM-urile nu sunt pregătite pentru competiția europeană. Educarea muncitorilor în profesii calificate și atragerea de investiții în afara Bucureștiului vor fi măsuri cruciale pentru diminuarea diferențelor dintre regiuni și păstrarea unei economii în creștere pe termen lung.

3. Compararea performanței Bulgariei și României

Cele mai cuprinzătoare date asupra competitivității sunt furnizate de Forumul Economic Mondial în „Raportul asupra Competitivității Globale” și de Institutul pentru dezvoltarea managerială în „Anuarul Competitivității Globale”. România se situează pe locul 68, respectiv 57, cu mult în urma Statelor Europei centrale și de est. Indicele competitivității globale, constituit pe baza a 90 de variabile măsoară setul de instituții, politici și factori care au condus la menținerea nivelului mediu-curent al prosperității economice³⁵. Variabilele sunt organizate după nouă domenii, fiecare reprezentând o arie considerată factor dominant în determinarea competitivității. „Anuarul Competitivității Globale”, cu cele 312 criterii, descrie cum performează națiunile și firmele în ce privește competitivitatea.

Intensitatea și magnitudinea Transformării Economice (de altfel ca și cea politică) sunt încă relevante pentru economiile post-tranzitorii și sunt estimate cu ajutorul

Indicelui Bertelsmann. Slovenia, Estonia și Republica Cehă au cele mai consolidate economii de piață. România este ultima în clasamentul economiilor de piață, urmând îndeaproape Bulgaria.

România și-a îmbunătățit aproape toți factorii de competitivitate câștigând poziții anul trecut în clasamentul internațional (excepție facând indicatori precum *competitivitatea globală*, *pornirea unei afaceri*, *realizarea de contracte* în care România a pierdut câte 1 loc, iar la achizițiile de credite, 7 locuri). Precondițiile sunt favorabile pentru dezvoltarea pe termen mediu și lung. Investitorii strategici își reglează percepția asupra riscului, în concordanță cu anumite confirmări pe care le primesc mai târziu.

Producția internă este constant depășită de consumul intern; producătorii au o problemă de competitivitate

- Banca Mondială a clasat România pe locul 2 în termeni de rapiditate și calitate în reformele din mediul de afaceri și locul 1 în Europa. Totuși România se afla pe locul 49 în termeni de mediu propice de afaceri.
- În plus, conform Indicelui Bertelsmann, România este clasată pe locul 2 în topul țărilor cu cea mai mare transformare economică. Pe primul loc se află Pakistanul.
- În privința investițiilor străine directe, România se situează pe locul 24 din 141 de state, conform analizei făcute la Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, cu 7 locuri mai sus decât anul trecut – cadrul legislativ favorabil și cota unică de impozitare de 16% au constituit principalele motive de schimbare.
- Moody Investors Service Inc a îmbunătățit ratingul pentru datoria externă pe termen lung la Baa3 – „gradul de investiții” – de la Ba1.

Chiar și așa, Tab.1 relevă faptul că România nu numai că se află în urma celor 25 de state membre, dar și în urma Bulgariei. Excepțiile constau în:

- *competiția globală* - din cauza scăderii cu 11 locuri a Bulgariei în 2006;
- *mediul propice de afaceri* - explicat de saltul făcut de România cu 22 de locuri, în comparație cu saltul Bulgariei de 5 locuri în 2006; un avantaj competitiv al mediului de afaceri situează România pe locul 7 ca loc propice pentru a începe o afacere,

³⁵ World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2006-07*.

spre deosebire de Bulgaria care deține locul 85. Totuși, performanțele acestei țări, în domeniul inovațiilor, al accesării creditelor, înregistrării unei proprietăți și al încheierii unei afaceri, este asociată cu o performanță mai bună a Bulgariei în atragerea *investițiilor străine directe*.

În prezent, ambele state au un lung drum de parcurs înspre standardul de viață al celor mai dezvoltate țări, pornind de la PIB, până la emisia de dioxid de carbon pe cap de locuitor.

4. Politici de creștere a competitivității

Câteva inițiative românești au fost aplicate sectorului competitivității, dar nu cu o abordare la nivel național și care au avut mai mult un impact șocant asupra întregii economii:

- *Strategia națională de export 2006-2009;*
- *Planul Național pentru Cercetare, Dezvoltare și Inovare 2004-2006, respectiv 2007-2013;*
- *Programul Național de Creștere a Competitivității produselor industriei românești;*
- *Planul sectorial pentru RDI în industrie 2006-2008.*

Integrarea României în UE aduce un element de relativă inovație în preocupările pentru politicile publice. Pregătirea unor strategii de dezvoltare națională, pe termen lung, coerente, comprehensive în UE-12, România în particular, reprezintă prima oportunitate pentru a corela aceste strategii cu resursele disponibile.

Acesta este cazul *Planului de Dezvoltare Națională pentru 2007-2013* (PND 2007-2013), canalizându-se pe creșterea

Ținta strategică a PND pentru 2007-13: reducerea cu 10% a diferenței PIB/cap față de media UE

economică și competitivitate, ca prioritate principală a Guvernului României. Viziunea strategică a planului se bazează pe recuperarea PIB-ului/ cap

de locuitor, relaționat cu media UE cu cel puțin 10 procente în următorii șapte ani. Obiectivul competitivității este sub tutela *Cadrului Național de Referință Strategică* care este într-un fel înglobată în PND 2007-2013 ca un mix de politici.

În primul rând, oferă prioritate numai pentru investițiile publice pentru

dezvoltare, adresându-se doar acelor obiective care sunt compatibile cu arile de intervenție ale Fondurilor Structurale și de Coeziune. Fondurile care vor fi alocate sunt în valoare de 58,7 de miliarde de euro, din care 43% vin din bugetul UE. Oricum, acest plan nu poate înlocui o strategie națională a competitivității și aici este punctul în care eforturile post-accesare trebuie să se concentreze.

În al doilea rând, asimilarea beneficiilor aderării la UE ar trebui să se concentreze pe o viziune strategică pe termen lung, cum ar fi îmbunătățirea și păstrarea unui standard de creștere anuală de cel puțin 7% pentru următorii 30 de ani (de la 5,5% pe perioada 2000-2006). Acest proces ar putea garanta alinierea la standardele UE în următorii 25-30 de ani). Pentru a atinge acest obiectiv avem nevoie de o economie mai productivă printr-o alocare mai eficientă a resurselor, investiții directe naționale și internaționale mai numeroase și un mediu de afaceri bazat pe tehnologie cu standard înalt.

4.1. Stabilirea priorităților

Statele membre au strategii în contexte de politici diferite, cu diferite priorități și modalități de implementare diferite. Există trei grupe de strategii identificate de *Centrul European de Cercetare al Politicilor Publice*, axate pe scopul principal al fiecărei țări luate separat:

- *strategii de convergență:* UE-12 noile state membre;
- *strategii regionale de competitivitate:* multe din UE-15 vechi state membre;
- *strategii "mixte":* Grecia, Italia, Portugalia, Spania.

Direcția prioritară în strategia de competitivitate a României urmărește îndeaproape caracteristicile primului grup de strategii.

Șapte instrumente sectoriale (Programe Operaționale OP) sunt aplicate pentru a îndeplini prioritățile naționale interrelaționate a NSRF cu UE. Unul dintre acestea este în particular orientat către competitivitatea economică. *Programul operational sectorial „Creșterea competitivității economice”* (SOP IEC).

Obiectivul său este să crească productivitatea economiei Românești cu o medie procentuală anuală de 5,5% reducându-se astfel diferențele care apar comparative cu productivitatea din UE. Luând în considerare faptul că productivitatea în UE va crește până în

2013 cu o medie de 1% pe an acest obiectiv va permite României să atingă în 2013 55% din productivitatea UE. Acest lucru se va realiza prin concentrarea pe **cinci direcții prioritare**:

- 1) Un sistem de producție inovativ;
- 2) Cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare în slujba competitivității;
- 3) ITC pentru sectorul public și cel privat;
- 4) Creșterea eficienței în energie și dezvoltare susținută în sistemul energetic;
- 5) România- o destinație atractivă pentru turism și afaceri;
- 6) Asistență tehnică.

Contribuția pentru acest obiectiv al Fondului European de Dezvoltare regională (ERDF) de 2,25 miliarde de euro pentru perioada 2007-2013 reprezintă 13,3% din contribuția comunitară la NFRF-ul românesc. Un fond aproape dublu merge la infrastructura din transporturi, urmat îndeaproape de programul de mediu. Obiectivele regionale și privitor la resursele umane primesc fiecare cu 50% mai multă finanțare decât sectorul competitivității (Fig. 9).

În cadrul obiectivului competitivității, direcția prioritară nr. 1 beneficiază de cea mai substanțială alocare financiară (31%) din totalul fondurilor ERDF (Fig. 10 și 11 pentru a vedea sursele de finanțare pentru fiecare direcție prioritară).

Importanța relativă, data programului operațional al competitivității prin alocarea de fonduri europene (ERDF+ESF+CF) este mai mare în România decât în Polonia, dar mai mică decât în Bulgaria, Estonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria sau Letonia (Tab.2). Irlanda este menționată în cele mai specializate studii privitoare la această problemă, ca exemplu pentru cea mai relevantă experiență din UE în finanțarea managementului public. Experiența sa excelează în asistența comunitară integrată cu un cadru legal macroeconomic coerent și având suport social. Irlandezii au stabilit ca prioritate de finanțare domeniul resurselor umane, în ultima decadă alocând 35% din totalul fondurilor structurale, în comparație cu celelalte state europene care au alocat 25% pentru educație și pregătire (Fig. 12).

Fig. 9. Alocari pe programe operationale in Romania, 2007-13

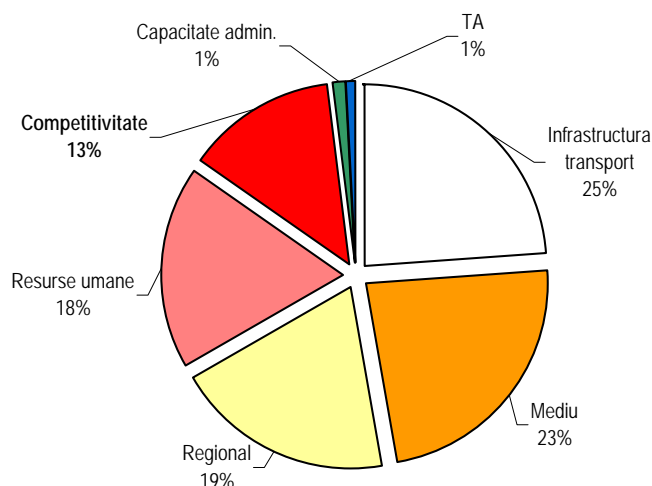

Fig. 10. Alocari din FEDER pentru POS Competitivitate pe axe prioritare, 2007-13

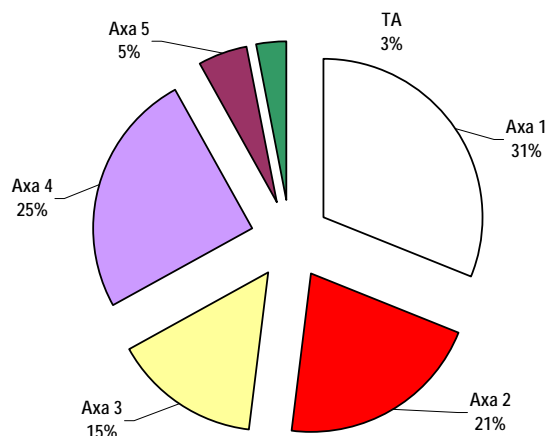
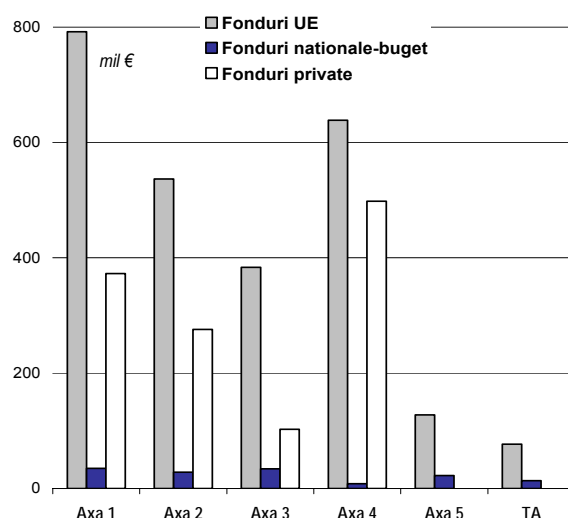

Fig. 11. POS Competitivitate, pe surse de finantare, 2007-13

4.2. Dimensiunea teritorială a investițiilor în inovație

Programul sectorial de competitivitate nu își concentrează agenda de priorități și eforturile financiare pe poli de creștere sau pe zonele urbane sau rurale dezavantajate, în ciuda particularităților românești (avantajele relevante în agricultură, resurse naturale și potențial turistic, lacunele uriașe în distribuția regională a venitului, inițiative, capacitatea de cercetare și dezvoltare, dominația practicilor sociale rurale etc.).

Tab. 2. Alocarea fondurilor pentru competitivitate, state noi membre, 2007-13

	Total funds, bn€	Out of which for competitiveness	
Pol	55.3	12.7%	Economic competitiveness
Ro	19.2	13.3%	Economic competitiveness
Bg	5.9	14.2%	Competitiveness
Est	-	14.8%	Entrepreneurship - 13,7% Research and development - 11%
Cz	26.6	18.0%	Entrepreneurship and innovation - 12% Research, development and innovation - 6%
Lv	4	19.2%	Competitiveness and knowledge economy
Sk	10	20.8%	Innovation and knowledge-based economy
Hu	24	31.3%	Economic competitiveness, including here-in the 20% allocated to transport

Sursa: Date din CEE Bankwatch Network, Mar 2006

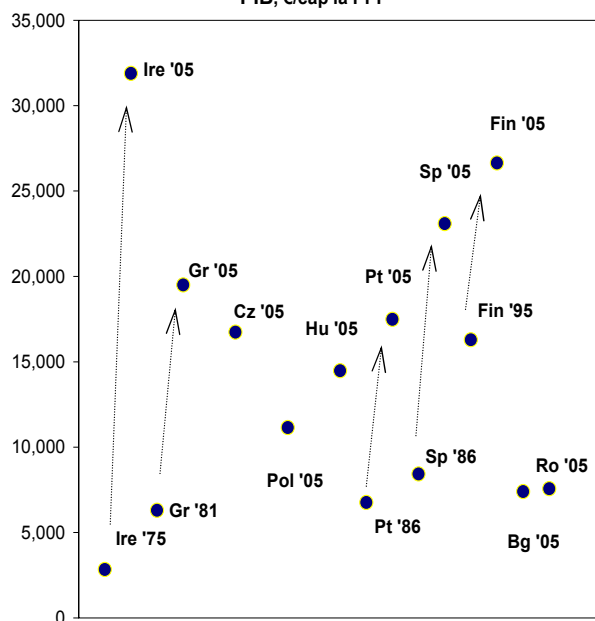
Capacitatea regiunilor de a se dezvolta și implementa politici inovative depinde nu numai de puterea sau slăbiciunile lor, dar și de diversitatea mediilor naționale regulatorii și de extinderea cooperării între cei implicați la acest nivel. De fapt, granturile directe pentru inițiative sunt cele mai importante în abordarea românească asupra îmbunătățirii capacității în R&D și atragerea inovațiilor. Explicația guvernamentală rezidă în faptul că întreg teritoriul României este subordonat unor obiective de convergență și acestea sunt liniile de acțiune propuse de UE în aceste circumstanțe. Această abordare privește atât sectoarele energetice tradiționale, cât și cele de tip SME, expuse la competiția globală și, astfel, cu eforturi suplimentare în a fi competitive.

Suținerea directă este combinată cu acțiuni multiple revigorând serviciile de asistență pentru afaceri, atât în partea de cerere, dar și în cea de ofertă, pentru a proteja relațiile antreprenoriale și activitățile R&D și pentru a promova informațiile către toată lumea. Este de asemenea resimțită nevoia de dotări infrastructurale în ariile izolate (pentru ITC) și interconexiuni (pentru energie), pentru a face din România un loc mai atractiv pentru muncă și investiții.

La nivel european, diferite abordări iau în considerare dimensiunea teritorială. Unele țări sunt concentrate pe:

- arii cu potențial - poli de creștere, poli de competitivitate și poli de excelență (în Austria, Republica Cehă, Grecia, Franța, Italia, Olanda, Polonia);
- arii dezavantajate având alocate și criterii preferențiale (în Republica Cehă, Letonia, Polonia, Slovenia);
- programe operaționale multi-regionale teritoriale (Grecia, Ungaria, Polonia, România)
- ajutor pentru tipuri specifice de teritoriu:
 - o arii urbane: regiunile orașelor (UK); districtele urbane (Republica Cehă); ariile urbane majore (Belgia, Finlanda); orașe și sisteme urbane (Italia); orașele-porturi (Irlanda); centrele urbane susținute (Grecia);
 - o zonele rurale (Republica Cehă, Grecia, Polonia, Spania);
 - o zonele periferice (Finlanda, Grecia);

Fig. 12. Creșterea economică după aderare
PIB, €/cap la PPP

- o insulele (Malta);

De aceea, nu există o „strategie miraculoasă” pentru a face economia mai inovativă. Principalele recomandări ale Comisiei Europene pentru următoarea perioadă de programare (2007-2013) sunt³⁶:

- Să se identifice un număr limitat de priorități pentru politicile inovative unde regiunea poate dezvolta o poziție competitivă;
- Să concentreze ajutorul mai mult pe partea de cerere decât pe cea de ofertă a inovării;
- Să echilibreze concentrarea economică cu alte forme de inovare;
- Să investească suficient în capitalul uman;
- Să asigure o coordonare mai eficientă a politicilor de inovare.

În final, **responsabilitatea** revine Autorității de management al programelor operaționale din cadrul Ministerului Economiei și Comerțului. Acesta trebuie să rămână în alertă constantă pentru a se asigura că intențiile exprimate în National Strategic Reference Frameworks sunt ancorate în realitate. La nivelul operațional ar trebui:

- Să instaleze sisteme transparente și eficiente de selecție a proiectelor care urmează a fi finanțate;
- Să introducă un grad de risc și flexibilitate în acțiunea de planificare;
- Să îmbunătățească practicile de monitorizare și evaluare pentru a crește plus-valoarea intervențiilor.

Competitivitatea trebuie de asemenea să devină un proces care pornește de la bază spre vârf. Guvernul central este singurul care conduce propunerile de politici, decizii și inițiative. Rolurile și responsabilitățile trebuie să fie descentralizate, astfel încât dezvoltarea economică a României să se bazeze pe un proces de colaborare, care implică, la niveluri multiple, guvernul, companiile, instituțiile de cercetare și învățământ și alte instituții. Iar indivizii, companiile și instituțiile ar trebui să-și asume această responsabilitate.

5. Recomandări finale

Folosirea eficientă a Fondurilor Europene pentru îmbunătățirea competitivității de afaceri. Utilizarea fondurilor de coeziune structurală în scopul îmbunătățirii performanțelor în afaceri a avut parte de câteva schimbări la nivel european, etape care trebuie luate în considerare.

Au loc mutații dinspre...

- suport general pentru antreprenori, sprijin acordat mai ales celor care demarează o afacere și IMM-uri;
- aprovizionarea centrelor de afaceri la nivel creativ și cu echipamente de suport;
- dezvoltarea / reabilitarea spațiilor

... către noi priorități:

- cooperarea între firme/ rețele de afaceri;
- servicii de consiliere în afaceri;
- sprijin pentru afaceri în cadrul centrelor de afaceri;
- sprijin pentru inițierea afacerilor de către grupuri specifice (absolvenți de facultate, antreprenori tineri, activități inovative, regiuni cu creștere intensivă a forței de muncă);
- acces la finanțări pentru microîntreprinderi și antreprenoriat comunitar.

Acestea sunt câteva dintre tendințele pe termen lung în politicile regionale.

Utilizarea eficientă a Fondurilor Europene pentru locuri de muncă mai numeroase și mai bine plătite.

Tendința este reducere a susținerii pentru:

- măsuri de training bazate pe aptitudini (angajați / șomeri);
- programe de training specializate;
- investiții în infrastructura de training;

... în favoarea suportului pentru:

- training focusat pe grupuri specifice – femei, tineri, imigranți, persoane cu dizabilități;
- dezvoltare de noi metode de training (tehnici de învățare ITC, învățământ la distanță, management în dezvoltarea de resurse umane);
- training în vederea inovațiilor și ITC.

³⁶ European Commission, Directorate-general Regional policy: *Innovation in the National Strategic Reference Frameworks*, 31 October 2006.

Utilizarea eficientă a fondurilor europene pentru inovații și pentru economia bazată pe cunoaștere.

Tendința este reducere a susținerii pentru:

- investiții în cercetare, tehnologie, dezvoltarea infrastructurii, centre tehnologice,
- stimulente pentru afaceri, cercetare-dezvoltare și inovații;
- legături între afaceri și cercetare;

... în favoarea suportului pentru:

- sprijin integrat - servicii de cercetare, antreprenariat, training, consiliere pentru afaceri;
- extinderea direcțiilor de dezvoltare în cercetare-mediul de afaceri către sectoare inovative;
- acces la / folosirea ITC;
- acces la finanțări specializate;
- acces la ITC;
- RTDI de mediu;
- capital uman- training și cercetători.

Utilizarea eficientă a fondurilor europene pentru susținerea politicilor de mediu.

În timp ce încă este necesar un suport semnificativ pentru:

- proiecte de infrastructură legate de mediu;
- curățarea și reabilitarea zonelor abandonate/ contaminate;
- protecția/ sporirea zonelor de interes ecologic

... se impune concomitent mai mult suport pentru:

- managementul companiilor cu profil de mediu și energie;
- dezvoltarea zonelor verzi, a spațiilor outdoor, parcuri naturale, zone protejate;
- investiții în surse de energie reînnoite;
- proiecte de management / monitorizare a dezvoltării sustenabile;
- conservarea biodiversității / vieții sălbatice.

Este nevoie de îmbunătățirea a cât mai multor factori competitivi pentru a putea intra în primele 30 de poziții în clasamentul global.

Fondurile naționale publice și private trebuie să acompanieze sprijinul european pentru factorul de competitivitate. Desigur, e greu de excelat la fiecare capitol. Dar politicile guvernamentale trebuie să adapteze strategiile de dezvoltare prin administrarea nu numai a resurselor și competențelor domestice, dar și a provocărilor globale. Mă refer în special la adaptarea a ceea ce se numește *bune practici* pentru fiecare factor competitiv care poate fi îmbunătățit. Să facem mai întâi ce au făcut deja bine, alții! Creșterea competitivității la standarde mai înalte ar trebui să se transfere în creșteri în clasamentele de profil și o mai bună integrare cu economiile dezvoltate.

Decât să se încerce recâștigarea locurilor de muncă prost plătite și care necesită o pregătire profesională slabă, Guvernul ar trebui să întreprindă trei pași esențiali pentru a continua dezvoltarea economică:

- încurajarea tranziției către activități cu o valoare adăugată mai mare
- identificarea și exploatarea comparativă a avantajului nostru (ex. Ingineri și cercetători români foarte calificați și relativ slab plătiți)
- continuarea reformelor care crează mai multă competiție, antreprenariat și flexibilitate

Expansiunea către activități cu valoare adăugată mai mare nu provine de la o schimbare către industrii cu totul noi, ca tehnologia de vârf, biotehnologia sau nanotehnologia, ci de la evoluția naturală a companiilor din industriile existente³⁷. Deoarece majoritatea afacerilor care implică muncă intensivă slab calificată se orientează spre alte zone, România ar trebui să reziste tentației de a le aduce înapoi prin scutiri de taxe și alte inițiative fiscale. Este puțin posibil ca astfel de inițiative să influențeze semnificativ investițiile străine și să compenseze pe termen lung creșterea salariilor. Iar în unele

³⁷ De exemplu, în industria textilă din nordul Italiei majoritatea producției de haine s-a mutat în locații mai ieftine, dar numărul de angajați a rămas stabil deoarece companiile au alocat mai multe resurse pentru designul de haine și pentru coordonarea rețelelor globale de producție. Evenimente similare au avut loc în alte țări în curs de dezvoltare din lume: companiile au început în partea simplă a industriilor care implică muncă brută, dar în timp și-au dezvoltat aptitudinile pentru a fi mai competitive în domenii mai profitabile ca marketingul, designul de produse și producerea unor elemente intermediare complexe.

cazuri ele pot deveni investiții cotraproductive. În schimb, Guvernul român ar putea folosi fondurile pentru îmbunătățirea rețelei de comunicații, a transportului de energie și a liniilor de telecomunicații. O abordare strategică ar trebui să se concentreze pe atragerea noului val de outsourcing în industria manufacturieră cu valoare adăugată mare, în cercetare-dezvoltare, precum și în serviciile regionale pentru Europa Centrală și de Est. În plus, Guvernul trebuie să încurajeze competiția în general, încât companiile să fie nevoite să își îmbunătățească activitatea, să adopte bune practici și să inoveze. De asemenea, Guvernul trebuie să își dezvolte capacitatea de a previziona schimbările din sectorul de afaceri și, în formularea politicilor publice, să țină cont de acestea.

Înființarea unui Institut Român al Competitivității (IRC).

IRC ar trebui să devină un think-tank bazat pe un parteneriat public-privat, orientat pe politicile economice actuale și de viitor³⁸. Ar trebui să dezvolte competențe care să poată adresa întrebările de mai jos într-o formulare explicită și să-i asiste, cu variante bine susținute, pe cei care iau decizii:

- Care este impactul actualelor politici asupra competențelor economiei românești?
- Ce rol ar trebui să joace țara pe piața europeană?
- Ce valoare specifică sau unică putem furniza pentru o afacere locală?
- Pentru ce fel de afaceri este România competitivă și ce roluri poate ea juca?

Institutul Român al Competitivității ar trebui să devină un facilitator al cooperării și competitivității în zonă. Planul de acțiune n-ar trebui să fie foarte sofisticat. Nu putem totuși omite uriașa nevoie de dezvoltare a unei baze de date a competitivității, ca și a studiilor de caz și a analizelor internaționale. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, membrii IRC ar trebui să urmeze cursuri și programe, mai ales în microeconomia competitivității și cursuri de politici publice, acordând o atenție deosebită programelor dedicate modelelor de guvernare europene, dar și celor din SUA, ASEAN și alte țări. Condițiile esențiale pentru succesul IRC sunt: capacitatea de a conduce, cercetarea mediilor internaționale, un cadru intelectual limpede, permanentă și independentă. 🌐

³⁸ Unele țări au consilii naționale de competitivitate. Irlanda (1997), Grecia (2003), Croația (2004) și Filipine (2006) sunt doar câteva astfel de exemple care au organe consultative și agenții guvernamentale specializate pe probleme de competitivitate. Ultimul a luat naștere la inițiativa și prin sprijinul financiar al Confederației Exportatorilor din Filipine – cel mai mare grup de afaceri din țară, ca parte a agendei naționale pe probleme de profil, pentru a ușura sarcinile mediului de afaceri în a interveni mai eficient. Consiliul Național de Competitivitate din Scoția, cu oarecare vechime în activitate, folosește o structură Piramidală de Competitivitate pentru a simplifica factorii care prejudicază competitivitatea la scară națională. El face distincție, cu precădere, între *inputurile de politici*, în relație cu mediul de afaceri, infrastructura fizică și cea de cunoștințe și *condițiile esențiale* de competitivitate, care creează inputuri de bune practici, incluzând sisteme de evaluare a performanței în afaceri, productivitate, ofertă de forță de muncă și prețuri /costuri pentru încurajarea afacerilor.

AUTORI DE CAPITOLE

Lucian Albu
Sorin Ioniță
Alina Mungiu-Pippidi
Andreea Vass

PANEL DE EXPERTI PENTRU PROGNOZA 2007

Lucian Albu, Director, Institutul de Prognoză Economică
Florin Cițu, CFO, ING Bank
Radu Crăciun, Analist senior, ABN Amro
Daniel Dăianu, Președinte, SOREC
Ion Ghizdeanu, Președinte, Comisia Națională de Prognoză
Dorin Măntescu, Director general, Ministerul de Finanțe
Cătălin Păuna, Economist, Misiunea Băncii Mondiale
Otilia Nuțu, Consultant, Misiunea Băncii Mondiale
Sorin Pâslaru, Redactor șef, Ziarul Financiar
Ionuț Popescu, Analist economic, Capital
Dan Suci, Analist economic, Money Channel
Ilie Șerbănescu, Analist economic

ECHIPA EDITORIALĂ A SAR

Suzana Dobre
Valentin Ariton
Ion Vasiloiu

Societatea Academică din România (SAR)
Eminescu 61
București 2, Romania
++4021-211 1477
office@sar.org.ro
www.sar.org.ro